

Mirovni inštitut

Inštitut za sodobne družbene in politične študije

BORIS VEZJAK

SPROŠČENA
IDEOLOGIJA SLOVENCEV
O POLITIČNIH IMPLIKACIJAH FILOZOFEMA
»SPROŠČENOST«

BORIS VEZJAK
SPROŠČENA IDEOLOGIJA SLOVENCEV
O POLITIČNIH IMPLIKACIJAH FILOZOFEMA »SPROŠČENOST«

LEKTURA: MARLIJA MOČNIK
FOTOGRAFIJA NA OVITKU: DENIS LUKA SARKIČ / MLADINA
OBLIKOVANJE: IRENA WÖLLE
TISK: STANE PEKLAJ
NAKLADA: 500 IZVODOV, PRVA IZDAJA
RECENZENTA: DR. MITJA VELIKONJA, UNIVERZA V LJUBLJANI
DR. RASTKO MOČNIK, UNIVERZA V LJUBLJANI

© MIROVNI INŠTITUT, 2007

IZID KNJIGE STA OMOGOČILA:
OPEN SOCIETY INSTITUTE
MINISTRSTVO ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE

ZBIRKA POLITIKE

UREDNIK: ALDO MILOHNIČ

IZDAJATELJ: MIROVNI INŠTITUT
INŠTITUT ZA SODOBNE DRUŽBENE IN POLITIČNE ŠTUDIJE
METELKOVA 6
SI-1000 LJUBLJANA
E: INFO@MIROVNI-INSTITUT.SI
WWW.MIROVNI-INSTITUT.SI

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.75(497.4):1
321.01(497.4):1
1:351.85(497.4)

VEZJAK, Boris

Sproščena ideologija Slovencev : o političnih implikacijah filozofema sproščenost /
Boris Vezjak. - Ljubljana : Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične
študije, 2007.- (Zbirka Politike)

Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: The relaxed ideology of the Slovenes : on the
political implications of the philosopheme relaxedness / [translation Olga Vuković]

ISBN 978-961-6455-42-8

1. Vezjak, Boris: The relaxed ideology of the Slovenes : on the political implications of the
philosopheme relaxedness
232697088

KAZALO

9 UVOD

13 SPROŠČENOST KOT IDEOLOGEM IN SLOGAN

14 SAMUEL HUNTINGTON SPROŠČENE SLOVENIJE

19 PREDVOLILNE ARTIKULACIJE »SPROŠČENOSTI«

22 ZBOROVANJE NA KONGRESNEM TRGU

26 POVOLILNA RELAKSACIJA

29 SPROŠČANJE KOT POLITIČNI PROGRAM

32 SPROSTIMO ŠOLSTVO!

33 EKONOMSKA RELAKSACIJA

39 OSVOBOJENA NOTRANJA POLITIKA

44 SPROŠČENA ZUNANJA POLITIKA

48 TUDI SPROŠČENA OPOZICIJSKA KRITIKA

52 RELIGIOZNA SPROSTITTEV IN SPRAVNO RAVNANJE

57 SPROSTITTEV SLOVENSКИH MEDIJEV

61 SPROSTITTEV JAVNEGA RTV SERVISA

69 ODZIVI NA MEDIJSKE SPROSTITTVENE TEHNIKE

75 SPROŠČENOST KOT FILOZOFEM

76 FILOZOFSKE KORENINE SLOVENSKE GELASSENHEIT

83 FILOZOFI IN SLOVENSKA OBLAST

85 SPROŠČENE METASTAZE DUHA

86 PROSTA STANJA DUHA

90 SPROŠČANJE NEGATIVNIH ENERGIJ

93 KRITIČNA IN IRONIČNA RECEPCIJA SPROŠČANJA

97 ZA KONEC

101 LITERATURA

103 IMENSKO IN STVARNO KAZALO

Zahvalo za nastanek te knjige dolgujem Aldu Milohniću iz Mirovnega inštituta, ki me je k pisanju povabil in prispeval pripombe. Pričakujeta jo tudi potrpežljiva žena Milena in sin Gašper, ker sta morala prenašati mojo občasno miselno odsotnost, muhavost in nejevoljo, odtujljivo buljenje v televizor, prebiranje časopisja in literature. Zgolj tistim, ki bi v na novo odkritih in meni tujih podtonih želeli verjetno škodoželjno ugotavljati, da se je pisec ob pisanju po svoje sproščal, bi rad razkril kakšno malenkost o svojem zdravstvenem stanju: zaradi svojih prostatnih težav sem le s težavo iskal koncentracijo ob bolečem sedenju. Zato bi se rad svoji žlezi ob tej priložnosti zahvalil, ker mi je dovolila vsaj približno častno končati besedilo. In, *last but not least*, poklon si zasluži tudi Janez Janša, brez katerega fascinantnega projekta sproščene Slovenije ne bi bilo in s tem posredno tudi ne nastanka pričujoče knjige.

BORIS VEZJAK,

V KRČEVINI PRI VURBERGU, SEPTEMBRA 2006

UVOD

*Spoznanje, da mora biti miza pospravljena ali na polju stari pridelek pobran,
plevel populjen, preden se posadi novo seme, je v tem trenutku
gotovo zelo jasno znamenje na slovenskem nebu.*

Janez Janša

Prostost, sprostitev, sproščenost so postale stalne spremljevalke slovenskega političnega vsakdana od leta 2004, ko je zavel nov veter. Veter sproščenosti. Da smo ga postali deležni v polni meri in da nam je napolnil pljuča, je trajalo nekaj časa, vsaj od davnega leta 1998, ko se je sociolog dr. Frane Adam metaforično spraševal: »Kje ste, sapice **sproščenosti**?«¹ Takrat, sicer le za znanstveno srenjo in ne generalno, avtor ugotavlja, da pri nas »ni klime duhovne **sproščenosti**, pač pa imamo bolj opravka z zadrlostjo, zavrtostjo in sprenevedanjem«. Miniti je moralo šest dolgih let, toda državnoborske volitve so vse postavile na svoje mesto, kot se je kasneje izrazil Janez Janša. Čakanje se je izplačalo in vmes je geslo o sproščenosti postalo parola dneva in nato že kar nove politične in družbene epohe. V letu zadnjih državnoborskih volitev (2004) je bilo tako rekoč v zraku. Nevidno in fluidno, kajti nakazovala se je nova pot nove Slovenije. Sapice sproščenosti so prišle, zato je lahko Janša pesniško in preroško vzkliknil: »To človek občuti. Veter sprememb je nekaj, kar se te dotakne, te polni in vodi.«

Kaj natanko naj bi bila ta vseobsegajoča sproščenost v političnem kontekstu, s katero se je utemeljevalo vsakršno spremembo in zahtevalo nov profil politike in ne nazadnje nov profil življenja slehernika, nam, žal, nikoli niso povedali. Da nam niso, je že del njene fenomenologije. Pričujoča knjiga se ukvarja z ideološko podstatjo nakazanih sprememb, kolikor se te osredinjajo okoli tega koncepta, kajti bilo bi prvovrstno presenečenje, če pohod nove slovenske oblasti ne bi spremljal obvezen alternativni ideološki okvir. Nova velika zgodba, zgodba o sproščanju, je postala

¹ Intervju z dr. Franetom Adamom, »Kje ste, sapice sproščenosti?«, *Delo*, 24. 12. 1998. V njem ugotavlja: »Zelo malo, skoraj nič ni dialoga, polemike, angažmaja strokovne javnosti, timskega dela. Akademska kultura je komajda še opazna.«

vladajoča ideologija in ideologija vladajočih.² Ne le širša javnost in civilna družba, tudi politična levica je že v času predvolilnega pohoda, pospremljenega z »novim žargonom« desnice, pri nasprotnem taboru nemočno detektirala populizem v najrazličnejših variacijah nestrpnosti, ksenofobije, antiintelektualizma, antifeminizma, ki pa, pričakovano, želi v času volitev vedno znova nastopiti tudi z drugačnim, človeško prijaznim obrazom, s stereotipi domačijskosti, tradicionalizmi, miti, s skrbjo za malega človeka. Ideologija se najlažje razbira skozi diskurzivne prakse in včasih nam je v pomoč že analiza samega govora. Tudi državnozborske volitve oktobra 2004, ki so se v Sloveniji uskladile in sovpadle z menjavo etablirane politične orientacije širših dimenzij, so naplavile zelo unikatno uporabljeni in predstavljeni slogan, na katerega mobilizacijski potencial je očitno vsaj del ideologov desnice stavil. Kasneje so bili rezultati zelo hitro vidni: vsak nov dan Janševe vlade je dobljen dan za demokracijo, leta 2005 ponosno ugotavlja dr. Andrej Capuder, kasnejši veleposlanik v Italiji.

Sproščenost je, ne glede na neekspliciranost kot diagnosticirajoči koncept, postala imanentni del političnega diskurza nove oblasti ob volitvah in takšen diskurz kar traja. Vladajoča garnitura ga je predstavljala in ga še zmerom predstavlja kot del svojega političnega programa, tudi čisto vsebinskih orientacij. Z njim se je priročno delalo in ustvarjalo politiko. A politično je bilo zmerom fikcija, v katero politika izvrtla luknjo dogodka in nanjo pripne množice, ki menda delajo zgodovino.³ In tu nastopi težava napovedanega dogodka: nerodnost sproščenosti je v tem, da ni natančno določljiva, še posebej ne, če jo merimo z nakazano težo in pomenom, ki mu ga pridodajajo njegovi snovalci, tu in tam premešanim s čisto dnevno rabo. Ob pričakovanih drugih, recimo, nacionalnih mitih, diskurzu o slovenski nacionalni substanci, logičnih nesmislih tipa »nestrpnost do osamosvojitve«, »ksenofobija do slovenstva«, je sproščanje postalo osrednji, lahko bi rekli kar prvi označevalec ali marker za obljubljenе spremembe v volilnem času. Slovenija potrebuje sprostitev, so nam dejali, in spremembe jo morajo omogočiti.⁴

Kakšen status naj bi takšen projekt imel, je še vedno vprašanje brez odgovora in tudi v tej knjigi naskakovano vprašanje. Je to posebna za-

² Če uporabim Močnikov razloček med obojim: vladajoča ideologija je »tista, ki materialno obstaja v institucionalnem omrežju«, ideologija vladajočih je »eter samorazumevanja« političnega razreda. Cf. Močnik 1995, 128.

³ Badiou 2004, 11.

⁴ Seveda po drugi strani uspešnost označevalca črpa ravno iz te pomenske nedoločljivosti in neujemljivosti, stapljanja »preveč« in »premalo« pomenov.

želena *forma mentis*, ki bo čudežno spremenila Slovence, je mogoče kaj več kot bodrilo, volilni slogan?⁵ V pričujočem besedilu želim pokazati, da njene artikulacije in pripisana teža bistveno presegajo takšno razumevanje. Pomeni namreč tudi vsebinsko in konceptualno predrugačenost, kajti zgodba se z volitvami ni končala. Takšna programska vizija pa se je oprla na domnevno avtoeksplikativnost izraza. Navidezno utečeni koncept, ki ga poznajo kulturniki iz znamenite številke *Sproščena Slovenija – obračun za prihodnost* (*Nova revija*, 1999), v katerem so novorevijaški razumniki poskušali obračunati s finančnim, medijskim, ekonomskim in predvsem ideološkim monopolom LDS in komunistične »klike«, še kliče po definiciji. Ob tej programski zbirki člankov, ki je postala nekakšen manifest »pomladnikov«, sta ključna še apel »Ura evropske resnice za Slovenijo« in kasnejša pobuda »Nekaj je treba storiti«. Verbalizmi o sprostitvi Slovenije so dosegli svoj vrhunec, ko je isti krog intelektualcev ob podpori treh strank (SDS, NSi in SLS), na ljubljanskem Kongresnem trgu 25. septembra 2004 organiziral svoje družabno srečanje (za nasprotnike kar »miting resnice«) le teden pred volitvami s sloganom »Za sproščeno Slovenijo«. Pred tem so pobudniki javnost prepričevali o nujnosti politične preobrazbe Slovenije, pasteh korupcije in vulgoliberalizma na treh zaporednih seansah: na zborovanju v Ljubljani, Mariboru in Kopru. Koncept se je po prevzemu oblasti razširil še na vladne organe, ministrstva, v parlament, vzporedno pa ga v letih 2005 in 2006 obujajo tudi še vedno aktivni člani civilnodružbenega Zbora za republiko.

V pričujočem besedilu bom zasledoval naslednja tri interpretativna branja pri razlagi tega političnega fenomena: 1. sproščanje je ideološki in tudi volilni slogan, s katerim si je politična desnica na državnozborskih volitvah 2004 prvič v samostojni državi uspešno utrla pot do oblasti; 2. sproščanje je relativno nereflektiran koncept političnega poziva in ena od oblik kulturnega buditeljstva, s katero desni intelektualci diagnosticirajo in ugotavljajo stanje v »slovenskem nacionalnem sistemu« in z njim opisujejo družbene, psihološke, ekonomske, politične in druge dogodke; 3. sproščanje je izvirno filozofski koncept, ki ga intelektualna desnica okoli *Nove revije* nekritično prevzema in namesto na podlagi izvirnega Heideggrovega pojmovanja arbitrarno nadgrajuje za trenutne

⁵ Z marketinškega zornega kota so nam pred volitvami na enak način opisali tudi tovrstne vtise z reklamnih panojev: »Tako kot tiste face, ki so vse prej, le **sproščene** zagotovo ne, ki pravzaprav tudi stranka na kandidatni listi niso, pa nam, le kdo jim bo verjel, ponujajo – **sproščeno** Slovenijo.« Cf. Jure Apih, »Predvolilni marketing«, *Delo*, 27. 9. 2004.

politične potrebe mobilizacije ljudi in razlage stanja v družbi, kulturi, medijih, ekonomiji in podobno.⁶

Zagovarjal bom tezo, da je med tremi branji funkcije sproščanja (ideologija, buditeljstvo, filozofem) nemogoče strogo potegniti mejo ločnico in da nakazane rabe pojma ne kažejo na njeno specifično artikuliranost, prej nasprotno. Nadalje bom implicite problematiziral, kakšno zaslombo za negativne učinke utegne ponujati sproščanje: za vedno zaželeno politične in druge spremembe v smer drugačnih, manj permissivnih in manj demokratičnih vrednot, za uvajanje političnega ekskluzivizma ali celo za sproščanje »energij« (*sic!*) v smislu porajanja konfliktnih, netolerantnih, diskriminatorskih in podobnih oblik družbenega nasilja, ločevanja in segregacije? Smo z njim doživeli pravo demokracijo, kot trdijo pristaši te parole, ali pač njeno demontažo, ki bo terjala vnovično dokazovanje in refleksijo že samoumevnih standardov, učno uro *ab ovo*? Odgovori bodo nakazani le posredno, ker tovrstno vrednotenje ni bila moja želja, čeprav mestoma glede kritične absence nisem bil najbolj vztrajen.

Pričujoča knjiga se utegne komu zdeti dolgočasna: beseda »sproščenost« je iz dokumentarnih razlogov v njej prevečkrat ponovljena, povrh pa tedaj, ko je citirana, zaradi lažje sledljivosti označena še s krepko pisavo. Mogoče bo tole pojasnilo v slabo tolažbo: pomislite, kako je moral te nerazložene repetitive doživljati povprečen državljani Slovenije ali avtor te knjige, ki jih zgolj beleži. Prav tako ni motivirana z ultimativno teoretsko ambicijo, tudi zaradi prostorskih omejitev – in to ni le udoben *disclaimer* – želi pa biti dobra podlaga z njo komu drugemu, ki bo svoje delo nadaljeval onstran analize neke ideološke govornice. Tudi noče biti kronologija nekega časa, zato opisani dogodki največkrat niso položeni v detajlirani politični ali zgodovinski kontekst, še manj pa bo bralec nadel na celosten prikaz nekega političnega obdobja. Pri roki nisem imel nobenih ustreznih virov, ki bi se ukvarjali s fenomenom, razen nekaj svojih sporadičnih zapisov v časopisju in zbornikih. Zdi se prav neverjetno, da tako osrednji koncept novejši zgodovine doslej ni bil deležen praktično nobene, kaj šele podrobnejše in še najmanj strokovne ali znanstvene razprave.

⁶ Na nekatera od omenjenih branj sem opozoril že v svojem časopisnem članku. Cf. Boris Vezjak, »Zrelaksirana Slovenija«, *Večer*, 12. 2. 2005.

SPROŠČENOST KOT IDEOLOGEM IN SLOGAN

Težava z našo sedanostjo je ta, da prihodnost ni več tisto, kar je bila nekoč.

Paul Valéry

Ker niso pravi politiki, ampak privrženci strank, ker so načelniki največjih utvar, so tudi sami takšni ter kot največji posnemovalci in sleparji postajajo največji sofisti med sofisti.

Platon

V enem zamahu bi lahko rekli tisto, kar smo že nakazali: sproščanje je sicer nenavadno, toda pomembno in odločilno ideološko konceptualno izhodišče slovenskih nacionalistov in razumnikov za podporo politični desnici k zmagi na državnozborskih volitvah 2004, katerega aktualizacije še trajajo.⁷ Ideološki diskurz ostane ideološki ravno toliko, kolikor nam tega ne izreče, zato sta povsem spontana raba in kulturniški poziv k njemu v vlogi politične posvojitve in v obliki kulturnega buditeljstva začela svoj pohod v obliki aktualne diagnoze duha časa iz ust desnih intelektualcev o stanju v »slovenskem nacionalnem sistemu«, kot temu pravi dr. Peter Jambrek. V tem smislu sproščenost kot ideologem obljublja in nakazuje družbene, psihološke, ekonomske, politične in druge spremembe, želi biti njihovo programsko izhodišče. Še pred tem lahko opišemo njegovo zgodovino in predzgodovino znotraj kroga pobudnikov iz *Nove revije*, v kateri sta se najprej skuhali recepcija pojma in njegovo preoblikovanje v politični poziv skozi aktualizacije v *Novi reviji* in Zboru za republiko. Poglejmo, kako postane ideološki slogan pred volitvami, kako se je homogeniziralo duhovni in politični prostor okoli njega v času pred državnozborskimi volitvami 3. oktobra 2004, pa tudi, kakšne nove ideološke smernice glede slovenstva, slovenske substance in napovedane »zlate dobe« je na svoji uspešni poti obljubljal.

⁷

Kot bomo videli kasneje, je bilo verjetno mišljeno že kot podlaga političnega preobrata na državnozborskih volitvah 2000, namreč prevzema oblasti detroniziranega Demosa, ki pa ni uspel.

SAMUEL HUNTINGTON
SPROŠČENE SLOVENIJE

Ideologije imajo svoje idejne snovalce in promotorje, svoje napovedovalce nacionalnih usod, svoje Huntingtone. S temi besedami je kot »Samuela Huntingtona sproščene Slovenije« novinarka menda kar po resnici opisala dr. Petra Jambreka, idejnega tvorca Zbora za republiko in programa sproščanja Slovenije.⁸ Ujela ga je sredi neke druge misli, ne toliko oddaljene in prav nič manj sočasno bivajače, glede umestitve Slovenije v evropski in svetovni prostor. Z mejami civilizacij, ne le spopadi med njimi, se je ubadal tudi Jambrek.⁹ Primerjava ni tako nenaključna. Huntington, menda je sredi sedemdesetih sedel v sosednji pisarni ob njem na Harvardu, mu je dal misliti, priznava, saj da je Slovenija v neposredni bližini sečišča zahodne, pravoslavne in islamske civilizacije, zato po njegovem njena varnost ni samoumevna. Kot pravi, je naša republika branik »vzhodne meje zahodne civilizacije«, h kateri se prišteva.¹⁰

A za razumevanje potrebe po diagnozi stanja duha in »umestitve slovenskega nacionalnega sistema«, kot se glasi sintagma, je še bolj potreben prikaz anamneze takšnega stanja, ki pelje do ključnega pojma rešitve iz nje. Jambrekov programski nagovor, podan pol leta pred volitvami 2004, izhaja iz spoznanja krize »slovenske substance«:

»Najvažnejša in najbolj krizna značilnost letošnjega položaja slovenskega naroda in slovenske države postaja temeljno, odprto in problematično vprašanje nacionalne, narodne, torej slovenske substance Republike Slovenije.«¹¹

Kot eden vidnih intelektualcev iz kroga *Nove revije* in idejni vodja Zbora za republiko, civilnodružbene pobude za politični preobrat leta 2004, je

⁸ Primerjaj portret dr. Petra Jambreka v *Večeru* z naslovom »Samuel Huntington sproščene Slovenije«, *Večer*, 14. 3. 2005, avtorice Vanesse Čokl.

⁹ Zato je menda, kot nam zaupa, ameriškega profesorja obilno citiral in nadgrajeval tudi v svojem inavguralnem nagovoru Zbora za republiko 23. junija 2004.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Peter Jambrek, »Nekaj predlogov za obnovo slovenskega nacionalnega programa«, Razprava na javni tribuni Zbora za republiko 23. junija 2004. Dostopno na spletnem naslovu: www.zborzarepubliko.com/prispevki/jambrek.pdf. Isti članek je objavljen tudi v zborniku *Slovenci v lastni državi enakih možnosti*, ki ga sestavljajo prispevki posameznih nastopajočih na Zboru za republiko. Cf. Peter Jambrek, »Sproščenost naroda za samoodločbo in za mednarodno odprtost«, v: *Slovenci v lastni državi enakih možnosti* 2004, 19-43. Glede besedila: ni jasno, ali je Jambrek tu mislil na »slovenskost« kot poseben predikat (atribut) substance, ki to substanco Republike Slovenije razlikuje od drugih, neslovenskih, kar nedvomno napeljuje k vprašanju njene pristnosti, »pravšnje slovenskosti«, ali pa je mogoče s »slovenski« mišljen nebistveni predikat substance.

Jambrek brez dvoma hkrati tudi najpomembnejši nosilec in inseminator diskurza o sproščanju.¹² Njegove artikulacije tega pojma so kot najpogostejše za analizo najbolj dragoceno indikativne, pri čemer se opirajo na prepoznano akutno stanje v slovenski družbi. Pot sproščanja je zanj neposredno proces ozdravitve, na kar kaže primerjava z »uroborosom«, kačo, ki lovi svoj rep. Slovenija se je znašla v prav takšni nezavidljivi situaciji, ki spominja nanjo, zato je potrebna terapija. V svojem omenjenem inavguralnem nagovoru zgodovinsko situacijo opiše takole:

»V sedemdesetih in v osemdesetih letih prejšnjega stoletja je imel slovenski socialni sistem – v prispodobi povedano – podobo urobora, torej starožitnega emblema, na katerem je upodobljena kača, ki grize svoj lastni rep. Uroboros je predstavljal moč, ki samo sebe večno obnavlja in uničuje. V krog zvito kačje telo, ki se zmerom vrača v lastni krožni objem, upodablja samo-uničevalni sistem. Letošnji čas ni uroborečen, označuje ga kakovost krize: Starogrški glagol *krino* je imel pomen 'razločevanja', 'izbora' in 'sodbe'. Kriza je torej proces, ki se konča s smrtjo ali katarzo – v najboljšem primeru torej z določenim prečiščenjem, ki zaradi delujočega imunskega sistema usposobi organizem za višjo obliko in način funkcioniranja. Obstajajo znamenja, ki opravičujejo upanja, da se bo sedanja kriza razrešila z ozdravljenjem slovenskega nacionalnega sistema.«¹³

Slovenski nacionalni sistem oziroma slovenska substanca Republike Slovenije sta se znašla v krizi in kriza tu pomeni bolezen, a tudi možnost izbora. Izraz »substanca« ni naključen, takšno ontologizacijo je v politični diskurz uvedel dr. Tine Hribar. Nova je simbolika samogrižeče se kače, zvite v krog, ki pa, presenetljivo, ne govori o »neskončnem vračanju enega in istega«, o nietzschejanski kvaliteti zaprtosti »večnega« krogotoka in nepresegljivosti, temveč, prav nasprotno, o končnosti in smrti. Znamenja, ki se nakazujejo, kažejo na ozdravitev. Preseganje bolnega uroborečnega stanja razume Jambrek neposredno na podlagi sprostitve, in smeli bi sklepati, da tudi vloga svojega programa in sebe razume

¹² Velja omeniti, da je Zbor za republiko povsem poniknil v letu 2006; nekateri njegovi člani so odkrito dejali, da več ne obstaja in da ni več smisel. Apolitičnost je bila na preizkušnji tudi v tem letu lokalnih volitev. Krog okoli iste *Nove revije* je namreč v maju 2006 ustanovil Zbor za Ljubljano, očitno zvesto kopijo uspešnega prejšnjega Zbora, ki naj bi na volitvah nestrankarsko podprl »pravega« župana v Ljubljani. Kandidat je postal desno usmerjeni in politično opredeljeni France Arhar, predsednik Zbora pa dr. Stane Granda, ki je vmes postal predsednik sveta RTV. Predsednik sveta RTV, ki naj bi zagotovil neodvisnost medija, je torej v neki drugi vlogi predlagal kandidata desnih strank. *Post festum* povsem neskriti dokaz več, da sta bila tako Zbor za republiko kot Zbor za Ljubljano motivirana s povezavami novorevijašev in krogov desnih, pomladnih strank, torej čisto politično.

¹³ Ibid.

kot terapevtsko. Reminiscence so pri njem jasne in določne. Pri razlagi svoje diagnoze stanja se sklicuje na umrlega prijatelja Rudija Šeliga, ki da je »izumil« naslov zbornika *Sproščena Slovenija*, pri čemer citira njegov prispevek, ko ta spregovori o utopiji iz osemdesetih let:

»Mislili smo in govorili, kako bo samostojna, suverena država skozi očiščenje in pomlajenje omogočila **sprostitev** zavrtosti človeka na Slovenskem in ga osvobodila ukleščenosti v ideološke sponse... Med današnjo stvarnostjo... in utopijo je prostor možnega. Ne samo prostor, to so prostrana medprostorja, ki pripadajo politiki, ki hoče in če hoče biti kaj več, kot je, se pravi bojno polje za oblast...«.¹⁴

Slovenski človek, zablodel v krizi zavrtosti in ukleščenosti, bo iz nje prišel le s procesi očiščenja in pomlajenja. Jambrek nato spomni na skupni predlog novega oblikovanja ljudskega soglasja in zahteva prelom z zaznано krizo inštitucij in organov slovenske države in države kot celote.¹⁵ Potem ugotavlja, da je »še čas, čeprav zadnji čas, za oblikovanje takega soglasja in za **sprostitev**«. ¹⁶ Kot v času slovenske pomladi naj zato pride do sklepnega dejanja, ko »naj bi Slovenija **sproščena** in kot enakopravni subjekt sklenila pogodbo z Evropo«. ¹⁷

Poziv k sproščanju zavrtosti človeka, ki se bo v Zboru za republiko navezal na izročilo *Nove revije* in njene programske cilje, se tu bere kot imaginarno osvobajanje ideoloških spon in odpiranje Evrope. ¹⁸ Avtor ga

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Jambrek spregovori tudi o tem, da je »nacionalni interes«, za katerega se zavzema on, označen za nelegitimnega, ksenofobnega, nacionalističnega: »Če aktualna oblast tega ravnotežja ne išče, če je zanjo nasprotno nacionalni interes Slovencev nelegitimen, če je njegovo upoštevanje ideološko *a priori* ocenjeno za ksenofobno, nacionalistično, šovinistično, netolerantno, neevropsko, ali celo rasistično in fašistično, potem je taka oblast v težavah, ker ne razume in ne upošteva temeljnega načela demokratičnosti slovenske republike.« (Ibid.) Je potemtakem koncept sproščenosti že omogočil ravnanje, ki ga Jambrek prepozna kot takšnega in ki pride v uporabo kot (naknadna) legitimacija vseh dejanj, ki jih je desnica bila deležna pod opisi ksenofobije, nacionalizma, nestrpnosti ipd.?

¹⁸ Teza o zavrtosti se pri Jambreku ponovi v sredini leta 2005 v nočnem omizju na RTV Slovenija, posvečenem trenutnemu stanju leve in desne v Sloveniji ob priložnosti 15. obletnice prvih demokratičnih volitev. V oddaji je beseda izrečena in artikulirana vsaj 10 krat, predvsem iz njegovih ust in ust dr. Franceta Bučarja. Na izrecno spraševanje o tem, kaj naj bi ta oblast počela, najprej znova spomni na pokojnega Šeligo, ki »je govoril o **sproščanju** Slovenije«, nato pa doda: »Jaz vidim nalogo, poslanstvo, zavezo, odgovornost pravkar izvoljene oblasti, da nadaljujejo to vizijo **sproščanja** Slovenije«. (Cf. »Slovenija med levico in desnico«, RTV Slovenija, 13. 4. 2005.) Stališča se pri Jambreku ponovijo. Slovenija je bila stoletja zavrt in na to stanje lahko navežemo tudi več kot desetletno vladavino LDS: »Lahko razmišljamo o tem, o zavrtosti Slovenije skozi stolet-

razume kot smiselno nadaljevanje teženj po »slovenskem nacionalnem programu« in interpretira zadnjo fazo kot tisto sklepno ob več kot desetletnih prizadevanjih po slovenski državi. Etape v razvoju potem tudi našteje. Kot prvo fazo navede zbornik *Nove revije* z naslovom *Samostojna Slovenija*, ki izide marca 1990. Ta po njegovem prinaša pregled, zgostitev in poziv za nadaljevanje »narodno osvobodilnega procesa osemdesetih let« in pomeni smiselno nadaljevanje »Prispevkov za slovenski nacionalni program« iz leta 1987. Na začetek knjige sta postavljeni programska izjava uredništva ter »Deklaracija o slovenski samoodločbi«, ki jo je podpisalo pet slovenskih političnih strank, članic Združene opozicije Slovenije (DEMOS).

Naslednja faza je po njegovem vsebovana in predstavljena v zborniku z naslovom *Slovenci in prihodnost*, ki je izšel leta 1993. Vseboval je uredniški uvod z značilnim naslovom »Premislek o položaju Slovencev po osamosvojitvi«, večina prispevkov pa analizira položaj slovenskega naroda v lastni državi, pa tudi položaj, ki ga je določalo prvo, najbolj mučno obdobje »tranzicije«. Najpomembnejši za razumevanje dogodkov v letu 2004 pa je zbornik *Sproščena Slovenija*, ki izide leta 1999 in »predstavlja kritično analizo slovenske tranzicije od prvih svobodnih parlamentarnih volitev aprila 1990 do predvolilnega časa jeseni 2000«. ¹⁹ Zadnje navedeni zbornik končuje »obračun za prihodnost«, ki ga sestavljajo opredelitev odprtih vprašanj ter programske točke. V le-teh je bilo med drugim zapisano, ponavlja Jambrek, »da je današnja slovenska država na dobri poti, da postane podobno parazitska, kot so bile vse dosedanje, ki so nam v interesu tujcev vladale stoletja, da je aktualno vprašanje, ali ta država ni postala orodje v službi maloštevilnih krogov politično in finančno privilegiranih ljudi brez vesti in vizije, in da kontinuiteta in restavracija starega režima v novi preobleki ni združljiva z evropskim pojmovanjem pristne demokracije, z dejavno pravno državo in s spoštovanjem človekovih pravic«. ²⁰ Takšno stanje zahteva od podpisnikov novo »oblikovanje ljudskega soglasja o dokončnem prelomu s sedanjo krizo institucij in organov

ja, od Avstro-Ogrske preko komunizma vse do današnjega časa.... Jaz vidim slovenski sistem zavrt na najrazličnejših ključnih področjih in nalogo te oblasti, da **sprosti** te sistemske zavore, to inercijo, ta konservativizem, institucionalni, kadrovski, vsakršen, ki lahko potem **sprošča** tiste potenciale, ki v slovenskem človeku so in ki se zaradi nekih blokad, stoletnih ali desetletnih, še ne morejo izraziti.« (Ibid.) Nato kot primer navede primer lokalnih skupnosti – občin, ki da so napol zaživele in nosijo »veliko potenciala za **sproščanje**«.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

slovenske države in države kot celote in za novo osredotočenje politične volje na podlagi takega soglasja». ²¹

V takšnem položaju smo se torej znašli v času volitev 2004, meni Jambrek v juniju istega leta, le nekaj mesecev pred volitvami:

»Posebna novost zadnjih let je postala okostenelost, demokratična neodzivnost in birokratska odtujenost vladnih strank. Omenjena nesposobnost vladajočega slovenskega političnega razreda, da odrazi in predstavlja žive interese volilnega telesa, poraja in se kaže v samostojnem oblikovanju ljudske volje na razne načine izven etabilirane režimske strukture, zlasti s pobudami in glasovanjem na referendumih ter z nastajanjem novih političnih organizacij ali zvez.« ²²

Ne preseneča torej, da je iz zapisanih programskih izhodišč novorevijaških razumnikov v naštetih zbornikih nastal opozicijski »zbor«, ki se mu je po tej plati pridružil ne le Janez Janša, tedanji vodja opozicije in prvak SDS skupaj s predstavniki drugih opozicijskih, desnih strank, temveč najbolj vidno tudi tedanji zunanji minister vlade LDS dr. Dimitrij Rupel, katerega politični prehod med svoje prijatelje iz kroga *Nove revije* in neskrito simpatiziranje s tedanjim prvacom opozicije je v juniju 2004 dokončno simbolično zaznamovalo zarezo med dvema političnima opcijama na prihajajočih jesenskih volitvah. Jambrekova reaktualizacija starih novorevijaških sanj po nadaljevanju »nacionalnega programa« (karkoli že ta pomeni) je bila v soglasju z drugimi slovenskimi razumniki, da so začutili narodnobuditeljsko priložnost in se uglasili z Janševimi predvolilnimi parolami o korupciji, klientelizmu in nevarnosti, v kateri se je Slovenija pod vladavino LDS menda znašla. Zbor za republiko je zato na točki, ko republici Sloveniji še nikoli ni kazalo bolje (po vstopu v NATO, vstopu v EU, dobri gospodarski rasti in v vseh pogledih pozitivni umeščenosti v evropski politični in ekonomski prostor), nenadoma uvidel ogroženost nacionalne substance in temu ustrezno zaigral na karto zaskrbljenosti za prihodnost republike. ²³ Temu ustrezno so bili sestavlje-

²¹ Jambrek v omenjenem zborniku ocenjuje, da je čas po osamosvojitvi čas »začasne sprostitev« (str. 11). Ta čas ni božanski čas popolne realizacije, kajti »plebiscit in ustava sta bila izglasovana okoli božičnih dni leta 1990 in 1991. Prisposodi uresničenih sanj in božjega daru se torej kar vsiljujeta. Toliko o simbolnem pomenu prisposodbe.« (Ibid.) Jambrekova z božjo voljo podprta ocena še enkrat izhaja iz ocene zavrtosti duhovne in gospodarske podobe Slovenije, zato je »izziv današnjega časa vsestranska sprostitev ustvarjalnih pobud in energij« (str. 24). Cf. Peter Jambrek, »Čigava je slovenska država?«, v: *Sproščena Slovenija* 1999.

²² Ibid.

²³ Janša je v svojem govoru na Zboru za republiko opozoril na neskladnost med »spontanim občutenjem posameznikov« in »vrednostnim središčem nacije«. Sintagmo

ni tudi njegovi govori. Prva javna tribuna je bila 23. junija istega leta v Ljubljani in je potekala v znamenju političnega prestopa Dimitrija Rupla. Šestindvajset pobudnikov s prvopodpisanim zunanjim ministrom Dimitrijem Ruplom je vabilo nanjo s temo »Narod, nacija, država – slovenski nacionalni interes po vstopu v Evropsko unijo«. Zbor za republiko naj ne bi bil forum posameznikov, ki bi želeli ohranjati pridobitve iz preteklosti ali pripravljati prednosti za posamezno politično opcijo, ampak odprta politična struktura za odprto družbo. V tem letu bi se lahko Zbor razvil v zmagovito koalicijo državotvornih in demokratičnih strank, je še bilo zapisano v vabilu.²⁴ Druga javna tribuna, z naslovom »Narod v nacionalni državi: za Slovenijo enakih možnosti«, je bila julija v Mariboru, o istem pa so razpravljali tudi sredi avgusta v Kopru.

PREDVOLILNE ARTIKULACIJE »SPROŠČENOSTI«

Ob Jambrekovih »uradnih« stališčih so zato skorajda nepresenetljivo mnogotere javne rabe »sproščenosti«, večinoma nastale v nedrih Zbora, v mesecih pred volitvami postale nepregledne in verjetno prekašale običajne nepolitične in nefilozofske kontekste: sprostitevne učinke telovadbe in navodila fitnes učiteljev, vaje iz joge ali tai chija. Absolutna protagonista diskurzivnega uvajanja sproščanja v svetovni nazor in politiko sta

»središče nacije« ponovi še nekajkrat, a ocena tega, kaj mu pomeni, bi bila tvegana. Cf. Janez Janša, »Na poti k Sloveniji enakih možnosti«, v: *Slovenci v lastni državi enakih možnosti* 2004, 138.

²⁴ Poleg prvopodpisanega zunanjega ministra Dimitrija Rupla so pod vabilom bili podpisani še tedanja vrhovna državna tožilka in nacionalna predstavnica v Eurojustu Barbara Brezigar, tedanji podpredsednik strokovnega sveta SDS in nekdanji ustavni sodnik Peter Jambrek, tedaj urednik *Nove revije* Niko Grafenauer, predsednik SDS Janez Janša, predsednik NSi Andrej Bajuk, pisatelj in publicist Drago Jančar, profesor filozofije in redni član SAZU Tine Hribar, predsednik SAZU Boštjan Žekš, redni profesor na Fakulteti za družbene vede in predstojnik Centra za teoretsko sociologijo Frane Adam, publicist Viktor Blažič, predsednik Sklada Josipa Jurčiča, odvetnik Drago Demšar, nekdanja ustavna sodnika Tone Jerovšek in Lovro Šturm, državni sekretar na MNZ Gregor Virant, slovenski veleposlanik pri zvezi NATO Matjaž Šinkovec, član tajništva Slovenske škofovske konference in direktor mariborske škofijske gimnazije Ivan Štuhec, pesnik Dane Zajc, urednik pri Mladinski knjigi in podpisnik pobude »Nekaj je treba storiti« Aleksander Zorn, član upravnega odbora Slovenske matice Ivo Urbančič, ekonomist Ljubo Sirc, organizator volilne kampanje za predsedniško kandidatko Barbaro Brezigar in podpisnik pobude »Nekaj je treba storiti« Vasko Simoniti, podpredsednik Slovenskega panevropskega gibanja Andrej Rahten, filozof Dean Komel, docent na Katedri za teoretično sociologijo na FDV Matej Makarovič in Saša Slavec. Kasneje je seznam priložnostno rasel in pridružili so se mu še številni drugi, recimo Miro Petek, tedanji *Večerov* novinar in kasneje poslanec SDS, pa Vlado Žabot, predsednik Društva slovenskih pisateljev.

ob Jambreku gotovo še dr. Dimitrij Rupel in dr. Spomenka Hribar. Prvi je kot zunanji minister po tistem, ko mu je tedanji premier Anton Rop zaradi nenehnega koketiranja z desnico, faksionizma in prebega v ustanovljeni Zbor za republiko končno jezno »obljubil« odstavitev, v intervjuju za *Delo* kritiziral vladavino svoje stranke, torej LDS: »Liberalne stranke niso le sredinske, ampak spodbujajo **sproščeno** gospodarsko življenje, iniciativnost posameznika, tržno gospodarstvo, predvsem pa odprto družbo.«²⁵ Na istem mestu uporabi Rupel izraz še nekajkrat, recimo:

»Potem ko Drnovška ni bilo več na čelu stranke, sem večkrat poskušal vplivati na to, da bi mi vendarle ohranili **sproščen** odnos do drugih strank ... Prizadeval sem si za bolj **sproščeno** razpoloženje med nami in ljudsko stranko in tudi med nami in Janšo ... Ta rezultat je bil dejansko posledica izredno **sproščene**, konstruktivne in kooperativne klime v stranki takrat, ko smo bili v opoziciji ... Imam upanje, da bo Zbor za republiko platforma, ki bo omogočila pretok informacij in **sproščeno** razpravo ... Ni namreč prostora za **sproščeno** komunikacijo. Tudi zaradi tega je prišlo do Zbora za republiko.«²⁶

Kot vidimo, beseda, koncept oziroma – kot bomo videli – ideologem Ruplu pomeni sproščeno gospodarstvo, način odprtosti družbe, poseben vidik komunikacije med strankami ali ljudmi, politično strankarsko »klimo«, odprtost neke razprave. Vsako od razumevanj je po svoje heterogeno in ločeno od drugih, predvsem pa nastopajo kot že eksplicirana, kot nekaj, kar ne potrebuje pojasnila. Lingvist Mikhail Epstein govori o treh vrstah besed v navadnem jeziku: opisnih, vrednostnih in opisno-vrednostnih. Če rečem »zločinski dogovor« in naglasim »dogovor«, potem je ta opisen, ker je njegovo vrednost razbrati šele iz širšega opisa. Če naglasim »zločinski«, potem sem pripisal faktični pomen opisne besede. Včasih pa leksikalni pomen vsebuje obe sestavini, opisno in vrednostno, kot neločljivo povezani. S sproščenostjo je enako: prizadevati si je treba za zgodovinsko sproščenost (opis), za sproščeno komunikacijo in odnos do mrtvih (deskripcije), ne nazadnje pa tudi za »sproščeno sproščenost«, sproščenost *per se*. Ideologemi so po Epsteinu besede take leksikalne dvojnosti pomena, njihov pomen in smisel sta odvisna od konteksta in povezave z drugimi besedami.²⁷

²⁵ Cf. intervju Dejana Pušenjaka z Dimitrijem Ruplom v Sobotni prilogi *Dela*, »Zdaj bom začel postavljati resna vprašanja«, *Delo*, 3. 7. 2004.

²⁶ Ibid. Če je bil Zbor za republiko zares prostor sproščene komunikacije, potem je svoj ponovitev in svoj *pendant* doživel kasneje še v »Partnerstvu za razvoj«, tedaj nič več v nekakšni poroki civilnodružbene sfere s strankami, temveč že čisto politično-strankarski platformi. Ni se mogoče znebiti vtisa, da je omenjeno partnerstvo nastalo spričo uspešnosti prvega projekta.

²⁷ Epstein 1991, 88.

Dr. Spomenka Hribar v intervjuju le dva tedna kasneje, v juliju 2004, prevzame očitno popularno terminologijo Zbora za republiko oziroma jo nadaljuje. Če je Rupel označevalec uporabil sedemkrat, ga ona šestkrat: »Po mojem bi morali najzaslužnejši osvoboditelji in osamosvojitelji čim prej v pokoj. Bili bi najcenejši za državo (ker ne bi delali 'napak') in dobro bi bilo za splošno počutje, za **sproščenost** ljudi.«²⁸ Pomenske konotacije so pri njej podobne: »Gre za **sproščen** odnos do preteklosti, za odnos, ki vidi obe strani. In ju skuša najprej razumeti. Zgodovina ni le tisto, kar se je zgodilo; zgodovina je tudi naš odnos do preteklega.« In pojasnjuje:

»Preteklost je kar naprej tu in kot travma nas bo mučila tako dolgo, dokler ne bomo z njo opravili z vsem spoštovanjem in ne bomo do nje vzpostavili **sproščenega** in jasnega moralnega odnosa ... Da bi vedno, z vsako novo politično opcijo na oblasti, začeli znova, s točke nič, namesto da bi dograjevali življenje in medsebojne odnose v smeri vse večje odprtosti, **sproščenosti** ... Dokler odnos do preteklosti ni **sproščen** (brez sovražnosti), tudi ni **sproščene** prihodnosti ... V bistvu je klerikalizem **nesproščen**, nesvoboden odnos.«²⁹

Hribarjeva torej rabo ideologema nekoliko razširi in ga s tem naredi še bolj ohlapnega: zanj je ob naštetih tu še vidik moralnega odnosa, pristnega, to je pravega odnosa do preteklosti, in ime za klerikalno »zadrto«. K tem se pridružujeta še rabi, ki definirata sproščenost kot vidik odprtosti za Evropo in zavezanost prihodnosti, pa tudi strpnosti, zmernosti in državotvornosti.³⁰ Zato pa je Rupel, kot se zdi, tudi napovedani odpoklic sebe kot zunanjega ministra že razumel kot gesto »nesprostitve« v smislu *self-fulfilling prophecy* – kot povračilni ukrep za to, ker da si je menda želel »zgolj« dialog z Janšo, zdaj pa da bo zaradi tega nepravilno odstavljen. Očitno politično koketiranje z desnico je pri premierju Tonetu Ropu povzročilo nerodno situacijo, v kateri se je član LDS in zunanji minister pretvarjal, da je za dialog z vsemi, ob tem pa jasno kimal kritiki vlade, katere del je bil. Za tednik *Mladina* se je tiste dni potožil:

»Želel bi si, da bi se malo oddaljili od te preteklosti in da bi šli dejansko v bolj **sproščeno** prihodnost, ki je značilna za druge evropske države. Priključujem se tisti slovenski politiki, ki je državotvorna, ki je državniško modra, ki je zmerna, ki je strpna,

²⁸ Cf. intervju Dejana Pušenjaka s Spomenko Hribar v Sobotni prilogi *Dela*, »Osvoboditelji in osamosvojitelji, v pokoj!«, *Delo*, 17. 7. 2004.

²⁹ Ibid.

³⁰ Zanimivo je, da je Hribarjeva v aprilu 2005 pri omizju nacionalne televizije v odgovor na konceptualna izhodišča Jambreka o sproščanju in sproščeni Sloveniji nekajkrat uporabila zgolj sintagmo »**prostost** duha« (»Slovenija med levico in desnico«, RTV Slovenija, 13. 4. 2005).

ki želi ustvarjati prostor **sproščenega** pogovora – dialoga in ki želi predvsem, da bi bila tudi njena ekonomija primerno **sproščena**.³¹

Inflacija rabe besede po eni strani kaže na njeno uspešno mobilizirano, po drugi strani pa heterogenost uporabljenih pomenov prej razkriva konceptualno površnost in nedorečenost kot kaj drugega. »Sproščenost« se očitno navezuje na naslednja heterogena področja in ravnanja: sproščenost v izražanju in v komunikaciji, v šolstvu in gospodarstvu, sproščenost v zunanji politiki (kot bomo videli tudi kasneje), sproščenost v obnašanju in sproščenost kot pravno ravnanje.³² Vsenavzoči označevalec, nekakšen *passee-partout*, je skorajda ustvaril vtis, da nihče ne ve, kaj natančno pomeni ta disperzni in heterogeni koncept, vsi pa se obnašajo, kot da je njen smisel samoumeven. Če jo želimo doumeti, smo prisiljeni ogledati si njene številne in heterogene uporabe – edino, česar smo bili deležni. Navzlic pestrosti pomenov ali ravno zaradi njih je »sproščenost« postala volilna parola, zato je bila prevzeta tudi kot osrednje geslo mitinga v režiji Zbora za republiko. Po zbornikih in zboru je skorajda logično sledilo – zborovanje. Zadržimo se najprej pri omenjenem zborovanju »Za sproščeno Slovenijo«, ki je potekalo na ljubljanskem Kongresnem trgu 25. septembra 2004, le teden pred volitvami.

ZBOROVANJE NA KONGRESNEM TRGU

Za začetek velja spomniti na časovno in zgodovinsko koincidenco, ključnost leta 2004, ko smo 1. maja stopili v Evropsko unijo in hkrati izvedli omenjene volitve. Kot opozarja Mitja Velikonja, so se tedaj, v času pred vstopom, »mante novega evrocentričnega diskurza« prijele in normalizirale na vsakem koraku družbene resničnosti. Žebiranje o evropskosti česarkoli je postalo stalnica v dnevnem govoru.³³ Če je ob vstopu v EU tisto slabo, zaostalo, preživelo, *out* na strani Balkana, Vzhoda, socialistične preteklosti postalo moteče, je EU obljubljala drugobit istega, uspešen beg iz balkanskega kotla in komunističnega totalitarizma. Z diskurzom

³¹ Jani Sever, »Intervju z Dimitrijem Ruplom«, *Mladina*, 5. 7. 2004.

³² Viktor Blažič je za *Delo* povedal, da v Zboru za republiko vidi priložnost oziroma prostor za dialog o obcih družbenih zadevah, o položaju, v kakršnem smo, v tem krogu lahko teče kritična razprava, in če je priložnost, se lahko ponudijo tudi alternativne vizije o tem, kako in v kaj naj se ta dežela razvije, kam gremo in kaj naj Slovenija postane zdaj, ko smo v Evropi, in kakšno je naše mesto znotraj nje. Blažič pričakuje, da bo v zboru tekla razprava tudi o razpoloženju v državi, ki ni najbolj sproščeno, kar se vidi po nedavni volilni abstinenci. Sproščenost se torej odraža tudi v tem, da ljudje ne gredo na volitve. Cf. Mateja Babič, »Zbor – odprt prostor za dialog«, *Delo*, 23. 6. 2004.

³³ Cf. Velikonja 2005, 7.

o sproščenosti je podobno: namesto obljubljenе skupnosti se je sprememba poskušala osrediniti okoli obljubljenе sproščenosti. Začela se je povezovati z neko novo epoho, ki da je nastopila ob vstopu v EU, in obsesivna hekša, značilna za govorico prepričevanja zagovornikov vstopa, se je prenesla in razlila na pričakovanje še ene velike, družbeno epohalne spremembe.

Že kakšen teden pred volitvami 3. oktobra 2004 je bilo živahno. Najprej so vodilni predstavniki Zbora za republiko nastopili v prostorih Kluba *Nove revije* in predstavili svoj zbornik, kolekcijo prispevkov razpravljavcev na vseh treh tribunah zbora, ki so potekale junija, julija in avgusta v Ljubljani, Mariboru in Kopru.³⁴ Nekaj avtorjev – Janez Janša, Andrej Bajuk, Dimitrij Rupel, Janko Kos, Dean Komel, Lovro Šturm – je še enkrat povzelo vsebino svojih prispevkov. Vmes pa so se dotaknili tudi napovedane sobotne prireditve z geslom »Za sproščeno Slovenijo«.³⁵ Uvedli so jo previdno:

»Po besedah organizatorjev menda gre predvsem za nekakšno veliko ljudsko rajanje, kjer ne bo manjkalo zabave, mimogrede pa bo sedem govornikov, med njimi predsedniki treh pomladnih strank, nagovorilo navzoče.«³⁶

Zunanja upravičenost dogodka je torej zadobila naslovne poteze: ljudje se bodo tam sproščeno veselili. Zanimiv je seveda prislov »mimogrede«, ki želi previdno nakazati, da tu ne bo šlo zgolj za »veliko ljudsko rajanje«. Rupel je sicer potem nekajkrat želel omehčati očiten vtis, da gre za volilno obarvani strankarski dogodek: »Ta dogodek, ki ima gotovo pomemben politični naboj, se ne more izogniti dejstvu, da se dogaja teden dni pred volitvami,« je na glas ugotavljal nenavadno naključnost sovpadanja dogodka z volitvami, ki je sledila čisto naključni predvolilni predstavitvi zbornika.³⁷

Podobno je storil Jambreč, ki je poudaril, da je čas, da se ljudem, ki so jih poslušali na dosedanjih mesečnih zborovanjih, »oddolžimo z bolj **sproščeno** prireditvijo«.³⁸ Akterji ideje so poskušali biti sproščeni in sproščati druge. Tudi njemu se dejstvo, da se ta prireditev prekriva s predvolilnim

³⁴ Cf. *Slovenci v lastni državi enakih možnosti* 2004.

³⁵ Cf. poročilo Mateja Babič »Janša: glasujte za združeno listo«, *Delo*, 21. 9. 2004.

³⁶ Ibid.

³⁷ Cf. Mateja Babič, »Volitve 2004«, *Delo*, 25. 9. 2004.

³⁸ Cf. Suzana Lovec, Meta Roglič, »Levi in desni (ne)politični nagovor volilcem«, *Dnevnik*, 16. 9. 2004.

časom, zdi »sijajno«, saj so volitve praznik demokracije in čas, ko ljudje vidijo, kdo so nosilci različnih pogledov na razvoj in javne zadeve. Zanimal pa je, da bi šlo za predvolilni shod, temveč le za zborovanje, na katerem naj bi se manj govorilo (predvidevajo, da pet do deset govornikov), več pa zabavalo (tudi z glasbo); po Jambrekovih besedah ni namenjeno privržencem ali članom političnih strank, pač pa se bodo na njem zbrali posamezniki.³⁹

Na Kongresnem trgu v Ljubljani se je v soboto, 25. septembra, zbralo okoli 4000 do 5000 ljudi.⁴⁰ Napovedi o apolitičnem shodu pač niso držale: predsedniki pomladnih strank, Janez Janša (SDS), Andrej Bajuk (NSi) in Janez Podobnik (SLS), so državljane pozvali k udeležbi na volitvah in glasovanju za opozicijo. Postalo je jasno, da gre za predvolilni miting, sprenevedanj več ni bilo. »Stopimo skupaj, pozabimo na stare zamere,« je med drugim dejal Janša.⁴¹ A je le nekaj dni poprej svetoval drugače: na vprašanje dnevnika *Delo*, ali torej glede na načrtovano kratkost in jasnost nagovorov lahko pričakujemo, da bodo govorniki navzočim vseeno

³⁹ Ibid. V isti sapi je prvak SLS Janez Podobnik demantiral Jambreka in potrdil, da gre za predvolilno zborovanje. Na vprašanje, ali bodo na shodu Zbora za republiko volilce pozivali, kako naj se odločijo na volitvah, Jambrek pove, da se bo osebno zavzemal, da pozivanja k volilnemu opredeljevanju ne bi bilo. To počnejo v predvolilnem času stranke in ni potrebe, da bi to počeli tudi na Zboru za republiko. Ali torej v govorih ne bo predvolilnih sporočil? »Kdor je spreten v iskanju, jih bo našel, pa če bodo ali ne,« odgovarja Jambrek. Cf. omenjeni zapis.

⁴⁰ Suzana Lovec opisuje svoje vtise takole: »Zelene kapice privržencev SLS so se v množici kakšnih štiri do pet tisoč ljudi mešale z modrimi balončki NSi in rumenimi SDS. Ob stojnicah s hrano in pijačo so bile tudi stojnice strank, poleg sta bila parkirana volilna avtobusa SDS in NSi, za glasbo so skrbeli bolj in manj znani slovenski izvajalci. Nekdo je bivšemu predsedniku s transparentom sporočal: 'Kučan, pojdi na volitve, če bi rad še naprej fural Slovenijo.' Med člani in privrženci strank smo srečali nekaj takih, ki so že pogledali v kozarec, eden od poslancev SDS pa si nam je v zavetju množice upal zaupati svoj bes nad 'predvolilno potezo SLS, ki si je le z izzivanjem Hrvatov lahko dvignila podporo'. Ko je voditeljica prireditve Eva Irgl (sicer kandidatka SDS) napovedala govornike, je najburnejši aplavz požel predsednik SDS Janez Janša, še posebno čast pa mu je izkazal v narodno nošo odeti poslanec Pavel Rupar, ki se je drl: 'Bravo, car, bravo, car!'.« Cf. Suzana Lovec, »Dan velikih besed in predvolilnega nagovarjanja«, *Dnevnik*, 27. 9. 2004.

⁴¹ Pol leta kasneje je novinarka razkrila eno od teh eksplisicnih zamer. Na nacionalki je bil v okviru omizja na temo »Slovenija med levico in desnico« Jambrek izzvan, ker da je nekoč ob razpadu naveze SDS in SLS zaradi volilnega sistema resignirano postregel s komentarjem, češ »da so to zamere, ki se ne pozabijo nikoli«. Kako dolgo potemtakem traja ta zamera med obema strankama, ali pa se je mogoče že končala, je vanj zavrtala novinarka. Ko ga je v luči aktualne vladne koalicije želela vprašati, kakšno prihodnost ji napoveduje in ali še pomni svoje besede, saj te očitno nasprotujejo sedanji vladni idili, je Jambrek zamahnil z roko: »Tega, kar ste zdaj citirali, se ne spomnim, ampak zanesljivo sem res kaj takega rekel. Ampak me ne zanima več. Človek reče marsikaj v življenju.« (RTV Slovenija, 13. 4. 2005.)

dali dovolj jasen signal o tem, kako je treba ravnati na volišču, da bo oddani glas z njihovega vidika preudarno oddan, je, kot je bila metaforična novinarka, izstrelil kot iz topa: »Volilcem bomo naročili, naj glasujejo za Združeno listo.«⁴²

Diskurz o sproščenosti so na zborovanju pričakovano prevzeli nekateri govorniki, ne nazadnje morebiti tudi zato, da bi legitimirali njegovo geslo. Prvak NSi Andrej Bajuk spregovori o tem, da bodo sprostili zadušene energije in ustvarili sproščeno Slovenijo, svobodno in pošteno družbo, pravno in socialno pravično državo, v kateri bodo vsi enaki pred zakonom. Sedanji in bivši zunanji minister Rupel je svoja premišljevanja nizal po heglovsko, v znamenitih triadah. Imamo tri povezane stranke, tri težave s Hrvaško, ki širi tri neresnične domneve, pri zunanji politiki potrebujemo tri odlike: izvirnost, kulturnost in moralnost.⁴³ Ušel mu ni niti enostaven recept za zmago, saj bo po njegovem Slovenija zmagovita s tremi pogoji: če bo združena, samozavestna in sproščena.⁴⁴

Le kakšen dan kasneje, 28. septembra 2004, je Janša na prireditvi ob koncu volilne kampanje nagovoril tuje goste, kandidate, člane stranke in njene simpatizerje. Z obljubami LDS je tako kot z loterijo, se je glasila sovražna metafora. »To je res Slovenija express,« je sočno sklenil in med zahteve postavil »dobro in **sproščeno** šolo, ki bo mlade učila in vzgajala za življenje, ter modernizacijo šolstva, ki mora čimprej iz zatohle Gabrove sence na evropsko sonce.«⁴⁵ Slovenska desnica je bila pripravljena na vse, *jusqu'au bout*, in z njo volilci.⁴⁶

⁴² Mateja Babič, »Janša: glasujte za združeno listo«, *Delo*, 21. 9. 2004. Sogovorniki in istomišljeniki so ga menda spričo takšne iskrenosti hoteli popravljati, dodaja novinarka.

⁴³ Cf. Jože Poglajen, »Ognjemet kritik in danih obljub«, *Delo*, 27. 9. 2004.

⁴⁴ Ibid. Omeniti velja, da je samozavest še eden od označevalcev iz zbirke novorevijaških mislecev.

⁴⁵ Cf. arhiv spletne strani stranke SDS: www.sds.si. Metafora »iz Gabrove sence na evropsko sonce« je sicer starejša in večkrat uporabljena, recimo v uvodniku Janija Severja »Strumno na sredini«, *Mladina*, 22. 3. 2004. Glede Janševe volilne strategije velja omeniti še zanimivo podrobnost. Ker se po znanem Lacanovem geslu sporočilo vedno vrne na svoj začetni naslov, po znanem marketinškem pa je treba stranki vedno ponuditi njej lastno fantazmo, je Janši »agencija, ki so jo najeli v ta namen, v predvolilnih nastopih predpisala umirjenost in sproščenost«. (Marko Pečauer, »Predsedniki pred kamerami«, *Delo*, 13. 9. 2004.) Seveda je lahko omemba naključna. In še o sproščnem marketingu: v SLS so spomladi 2004 izdelali promocijski volilni film, v katerem mladenka vstane iz postelje in na mizi zgrožena najde njegovo pristopno izjavo za včlanitev v LDS in prasne v jok. Sledi slogan: »Politični levičarji prinašajo solze. Pridružite se SLS.« Kasneje so v SLS rekli, da »želijo v slovenski politični marketing prinesiti nov veter, **sproščenost**, šaljivost, zabavo«. Cf. zapis Gregorja Golobiča, »Koga snubi SLS«, *Delo*, 13. 4. 2004.

⁴⁶ Parole so padle v ekstremni kontekst ocen menda grozljivih dimenzij skorumpiranosti »levih politikov«. Janša, recimo, nekaj dni pred volitvami ugotavlja: »Klientelizem in ko-

POVOLILNA RELAKSACIJA

Na volitvah 3. oktobra je, za nekatere presenetljivo, zmagala Slovenska demokratska stranka z 29,08 odstotka, Liberalna demokracija Slovenije je prejela 22,80, tedanja Združena lista socialnih demokratov pa 10,17. Glasovalo je skupaj 991.263 volilcev, kar zneso 60,65 odstotkov vseh upravičencev. Z zmago Janše in konstituiranjem nove, desno usmerjene vlade je bil programski cilj snovalcev sproščanja dosežen. Če so v letih 1988 in 1989 nastale prve stranke opozicije in v Majniški deklaraciji 1989 zahtevale suvereno državo naroda, je na prvih demokratičnih volitvah v aprilu 1990 zmagal DEMOS in Lojze Peterle je dobil mandat za sestavo nove vlade. Ko je po plebiscitu, osamosvojitvi in kratki vojni aprila 1992 padla Demosova vlada, zaradi notranjih nesoglasij, in je novo široko koalicijo konstituiral dr. Janez Drnovšek na čelu z LDS, se desnica v Sloveniji ni več mogla prebiti v ospredje. Zato so v *Novi reviji* znova zarožljali z repertoarjem antikomunizma, kar je prineslo rezultat. Po vstopu v EU in NATO, po samostojni Sloveniji od velikih, državnotvornih gesel ni več ostalo veliko, zato se je mobilizacija za zmago na volitvah leta 2004 oblikovala drugače, predvsem pa je namesto imanentno politične zadobila dosledno ideološko obeležje. Namesto pogleda naprej, ki združuje, smo dobili pogled nazaj, ki razdvaja, in zanimiv kategorialni aparat.

Sama sprememba oblasti je *eo ipso* za protagoniste že bila sprostitvev: takšno oceno je peremptorično podal Jambrek v intervjuju Sobotne priloge *Dela* na jasno zastavljeno vprašanje o tem, kako sproščena da je Slovenija zdaj, po volitvah 2004. Te so prinesle »trenutek **sprostitve**«, a ne za poražence – ti so dočakali »trenutek streznitve«, oziroma »vsekakor nekaj, kar je, psihološko gledano, obratno od **sproščenosti**«. ⁴⁷ Sproščenost je potemtakem dihotomična: eni se sprostijo, za druge je sprostitvev krč streznitve. Če jo dobijo eni, jo drugi izgubijo. Gesla o združevanju vseh in dialogu vseh z vsemi, o pozabi starih zamer in podobnem niso bila mišljena povsem resno: sprostijo se lahko le zmagovalci. ⁴⁸ Toda volilna zmaga je bila le del, pravzaprav nujni pogoj programskih smernic, ki

rupcija: povsod so njihovi. Brez Gregorja iz LDS in Potrča iz ZL ni bilo in ni pomembne funkcije v upravi, gospodarstvu in bankah. Celo ljudje iz LDS se pritožujejo. Besedičenje o stroki, a izkaznica LDS ali ZL še nikoli tako pomembna. Neizkoriščeni so mnogi potenciali. Korupcija. Počasnejša gospodarska rast. Na javnih razpisih zmagajo njihovi in ne tisti, ki so boljši. Zato vsi plačujemo večje davke.« Iz govora Janše na konvenciji SDS 28. 9. 2004, dostopno na www.sds.si.

⁴⁷ Rok Praprotnik, »Kot Slovenec bi volil ameriške republikance«, *Delo*, 06. 11. 2004.

⁴⁸ Zbor za republiko je svoj *raison d'être* ves čas legitimiral z gesli preseganja delitev, polarizacij, dialoga, strpnosti, skupnosti vseh z vsemi. Tako je, denimo, dr. Rupel tedanjega premierja in predsednika LDS Toneta Ropa ves čas vabil, da se mu pridruži v Zboru.

so zdaj čakale novo oblast. O prihodnosti nove Slovenije ni bil preveč določen: »**Sprostiti** Slovenijo je pač prispodoba in lahko jo napolnjuje cela vrsta prizadevanj vlade in najrazličnejših institucij. Pravzaprav je to program, ki se je šele začel, s tem ko so tiste stranke, ki so sodelovale znotraj Zbora za republiko, na volitvah uspele. Osebnostno to štejem bolj za začetek daljšega procesa **sproščanja** na različnejših področjih, od šolstva do gospodarstva, političnega in kulturnega življenja. Podan je prvi pogoj.«⁴⁹ Nekaj podobnega je čez pol leta razlagal Rupel v intervjuju za *Mag*, ko pojasnjuje dimenzije sproščanja in našteva njegovo širino:

»**Sproščenost** je geslo Zbora za republiko. Gotovo je **sproščenost** bistvenega pomena. Tu je mišljena **sproščenost** v gospodarskem smislu – da ljudje ustvarjajo, kot jim narekuje pamet, in kot znajo. Pri nas je toliko administrativnih omejitev. Seveda ne za privilegirance! Poglejte, koliko milijarderjev imamo. Navadni državljani pa komaj preživijo kakšen postopek za gradbeno dovoljenje! Še bolj važna pa je **sproščenost** v duhovnem smislu! **Sproščenost** nekateri povezujejo z razpuščenostjo, ne gre za to.«⁵⁰

Konceptualna kohezivna sila bo odslej naprej poskušala biti programsko bodrilo zmagovite koalicije v podobi strank SDS, NSi, SLS in DeSUS. Oglejmo si, kakšne politične vsebine so ji bile pripisane in kateri mehanizmi so bili uporabljeni, da bi prišlo do njene manifestativne otipljivosti. Če smo sproščenost označili za ideologem in s tem za orodje interpelacije, se ob tem oprimo na Močnikovo posrečeno razlago Althusserjeve teze o ideologiji: ta vselej interpelira individue v subjekte, zveni slovita formulacija. Vprašanje je seveda, kaj se skriva za mehanizmom interpelacije – po Močniku v naravni govorici lahko pomeni le, da se ideologija naslavlja na posameznike in posameznice, pri čemer »jih ogovarja tako, da se ji odzovejo, in odzovejo se kot subjekti«.⁵¹ Sproščenost, zanimivo, to počne dobesedno in niti ni zahteva prepoznanja.⁵² Namenjena je, ob vseh heterogenih rabah, med drugim ravno subjektom, na katere se naslavlja, državljanom v njihovi bivanjski in duhovni prostosti: sprostiti se, dragi državljani!

Kot vemo, je takšno vabilo sprejel predsednik tedanje ZLSD Borut Pahor, podobno kot je kasneje sprejel Janševo povabilo v »Partnerstvo za razvoj«.

⁴⁹ Ibid. Ni jasno, kako so lahko spremembe v šolstvu, kulturi in gospodarstvu (za koga) enkrat zgolj prispodoba, spet drugič del stvarnega programa z jasnimi smernicami, saj je bila takšna njihova stvarnost nakazana poprej.

⁵⁰ Janez Markeš, »Pogovor s slovenskim zunanjim ministrom dr. Dimitrijem Ruplom«, *Mag*, 11. 5. 2005, dostopno tudi na: <http://www.mzz.gov.si/index.php?id=123>.

⁵¹ Cf. Močnik 1999, 7.

⁵² »Reconnaître«, pravi Althusser; cf. Močnikovo razlago, ibid, 8.

SPROŠČANJE KOT POLITIČNI PROGRAM

*S programom za prihodnost želimo iz let, ki so pred nami,
oblikovati zlato dobo razvoja Slovencev.*

Janez Janša

Poglejte samo njegovo zgodovino. Janez Janša se je dvakrat potegoval za predsednika ZSMS. Prvič, leta 1984, so ga izločili iz igre, leta 1988 pa so ga zaprli v vojaški zapor. Tri leta kasneje je osamosvojil Slovenijo. Osamosvojitev je bila zamisel Janše in Bavčarja. Takrat se nihče ni drznil soočati z Beogradom in jugoslovansko vojsko, kaj šele, da bi se spopadel z njima. Janša in Bavčar sta si upala. Sta velika reformista. Tudi leta 1994, ko so ga odstavili s položaja obrambnega ministra, se ni zlomil. Ves čas je bil pod pritiski, ves čas so ga preiskovali. Očitno mu niso ničesar našli. Ima trdo kožo. In ima jajca.

Jože P. Damijan

Precejšnja blaznost je trditi, da nas v kulturno pogubo pelje prav sedanja vlada. Ali res kdo od »kulturnikov« misli, da nameravajo, denimo, član slovenskega PEN Janez Janša, pisatelj Dimitrij Rupel in zgodovinar Vasko Simoniti, ki so tej uporni formaciji pripadali, z reformami zatreti in uničiti slovensko knjigo, teater, film, mogoče celo jezik?

Drago Jančar

Ne razumem teh mladih ekonomistov, ki smo jih mi šolali, zdaj pa jih moti izvajanje koalicijske pogodbe o pokojninskem dodatku... Prepričan sem, da bi ti isti ekonomisti, ki jim je država obilno pomagala pri izobraževanju, morali predvsem poskrbeti za nove formule uspešnejšega razvoja slovenskega gospodarstva, ne pa se čohati tam, kjer jih nič ne srbi.

Karl Erjavec

Po vzpostavitvi nove, Janševe vlade in napovedane uresničitve programa za prihodnost z naslovom »Slovenija na novi poti« se evforija okoli nove terminologije ni polegla. Postala je obvezen del vokabularja ne le zmagovalcev, temveč spontano včasih celo poražencev in celo predsednika države. Spraševali smo se, kako bo zaživela in v katere sfere družbenega življenja se bo naselila. Se državljanom zaradi nje obetajo novi gospodarski in edukativni (metodološki?) pristopi, nova smer v šolstvu, nova zgodovina, ekonomija in zunanja politika? Bo sproščenost postala idiosinkratično slovenska *forma mentis*, ali še bolje – *modus vivendi*, ali pa je bila le način obračanja na nas, del politične »terapije« državljanov in s tem zgolj v mandatno obdobje podaljšana puhla povolilna retorika? Kot kaže, je za neposvečene nova konceptualna pridobitev postala si-

nonim splošne retorike strpnosti, odprtosti in dialoga, za katerim so se skrili snovalci prevzema oblasti v Zboru za republiko. Postala je modni politični slogan, toda želela je postati tudi vsebina. Kot nehoteni ali hoteni vsebinski idejni program nove Janševe oblasti se je raztegnila čez ves diapazon predružačenja pogledov na sfere javnega in družbenega življenja v državi: šolstvo in vzgojo, medije, ekonomijo, zunanjo politiko. Napovedovala je zlato dobo.⁵³ Približajmo si v kratkem nekaj poglobitvenih potez sproščanja gospodarstva skozi val mladoreformistov in novega ekonomskega *deala*, reformnih poskusov skozi obdobje »mrkaičizma« in »Damijanove ere«. Temu bo sledil opis tega, čemur so rekli sproščanje zunanje politike in kapitalne sfere (sicer poimenovane drugače), sproščanja medijev skozi lastniške preobrazbe, uredniške nastavitve, uravnoteženje in pluralizacijo medijev.

Skupni imenovalec nekaterih tovrstnih pozivov je bila zagotovo nekakšna duhovna liberalizacija; po zmagi je Peter Jambrek v sprostitvi ugledal »krepitev ustvarjalnih potencialov«, ultimativno buditeljsko konsekvenco in zahtevo nove oblasti, in poglobil svojo razlago:

»Zato je to **sproščanje**, odstranjanje raznih zastorov in eliminiranje blokad tista ključna zadeva, šansa nove oblasti. To je res paradoksnost, da oblast samo sebe ukinja ali pa uporablja svoje vzrode oblasti za to, da odstranjuje blokade ustvarjalnosti... če se bo to zgodilo v pet ali desetih letih, bo to lahko zdrava konkurenčna družba.«⁵⁴

⁵³ Da želi s programom za prihodnost iz let, ki so pred nami, oblikovati zlato dobo razvoja Slovencev, Janša ni rekel le na javni tribuni sveta SDS v juliju 2004, tik pred volitvami (primerjaj www.rtvsllo.si in STA, »SDS za zlato dobo Slovencev«, 15. 7. 2004), temveč tudi že štiri leta poprej, tudi pred državnoborskimi volitvami. V kongresnem govoru, takrat v Portorožu, je 8. maja 1999 izjavil naslednje: »Če bomo znali poiskati prave odgovore na izzive 21. stoletja, potem lahko Slovenci računamo na obdobje, ko bodo lahko narodovi potenciali izkoriščeni v popolnosti... Slovenci takega časa, takšne zlate dobe, še nismo živeli. Socialdemokrati verjamemo, da je pred nami... Zato, da takšno zlato dobo dosežemo, potrebujemo najprej nekaj, čemur so naši predniki rekli Zedinjena Slovenija.« Cf. govor na strani www.sds.si.

⁵⁴ »Blokada« je pomemben izraz novorevijaškega izrazoslovja. Jambrekov kolega in urednik *Nove revije* Niko Grafenauer ponovi misel o blokiranosti na Zboru za republiko. Po njegovem smo »Slovenci kot narod, ki naj se vzpostavlja na način volje do moči in s tem kot subjekt, kateremu je v imenu skupne nacionalne ideje podrejena eksistenca konkretnih ljudi, kar je značilnost nacionalizmov devetnajstega stoletja, bili v vsej svoji zgodovini na poseben način 'blokiran gibanje', kot to označuje Dušan Pirjevec. Ta zavrtost slovenskega naroda kot gibanja za vzpostavitev nacije na ravni subjekta pa se po Pirjevevih besedah izraža pravzaprav v dvojni samoomejitvi...« Cf. Niko Grafenauer, »Človeška in nacionalna identiteta Slovencev«, v: *Slovenci v lastni državi enakih možnosti* 2004, 11. Diskurz o zavrtosti in blokadah slovenskega naroda se torej vrača nazaj in korenini pri Pirjevcu, kar rezultira, po Grafenauerju, v slovenski »subjektivistični nezadoščenosti« in »habitualni nerazvitosti«. (Ibid.)

Podoben apel se mu je zgodil v intervjuju za *Mladino* in, pahnjen v vlogo prvega ideologa, napovedal generalno sprostitev družbe:

»Nismo se še lotili vrste drugih pomembnih in aktualnih vprašanj, na primer gospodarskih in z njimi povezanih socialnih razvojnih sprememb, tudi konkretnih reform in ustreznih ukrepov. Ta vprašanja so gotovo dolgoročno in strateško zanimiva za Slovenijo, zanimiva pa so tudi z vidika osnovne filozofije Zbora za republiko, ki temelji na liberalizaciji družbenega, gospodarskega, kulturnega in medijskega življenja, na osvoboditvi posameznika in na **sprostitvi** družbe. Sam ne vem, kako bi bila ali kako bo naraščajoča razprava o razvojnih spremembah Slovenije, o reformah, niti kakšna vsebinska soglasja bodo oblikovana na podlagi javnih razprav v ožjih in širših krogih.«⁵⁵

Jambrek jasno napoveduje osvoboditev, liberalizacijo in sprostitev družbenega življenja v celotnem družbenem registru, poveže jo z nujnostjo reformnih sprememb, kajti sproščanje v takšnem obsegu je svojevrstna reforma. Mehčanje stališč ne zadeva le nosilce oblasti, temveč tudi naš pogled, ki je pogled civilne družbe, nanjo. Kasneje bomo videli, da bo ena temeljnih zadreg iskanje političnega in celo nacionalnega konsenza za take spremembe. Izkazalo se bo, da je poglavitni greh polarizacija političnega prostora, ki je nesproščen in umetno razdeljen na levo in desno, kot je menil njegov kolega iz *Nove revije* dr. Dean Komel.⁵⁶ Največja težava nove oblasti je bila očitno v tem, da je sebe dojemala kot neke vrste »demokratsko revolucijo«. Sproščanje Slovenije je bilo dojet kot trajna in globoka sprememba tudi na simbolni ravni, kot implikacija nove vzpostavitve družbenega. Janša bo kasneje govoril o tem, da je »zdaj vse na svojem mestu«, Rupel o poprejšnji tiraniji manjšine nad večino – zdaj se je večina končno osvobodila, kar je normalno stanje demokracij.⁵⁷ V nadaljevanju ne bomo nakazali strukturnih sprememb posameznih sfer družbenih praks; omejili se bomo le na tiste kontekste, ki se jasno in deklarativno navezujejo na sproščenost. V kakšni meri so transformacije

⁵⁵ Jure Trampuš, »Intervju s Petrom Jambrekem«, *Mladina*, 28. 11. 2005.

⁵⁶ »Bomo torej kot civilna družba prepoznavali samo en njen del, drugega pa ne? Problem civilne družbe je v naši državi povezan z neko netransparentnostjo in **nesproščenostjo** političnega prostora, tudi zaradi umetne in manipulativne delitve levo-desno, ki onemogoča normalno delovanje družbe v celoti.« Cf. Gašper Blažič, »Pogovor z Deanom Komelom«, *Demokracija*, 29. 9. 2005.

⁵⁷ Prisvajanje mesta govora kot mesta enotnega ljudstva – kar je tu verjetno le drug izraz za večino – je po Lefortu jasno opisano kot gesta totalitarizma oblasti: »V totalitarizmu oblast ni označena kot prazen kraj, marveč se hoče materializirati v organu, ki o sebi trdi, da zastopa enotno ljudstvo. Pod krinko enotnosti ljudstva je v totalitarizmu zanikana družbena delitev, ki jo je pokazala logika demokracije.« Citirano po Laclau in Mouffe 1987, 151.

v njih zares konsekvence programskega sledenja sloganu in kako jih v skladu z njimi interpretirati, je drugo, dovolj težavno vprašanje.

SPROSTIMO ŠOLSTVO!

Zanimivo, da so prve asociacije sproščanja zadele področje šolstva in njegovo prenovu. Svoje ugotovitve je Janša ponovil, tedaj že kot mandatar, na predstavitvenem govoru mesec in pol kasneje, ko je napovedal tudi spremembe v šolskem sistemu: »Šola mora biti odlična, a tudi **sproščena**, kjer učenci ne bodo le posode za shranjevanje informacij in podatkov, ampak dejavni udeleženci, ki jim šola omogoča razumevanje, uporabo in osmišljanje pridobljenega znanja.«⁵⁸

Če odmislimo *wishful thinking* in verjetno retorično idealizacijo, je nastopni govor premierja Janše že dokončno potrdil in nakazal dvoje: da »sproščenost« ni le volilni, temveč da postaja in želi biti programski koncept nove politične elite, hkrati pa še, da mu bodo, karkoli že pomeni, podvrženi posamezni sistemi družbenega in političnega udejstvovanja in praks ter da brez nje političnih namer oblasti ne bo mogoče razumeti. S tem je ponovil svoj predvolilni postulat in miselni *tour de force*, ko je zahteval »dobro in **sproščeno** šolo, ki bo mlade učila in vzgajala za življenje«, hkrati pa modernizacijo šolstva »onstran zatohle Gabrove sence, na katero bo padlo evropsko sonce«.⁵⁹ Prav šolstvo bo tisto področje, ki bo največkrat omenjeno v tej luči – zavzemati se moramo za »sproščeno šolo«, se glasijo številni apeli, medtem ko se za sintagmo »vzgoja za življenje« največkrat skrivajo instant priročniške puhlice duhovnosti. V prvih mesecih po volitvah se je to odrazilo predvsem v na novo odkriti in statistično povsem nepotrjeni ugotovitvi o preobremenjenosti naših učencev, ki jo je omogočila hegemonija sprostitevne ideje, po kateri je relaksacija tista, ki jo učenci najbolj pogrešajo.⁶⁰

⁵⁸ Grega Repovž, »Iz predstavitvenega govora Janeza Janše«, *Delo*, 10. 11. 2004.

⁵⁹ Primerjaj arhiv spletne strani stranke na naslovu www.sds.si.

⁶⁰ V državnem zboru načeti razpravi in kasneje polemiki o preobremenjenosti slovenskih učencev se je tedanji vodja poslanske skupine SDS kar trikrat branil s tezo o sproščanju: »Ko sem govoril o preobremenjenosti učencev, sem želel poudariti, da je potrebna sprememba v naših šolah, da bodo postale bolj prijazne in bolj **sproščene**. Še zmeraj sem prepričan, da danes niso takšne. S to izjavo nisem kritiziral dela učiteljev, ampak sem izrazil pričakovanje, da bo novi predsednik vlade zagotovil, da bo šola prijazna in **sproščena** do učencev. Pa ne samo do učencev! Tudi do učiteljev, ki so danes preobremenjeni z birokratskimi postopki... Sam se bom, kolikor bo v moji moči, zavzel za prijazno in **sproščeno** šolo za učence in učitelje.« Cf. Mirko Zamernik, »Poslančeve prelahkotne izjave«, *Delo*, 30. 11. 2004. Naj dodamo, da apologetična inflacija ubesedovanja »sproščenosti« tu ni le obrambni mehanizem, temveč mogoče že povod za samo

Drugo »šolsko« vprašanje je ideološko *par excellence*. Šolski minister dr. Milan Zver je ob poseganju staršev v izbor knjig za učence in dijake (ideja pobude Društva za šolo po meri človeka) komentiral kot ideološki problem, ki zahteva sproščeni odnos, kasneje pa bo svoje pojasnilo poskušal dodati tudi k zgodovinskim učbenikom. Kar zadeva knjige, ki jih učenci prebirajo, je njegovo mnenje bilo naslednje:

»To je lahko problem. Starši so danes kar močno vključeni v oblikovanje šolske politike, posredno ali neposredno. Večkrat sem dejal, da je s šolskim sistemom kakor z nogometom. Vsi se spoznajo nanj. Skratka, vsako spremembo šolstva dojemajo prek otrok in kot spremembo, ki se dotika tudi njih samih. Spomnim se primera Vitomila Zupana. Verjetno bo moralo preteči še kar nekaj časa, da bomo določene stvari jemali bolj **sproščeno**, mimo ideoloških cepitev in podlag. Nekateri ljudje so 'alergični' na posamezna dela, tudi literarna, denimo, ko avtorji opisujejo partizanstvo.«⁶¹

Glede novele zakona o osnovni šoli, ki omenja krnitev in odpravo zunajšolskega preverjanja znanja, je njegov poslanski kolega Jože Tanko iz SDS prav tako postavljajl diagnoze s pomočjo sproščenosti: »Da se s tem, ko se eksterno preverjanje črta iz vpisnega postopka, da se v to šolo vrača tudi del **sproščenosti**, ki smo jo s tem pritiskom na eksterce uvedli.«⁶² Nič niso pomagali ugovori sogovornika v televizijskem nastopu, poslanca LDS Rudija Mogeta, da je to »prehud poseg politike v šolsko polje«. Kar je presenetljivo, je dejansko manko argumentacije v vseh navedenih primerih: pod krinko sproščanja lahko v navidezni skrbi za preobremenjenost nekoga zahtevate karkoli.

EKONOMSKA RELAKSACIJA

Prelom z vladavino LDS je za Slovenijo na velika vrata prinesel novo ekonomsko paradigmo, imenovano neoliberalizem, ki je vpričo javnih diskusij dodobra pretresla miselne horizonte državljanov. Nedoločena in nedoločljiva sprostitev je kot totalen koncept zadela sfere zgodovinskega, političnega in ekonomskega. V tem smislu je neoliberalna (oziroma neokonservativna) nova desnica problematizirala načela ekonomije, kot jo je vodila LDS.⁶³ Skupini mladih ekonomistov je z njihovim pisanjem v

tezo: kaj pa če je ugotovitev o preobremenjenosti učencev povzročila natanko vera v »(ne)sproščenost«, te pa po definiciji nikoli ni dovolj?

⁶¹ Dejan Pušenjak, »Treba je 'trkniti' na kulturo, zavest, vrednote ljudi«, *Delo*, 9. 4. 2005.

⁶² Intervju na RTV Slovenija, Odmevi, 10. 3. 2005.

⁶³ Gospodarsko sproščanje je ob medijskem in »osebnostnem« tudi ena od ponavljajočih se stalnic članov Zbora. Niko Grafenauer je recimo opazil: »Stanje je treba **sprostiti**,

Financah in številnimi drugimi medijskimi nastopi – *igni et ferro* – uspelo razburkati strokovno in širšo javnost, tudi za ceno še nevidenih nizkih udarcev in osebnih diskreditacij, in po svoje prispevati k odpiranju ekonomskih vizij. Razloge za reformni preskok so črpali iz dveh virov prepričanj: prvi je nujnost reformnih potez, katerih zamuda menda lahko prinese nepopravljivo škodo. Drugi je bil boj za odličnost kot stanje duha, ko prežema večino prebivalstva ambicioznost ustvarjalnosti, odpor do starega in utečenega, volja do novosti, do izrednosti, edinstvenosti in enkratnosti. Tako dr. Marko Kos.⁶⁴ Prvi val sproščene politike sta gotovo v vlado vnesla dr. Mičo Mrkaić in dr. Jože P. Damijan, oba liberalna ekonomista, ki ju je predsednik vlade vzel v zakup, da bi izpeljala zamišljeni model reform oziroma še pred tem vodila gospodarstvo, a sta oba ekspresno in samoiniciativno odstopila s položaja, prvi z mesta vodje strateškega sveta, drugi kasneje že z mesta ministra za razvoj. Reforme se odlično podajo ali se vsaj morajo skladati s sproščenostjo:

»Ljudje bodo **sproščeni**, če bodo imeli veliko znanja. Bolj izobrazena družba je bolj odporna, bolj tolerantna, bolj dojemljiva za spremembe. Spremembe vodijo k iskanju najboljših rešitev. Zato ima vlada veliko prednost, če sproža razmišljanje o reformah na vseh področjih družbene dejavnosti, od gospodarstva do sodstva, od davkov do izobraževanja. Predlogi reform so prevetrili slovensko družbo, takšnih razmišljanj na ravni resnih sprememb v zadnjih letih ni bilo. Stagnacija in nazadovanje sta terjala reforme. Bolj korenite ali bolj postopne reforme niso bistvena ovira: glavno je sprožanje sprememb, iskanje boljših rešitev. To je pot k odličnosti. Stagnacija in omrtvelost ne vodita nikamor.«⁶⁵

Tako zapiše Marko Kos (po tistem, ko je obilno artikuliral sproščenost kot slogan), po vseh debaklih ekonomskih kadrovskih rešitev in v nekem trenutku celo omenjan kot možni minister za razvoj.⁶⁶ Iz njega odzvanjajo besede dr. Mića Mrkaića, tako simptomatične za iskanje reformatorskega sprostitvenega trenutka:

»Na vsakem področju se upira spremembam neka elita kontinuitete, ki straži zdajšnje razmere, ki so njeni privilegiji. Čuti se ogrožena, čuti, da bo izgubila moč in oblast. To so karteli vseh vrst, ki se bojujejo z vsemi silami proti spremembam. Vendar bodo vsi ti karteli oblast in moč izgubili. Izgubili bodo privilegije, ker to terja napredek k boljšim rešitvam. Notarski lobi, zdravniški lobi, znanstveni lobi, upokojenski lobi, šolski lobi,

tudi s prihodom tujega kapitala.« Cf. poročilo STA, 20. 4. 2005.

⁶⁴ Marko Kos, »Moč lobijev«, *Finance*, 11. 1. 2006.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

univerzitetni lobi, urbanistični lobi, sindikalistični lobi. To so agenti kontinuitete starih struktur, stare prakse, ki na vse kiplje ščitijo svoje privilegije.«⁶⁷

Paranoidna logika liberalizacije je torej jasna kot beli dan: sproščenost pomeni ekonomsko pot proč od sil kontinuitete, ki prežijo za vsakim korakom in so vtakane v družbeni in ekonomski sistem. Sproščanje oziroma sprostitvev je sicer že imanentno ekonomska kategorija: »Če z novo davčno reformo razbremeníš podjetja pri plačah, bodo zaposleni del dohodka, ki bo **sproščen**, sami lahko usmerili v večjo socialno varnost,« pojasnjuje Damijan, še kot podpredsednik strateškega sveta.⁶⁸ Mrkaič, tudi sam pridružen mislec Zbora za republiko, je bil sicer kasneje deležen nekaj kritike. Na tiskovni konferenci v aprilu 2005 je Jambrek izrazil željo po tem, da je treba najti most od »pogleda slovenskega korporacijskega nacionalizma« do tistega »zagovornikov svobodne gospodarske pobude«. Razmere v gospodarstvu je pesnik Niko Grafenauer pokomentiral v smislu iskanja sproščenosti, prav tako boja za male podjetnike, predvsem pa je treba ugotoviti, kaj v gospodarstvu vzdržuje podedovano kontinuitetno stanje, »ki ga je treba **sprostiti** tudi s prihodom tujega kapitala«. ⁶⁹ V tem smislu so nekateri udeleženci, dr. Jan Makarovič recimo, napadli Janševo vlado, ker si je privoščila »kukavičje jajce« v podobi Mića Mrkaića. Ta je najprej na javni tribuni Zbora za republiko izražal izrazita »vulgoliberalistična stališča« in kasneje je postal predsednik vladnega strateškega sveta za gospodarstvo.⁷⁰

O iskanju novih ekonomskih idealov je vzporedno potekalo tudi delo »čiščenja« v gospodarstvu. Politične nastavitve in intervencije v njem so bile slabo skrite in še manj zanikane. Novinar Rok Praprotnik opisuje »kadrovski cunami« kot najbolj učinkovit prav v gospodarstvu:

»Padli ali sami odšli so 'stari fantje', mnogi od njih združeni v Forumu 21 – Tone Turnšek (upokojitev), Janez Lotrič (odšel sam), Bruno Korelič (odšel sam), Miloš Kovačič (upokojitev), Črt Mesarič (odšel sam), Franc Hočevar (Klinični center, odšel sam). Največji pretres pa je povzročila netransparentna prodaja državnega deleža v Mercatorju. Opozicija je šla v zrak, Janša je bil deležen kritik celo iz vrst lastnih (mlado)ekonomistov. Nemir zaradi prodaje se še ni polegel, ko sta nova lastnika Mercatorja Istrabenz in

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Primerjaj intervju Janija Severja z njim, »Nikoli ne bi, denimo, sodeloval z vlado, če bi na primer omejevala nekatere osnovne človekove pravice, denimo pravice homoseksualcev. Tu se naše sodelovanje neha, ker verjamem v osnovne človekove pravice«, *Mladina*, 14. 3. 2005.

⁶⁹ Cf. Vanja Pirc, »Nesproščeni mediji in gospodarstvo«, *Mladina*, 25. 4. 2005

⁷⁰ Ibid.

Pivovarna Laško že odstavila Zorana Jankovića. Za odhajajočim milijarderjem so jokale prodajalke, na čelo največjega trgovca pa je prišel dokaj neznan 34-letni Žiga Debeljak. S kolobocijo Mercator si je še največjo škodo naredila vlada, saj ji je začela priljubljenost strmo padati. V paket **sproščenosti** verjetno po neki sprevrženi logiki verjetno spada tudi vladni način reševanja vprašanja revije *Mladina*.⁷¹

Neoliberalizem s svojo ideologijo se je izkazal kot odlična podlaga za sproščanje. Da so vladne reforme potrebne, so bili prepričani tudi člani Nacionalnega sveta za kulturo; ob tem so želeli izkoristiti priložnost, da se na novo celovito uredi področje kulture, zato so sprejeli sklep o oblikovanju Resolucije o reformi javnega sektorja v kulturi in enotni davčni stopnji. Predsednik sveta, gledališki režiser Janez Pipan, je izrazil prepričanje, da je treba vnesti v odnos do kulture več sproščenosti in pristnega liberalnega duha.⁷²

Zgodilo pa se je še nekaj drugega. Nosilci liberalističnih pogledov, idej o enotni davčni stopnji in drugih ukrepov, so dokazovali svojo pripadnost tudi s svojim življenjskim in delovnim stilom. S prvim dnem leta 2006 je svoje delovanje začelo tudi najnovejše ministrstvo za razvoj pod vodstvom Jožeta P. Damijana. Na tiskovki 11. januarja je novi minister poskušal pokazati, da bo v ministrstvu vladal relaksiran duh. V ta namen so v svojih prostorih namestili tudi tako imenovani ročni nogomet, za delo v dolge večerne ure pa avtomat z energijsko pijačo. Novinar *Dnevnika* zapiše: »Kot je poskušal pokazati novi minister na včerajšnji predstavitvi, bo v ministrstvu vladal duh **sproščenosti**.«⁷³ Na tiskovni konferenci so priložnostno pokazali, kako izražati nogometne strasti. S svojo ekipo je bil Damijan zelo zadovoljen: »To so sodelavci, s katerimi greš lahko zvečer na pivo, sodelavci, s katerimi lahko igraš nogomet, greš skupaj smučat ali jadrat.«⁷⁴ Damijanova era ni trajala dolgo in se je končala po treh mesecih z enigmatičnim odstopom »iz osebnih razlogov«, kakršnih je bilo v letu 2005 in 2006 nekaj ducatov, neuradno pa zaradi nestrinjanja

⁷¹ Ibid. Sproščanju medijev je v nadaljevanju posvečeno posebno poglavje.

⁷² »Kultura je zagotovo eno najbolj reguliranih področij slovenske družbe. Naše delo in vsakdanje življenje urejajo brezštevni predpisi. Po eni strani je to dobro, saj je na kulturnem področju zanemarljivo malo finančnih škandalov in nediscipline, po drugi pa nas ravno ti, včasih do nesmiselnih podrobnosti prignani predpisi in pravilniki davijo in dušijo. Lahko jih doživljamo tudi kot izraz temeljnega nezaupanja države, nekoliko pokroviteljskega dvoma v to, da bi lahko poslovali in delovali korektno in uspešno. Zato nam nekoliko več **sproščenosti** in pristnega liberalnega duha ne bi škodilo.« Cf. Janez Pipan, »Ekonomska uspešnost je ena od mogočih usod umetnosti, ni pa nujna«, *Delo*, 5. 1. 2006.

⁷³ Samo Trtnik, »Damijan si bo pomagal tudi z nogometom«, *Dnevnik*, 12. 1. 2006.

⁷⁴ Ibid.

z ministrom za financem dr. Andrejem Bajukom glede umika politike iz gospodarstva. Zato po svoje ni bil tako zelo presenetljiv komentar njegovega tesnega sodelavca in morebitnega kandidata za njegovo mesto dr. Janeza Šušteršiča, direktorja UMARja in tesnega reformnega sodelavca: »Se mi pa zdi razmišljanje, da bom jaz pač voljno vskočil in uredil zadeve, potem ko je Damijan odigral svojo partijo ročnega nogometa in odšel naprej jadrat, vendarle nekoliko preveč enostavno.«⁷⁵ Čeprav je premier Janša napovedal novega ministra do konca parlamentarnih počitnic 2006, tega ni storil.

Zgolj v ponazoritev novega, še nevidenega in očitno bonvivanskega sloga življenja in dela: »sproščeni« prihod in odstop je pospremil tudi odhod Damijana takoj zatem iz Ljubljane v Koper, ko je skupaj z istomišljeniki, tako imenovano četo mladih ekonomistov, ki so jo sestavljali dr. Jože P. Damijan, dr. Igor Masten, dr. Aljoša Feldin, dr. Sašo Polanec in dr. Aleš Ahčan, zamenjal službo na Ekonomski fakulteti v Ljubljani za službo na Fakulteti za management v Kopru z obrazložitvijo matičnemu dekanu, češ da je njegova vizija »začeti delovni dan s kavo na Tartinijevem trgu«. Mobilna enota čete makroekonomistov, na voljo novi oblasti, si je po treh mesecih premislila in se množično preselila nazaj na fakulteto v Ljubljani, ob tem dejanju pa tudi vztrajno zavračala pojasnila novinarjem, za katere je sicer rada dosegljiva.⁷⁶

Slovenski družboslovci so na posvetu v juniju 2006 ugotavljali, da je novodobna reformacija na Slovenskem že dala prve rezultate in da temeljno vprašanje torej ni, biti za ali proti reformam, temveč kakšne, to je, kako radikalne spremembe so smiselne, še pomembnejše pa je vprašanje, kako jih izpeljati:

»Okvirni načrt na to vprašanje ponuja neoliberalne recepte. **Sproščeno** Slovenijo bomo dosegli tako, da bomo najprej **sprostili** kapital, to pa bo z določenim faznim zaostankom sproščujoče delovalo na celotno družbo. In prav ta povsem neizviren, dejansko šablonski recept, je pričakovano naletel na negativen odziv in to celo pri tistih, ki so lansirali spodbudno geslo o **sproščeni** Sloveniji. Ali ta načrt spodbuja ustvarjalni kaos, ki bi mobiliziral vse razvojne vire, ali pa je sad dela dvestotih strokovnjakov zgolj 'strokovna podlaga' za reformno 'imprologo' nekakšen nacionalni *show* za naivne, ki si

⁷⁵ Cf. prispevek »Odzivi po odstopu ministra«, spletna stran RTV SLO, 21. 3. 2006.

⁷⁶ Cf. zapis Ksenije Koren, »J. P. Damijan si je spet premislil«, *Večer*, 11. 8. 2006. Resnici na ljubo je treba reči, da sta poglobitna nosilca približevanja neoliberalnih idej dr. Mrkaič in dr. Damijan po začetnem (osebnem) navdušenju nad Janšo in neprijetni izkušnji obrnila vladi hrbet in jo povečini začela kritizirati, da z reformami »ne misli resno« – kot se glasi eden najpogostejših očitkov.

ga je privoščila aktualna oblast, v ozadju pa poteka drugi val privatizacije, t.j. nastajanje protekcionističnega, domačijskega nacionalnega kapitalizma.«⁷⁷

Kasneje bo Damijan kritiziral vladino omahovanje, omenjal, da bo nekoč v Sloveniji vendarle posijalo svobodno sonce, če ne čez dve, mogoče čez šest let, ko nas bo udarila kakšna hujša finančna ali gospodarska kriza. »Brez krize očitno ne bo šlo. Takrat se bo seveda ob gospodarskem bankrotu te komunistične ideologije zgodila tudi intelektualna katarza. Podobno kot nekoč v baltiških in srednjeevropskih nekdanjih komunističnih državah. Škoda pa je, da bomo zapravili sedanjo gospodarsko prednost in zamudili vlak za tehnološki zasuk.«⁷⁸ Ob sprejetju davčnih sprememb v okviru napovedanih socialnih in gospodarskih reformnih ukrepov konec avgusta 2006, ki so bili daleč od (neo)liberalnih pobud in dolgo »obljubljane« enotne davčne stopnje, je Damijan olajšano zavzdihnil ob napovedanem falimentu: »No, kar zadeva mene, sem zelo vesel, da sem pravočasno sestopil s te ladje norcev in mi ni treba odgovarjati za to polomijo.«⁷⁹

V intervjuju s Pavletom Gantarjem, poslancem LDS, novinar *Mladine* Jani Sever sledi primerjavi med nakazano fleksibilizacijo in sproščeno Slovenijo. Gantar ga korigira: »**Sproščena** Slovenija je ideološki pojem *Nove revije*. **Sproščenost** je udomačena fleksibilizacija. To je termin, na katerega je treba gledati tako kot pri pregovoru: če ti vlada ponudi posojilo, se zgrabi za denarnico. Pod firmo '**sproščena** Slovenija' prodajajo slovensko pokrajino v glasbi in besedi, kot se to dogaja ob petkih zvečer na nacionalni TV. S tujko 'fleksibilizacija' želim povedati, da danes tako imenovani neekonomski dejavniki, kot so strpnost, ustvarjalnost, različnost, tudi prisotnost tujcev, prispevajo k ekonomskemu in socialnemu razvoju.«⁸⁰ Je fleksibilizacija možen legitimen ekonomski pojem, blizu ideologemu Janševe vlade, ki se mu (tudi) v ekonomsko abecedo ni uspelo artikulirati?

⁷⁷ Tako zvenijo napovedane teme tretje okrogle mize Slovenskega sociološkega društva, posvečene reformam, v galeriji Škuc, 25. 5. 2006. Gostje so bili: Igor Pribac (FF), Ljubica Marjanovič-Umek (FF), Pavel Zgaga (PF), Srečo Dragoš (FSD) in Andrej Klemenc.

⁷⁸ Jože P. Damijan, »Retoriki navkljub: državno podjetje ne bo mednarodna uspešnica«, *Manager*, 4. 7. 2006, dostopno na: <http://www.manager-on.net/show.php?id=157293>.

⁷⁹ Jože P. Damijan, »Bajuku ni mar za podjetja«, *Finance*, 1. 9. 2006.

⁸⁰ Jani Sever, »Intervju s Pavletom Gantarjem«, *Mladina*, 19. 8. 2006.

OSVOBOJENA NOTRANJA POLITIKA

Na notranjepolitičnem področju so se po svoje zrahljale številne sfere delovanja: v javni upravi, zakonodaji, politični kulturi. Menjave v gospodarstvu in medijih so bile glavna preokupacija politične supremacije nove oblasti. Poslanec LDS Matej Lahovnik v intervjuju na vprašanje Cirila Brajerja izpostavi še en pojmovni antipod: zategnjenost. Oblastna garnitura zateguje vajeti, kadrovske menjave so vseobsegajoče, ukinjanje nadzornih komisij, nekrivdna odpuščanja iz »osebnih razlogov«, negotovost, strah pred reformami so le nekateri razlogi zanjo.⁸¹

Pomembna krščanska komentatorja sta v tem času svarila pred dvojim: treba je razelektriti javno mnenje, zmanjšati je treba ideološko napetost, odpraviti kulturni boj, odpraviti predstavo o svoji intelektualni večvrednosti. Sprostiti je treba tudi javno življenje.⁸² Nevarnosti, da to ne bo uspelo, so dobile dežurne opozorjevalce. Recimo, zakon o verski svobodi, dan v parlamentarno proceduro, je bil označen kot nova priložnost za ideološko polarizacijo v slovenskem prostoru, ki pa je nevarna, kot misli

⁸¹ Brajer postavi Lahovniku vprašanje, ki že ima ironično ost: »V **sproščeni** Sloveniji? Še poslanec se boji le šefa, delavci so vse bolj ustražovani, bolniki se bojijo reform, ki očitno le jemljejo pravice, menda se vse bolj bojijo novinarji, celo menedžerji, ko letijo kar po vrsti ...«. Lahovnik odgovarja: »Zame je to največje razočaranje. Namesto **sproščene** dobivamo zategnjeno Slovenijo. Vajeti se zategujejo iz vladne palače, uzde pa nadevajo vse širšemu krogu. Vrstijo se zamenjave v policiji, šolstvu, javnih zavodih, gospodarstvu, ukinjajo komisije, ki bi še lahko nadzorovale početje oblasti, nekrivdno odpuščajo, kot bi državo dobili v last in ne v upravljanje. Negotovost in strah se širita, tudi z neusklajenimi reformami ...«. Cf. »Povejte mi, za vraga, kaj me čaka!«, *Nedeljski dnevnik*, 15. 1. 2006.

⁸² Brane Senegačnik, »Je burka končana?«, *Družina*, 7. 5. 2006. Takole pravi: »Rezultati zadnjih volitev so v slovensko življenje prinesli precejšnje spremembe; zdi se mi, da zdaj, dve leti in pol po njih, to že lahko rečemo. Najpomembnejši premik v smeri bolj **sproščenega** življenja pomeni postopna 'razelektritev' javnega mnenja, zmanjšanje ideološke napetosti, ki je prežemala občutljivost javnosti in je omogočala njeno politično in medijsko usmerjanje. Ne vem natančno, kdaj se je zgodil premik, ki je omogočil te spremembe – volitve so bile samo zunanji izraz globljih procesov – a gotovo ni bil nenaden in se ni zgodil zaradi kakega posameznega spektakularnega dogodka. Prejkone gre za posledice idejne praznote, kulturnega uboštva in oblastnega pragmatizma nekoč nepremagljive in danes tako nebogljene LDS. LDS je v tem kontekstu pravzaprav metafora celotne slovenske 'levice', bolje rečeno kontinuitete, ki je obvladovala družbo v obdobju tranzicije ('praktična' demokratizacija se je pravzaprav lahko začela šele, ko se je končala tranzicija kot izumljanje novih oblik za ohranjanje starih družbenih razmerij): bila je poskus povezati postmoderno 'brezidejnost' z realno in simbolno dediščino komunizma, demokratični formalizem s staropartijskim ekskluzivizmom. Pristna burka.«

teolog dr. Ivan Štuhec, ker lahko prinese vesoljni potop za »**sproščeno** libertarno Slovenijo«. Tega pa seveda ne smemo dopustiti.⁸³

Novorevijaški slogan je postal tudi občasni razlog za praznovanje. Ob praznovanju pete obletnice Nove Slovenije so mu ostali zvesti, zato so napovedali: »Želimo praznovati **sproščeno**, saj se v družbi Nove Slovenije počutimo kot doma.«⁸⁴ V silvestrskem intervjuju konec leta 2005 v Sobotni prilogi *Dela* Janez Janša odgovarja na vprašanje, ali je po enem letu Slovenija »kaj bolj **sproščena**«. Odgovor je bil pričakovano pritrdilen.⁸⁵ Podobno v »Letu sproščenega življenja« iz *Dela* v *Dnevnik* prebegli novinar Rok Praprotnik na silvestrovo rezimira sproščanje v letu 2005.⁸⁶ Omenja dva nova praznika: 15. september, ko smo se spomnili vrnitve Primorske k matični domovini, in 23. november, ko je Rudolf Maister prevzel vojaško oblast v Mariboru. Prenovo je po njegovem doživel tudi dan samostojnosti, 26. december, ki ga sicer praznujemo že od osamosvojitve naprej, le da to leto prvič ni zgolj dan samostojnosti, temveč tudi dan enotnosti. Vsebina vseh omenjenih praznikov, predvsem novih dveh, je nabita z domoljubjem. Takšno je bilo tudi razpoloženje ob proslavi, ki je pred nekaj dnevi potekala v Kočevski Reki v spomin na obletnico

⁸³ »Ljudje, ne se zezat! Mar res mislite, da smo vsi malo čez les, da ne bi spregledali prozorne igre [pri sprejemanju zakona o verski svobodi], ki se jo gredo vsi tisti, ki bi še naslednjih nekaj desetletij radi iz vere in njenih institucionalnih predstavništev delali kulturni boj za potrebe dnevne politike? Glavni akterji te politike tudi po parlamentarnih kuloarjih napovedujejo, da bodo storili vse, da preprečijo rešitve, ki bi bile kakor koli koristne za katoliško Cerkev. Seveda, predvsem gre za katoliško Cerkev, saj se je po paranoičnem gledanju nekaterih prav ona zlizala s sedanjo oblastjo in tako spet predstavlja nevarnost vesoljnega potopa za **sproščeno** libertarno Slovenijo.« Ivan J. Štuhec, »Zmajev rep«, *Dnevnik*, 9. 6. 2006.

⁸⁴ Več o praznovanju v zapisu Siniše Gačiča, »Sproščena petletnica«, *Mladina*, 25. 7. 2005.

⁸⁵ »Naj se vrneva k **sproščeni** Sloveniji v letu, ki je minilo,« pravita novinarja, Janša pa odgovarja: »Splošno stanje je po enem letu mandata, gledano realno, solidno. Slovenija je danes v srednji skupini evropskih držav. Najprej so tri, štiri države, ki so reformo že izvedle in se pogovarjajo o rezultatih; potem imamo države, ki pravijo, da reforme niso potrebne. Njih streznitev še čaka. V naši, reformni, največji skupini so tudi države, ki imajo precej slaba reformna izhodišča, velik proračunski primanjkljaj kot Grčija ali Portugalska in nizko gospodarsko rast kot npr. Italija. Slovenija lahko danes še ukrepa z bistveno boljše ravni, imamo nižjo inflacijo, višjo gospodarsko rast, tudi realno rast standarda. Skratka, ni treba zategovati pasu ali manjšati javnih izdatkov zato, da bomo znižali proračunski primanjkljaj... To omogoča bistveno bolj **sproščen** pristop k reformam, saj ni utemeljenih razlogov za nervozo, za govorjenje o tem, kako bomo morali zategovati pasove. S tega stališča je medijska, sindikalna in tudi politična ofenziva na predlog reform precej zunaj konteksta normalnega evropskega dogajanja.« Cf. Vojko Flegar in Mišo Renko, »Nekatere ptice so odletele in jih ne bo več nazaj. To je leto 2005, ne 1992!«, *Delo*, 31. 12. 2005.

⁸⁶ Rok Praprotnik, »Leto sproščenega življenja«, *Delo*, 31. 12. 2005.

ustanovitve 1. specialne brigade Moris. »Domoljubno čustvo je v Sloveniji **sproščeno**,« končuje.

Praprotnik v pregledu omenja »bolj patriotsko« obravnavo izbrisanih, katerih domoljubje je vprašljivo že samo po sebi, sicer ne bi bili izbrisani. Po enem letu zatišja je pripravil notranji minister Dragutin Mate politične temelje za to, da bi predlagali ustavni zakon, s katerim bi »odpravili problem« odločbe ustavnega sodišča ter omogočili individualno obravnavanje izbrisanih. »Toda **sproščanje** je potekalo tudi na drugih nivojih,« nadaljuje novinar. Omenja pozornost ministra Mateja glede registracijskih nalepk za motorna vozila, ki jih je po kratkem postopku ukinil, priprl je finančno pipico podjetju Mirage, ki se je nekaj let paslo na tem nepotrebnem strošku državljanov. K temu je dodati znižanje notarskih tarif, ki ga je izpeljal pravosodni minister dr. Lovro Šturm. Negativne točke gredo javni upravi:

»Težko pa bi o **sproščenosti** govorili po tistem, ko je minister za javno upravo Grega Virant skoval in v prakso prenesel pojem 'politična kompatibilnost', ki spominja na znamenito zahtevo po 'moralno-politični neoporečnosti', za katero smo mislili, da je ostala na smetišču zgodovine. Zaradi 'politične nekompatibilnosti' so v letošnjem letu padali visoki javni uslužbenci zato, ker jim oblast ni zaupala. V ta namen so spremenili celo zakonodajo.«⁸⁷

»Iz leta **sproščenosti** prehajamo v leto ognjenega konja,« sklene Praprotnik in pri tem meri na predstavitevni »hearing« tedaj novega ministra za razvoj Jožeta P. Damijana, ki se je med drugim predstavil kot tipičen kozorog, medtem ko je po kitajskem horoskopu ognjeni konj. Iz pregovorne vztrajnosti, ki jo je zaznal pri sebi, ni bilo nič, Damijan je čez tri mesece odstopil.

Naslednja priložnost za premislek o novi poti Slovenije je bila v juniju 2006, ob 15. obletnici osamosvojitve.⁸⁸ Ta je med drugim prinesla trite-

⁸⁷ Ibid. Avtor nadalje omenja razrešitev direktorja policije Darka Anželja, ki je moral oditi, čeprav ga je minister Mate pohvalil kot dobrega delavca. S podobno pozitivno oceno o svojem delu je bil odstavljen dolgoletni direktor urada za preprečevanje pranja denarja Klaudijo Stroligo, razrešena je bila direktorica davčne uprave Zvezdana Geržina, direktor državnega arhiva Dragan Matić ... nekaj podobnega da se obeta direktorju protikorupcijske komisije Dragu Kosu pa Igorju Šoltesu, predsedniku računskega sodišča. Napovedi so se uresničile. Isto se je zgodilo z Marjanom Erhatičem, dolgoletnim kriminalistom.

⁸⁸ Evropska poslanka iz vrst SDS dr. Romana Jordan Cizelj je 16. 6. 2006 nastopila kot slavnostna govornica na proslavi ob 15. obletnici državnosti v okviru vsakoletne predpoletne prireditve, ki jo organizira Študentski klub Mengeš: »Slovenija ostaja pisana množica drugačnosti in različnosti, povezana preko močnega jedra – tradicije. Predvsem na vas mladih je izziv, da to tradicijo ohranite, ter jo obogatite s priložnostmi, ki

denski izčrpen TV program, posvečen spominom in komemoraciji dogodkov v juniju 1991. Osamosvojitve Slovenije leta 1991 je bila že dejanje sproščenosti, kot je opazil predsednik državnega zbora France Cukjati v svoji poslanici ob tej obletnici: »Samo eno je bilo še potrebno: svoboda političnega združevanja ter svobodne in demokratične volitve. In dobili smo politično **sproščenost**, da je narod iz vsega srca in s plebiscitarno odločnostjo zapel: Slovenija – moja dežela!«⁸⁹

Na proslavi je Janša v svojem govoru, kjer »sproščenost« ni umanjala, izrekel kasneje zelo komentirani stavek: »Ne želimo biti nič manj kot ena najboljših držav na svetu, biti eden svetilnikov 21. stoletja.«⁹⁰ Preostala vsebina je več kot iluminativna, ker je nekakšen poziv na še en napor glede reform. Težava spričo lobiranja zanje pred državljani je postala dvojna: najprej so reforme predstavljali kot nujne za preživetje, omenjena dikcija – biti eden najboljših – pa očitno zahteva maksimum. Razlika ni le otipljiva, razlika je maksimalna. Reformistične anticipacije so si začele hoditi po nogah. In kdor ni razumel sporočila, je prejel še dodatno. Ker kot da to ni dovolj in dojetu kot preveč osamljena gesta, je državljane doletel še na las podoben »partnerjev« apel: Borut Pahor je skupaj s predsedstvom stranke SD sprejel nov program stranke z naslovom »Slovenija v vrhu sveta«. V njej da želijo biti »gonilna sila razvojnega toka.«⁹¹ V enem tednu so bili državljani dvakrat porinjeni med najboljše. Je svetilniško-alpini-

jih nudi odprta in **sproščena** Slovenija. Čestitke ob 15. obletnici državnosti!« Cf. www.rjordancizelj.si.

⁸⁹ Cf. <http://www.15let.gov.si/poslanice/cukjati/>. Že leta 2001 Lojze Peterle v prispevku na simpoziju »Slovenska osamosvojitve 1991« v Brežicah oceni prve osamosvojitvene mesece takole: »Tiste junijske in julijske vojne dni smo zopet začutili enotnost slovenskih ljudi. Zmagi nad JLA in njenemu odhodu je sledila **sproščenost** in svoboda za vse.« Cf. arhiv spletne strani www.peterle.si.

⁹⁰ Cf. »Janša: Želimo biti svetilnik 21. stoletja«, www.delo.si, 24. 6. 2006. Sproščenost se to pot približuje sreči: »Za družbo **sproščenih**, srečnih ljudi potrebujemo medsebojno zaupanje.« (Ibid.) Sicer pa: od kod taka samoumevna gotovost premierja v svečanem govoru? So Slovenci res hrepenele po tem, da smo najboljši in drugim za zgled? Je državljane kdo kaj vprašal ali je to razumljivo po sebi? Ne zahteva preveč naprežanja, da si neprekosljiv, veliko ali preveč odrekanja in visokih, mogoče nedosegljivih pričakovanj? Nekaj dni pozneje je povezavo med srečo in sproščenostjo kritiziral Milan Kučan v intervju na nacionalni RTV: »Tudi zdaj v teh proslavljanjih je evidentna razlika med govorom in med tem, kar se v resnici dogaja. Recimo, da bo Slovenija srečna in sproščena dežela, kjer je potrebno ustvarjati, za kar je potrebno ustvarjati medsebojno zaupanje. Se ga ustvarja? Ali da bo Slovenija svetilnik 21. stoletja in da je tu prostora, torej pri uresničevanju tega projekta, za vse. A ga je res? Tudi za tiste, ki so bili odstranjeni iz podjetij, iz javne uprave, iz kulturnih ustanov in tako naprej. Torej zaupanje se ustvarja z dejanji in veliko manj z besedami.« Cf. Lado Ambrožič, »Intervju z Milanom Kučanom«, RTVSLO, 2. 7. 2006.

⁹¹ Slovenija na vrhu sveta, STA, 1. 7. 2006.

stični triumfalizem v dikciji obeh predsednikov strank bil v vlogi tega, da zakrije slabosti ali celo odsotnost reformnih programov, ali še huje: njegovo nemožnost? Je morebiti že previdno naznanil, da ga ni mogoče izvesti?⁹² Ker če nekdo od državljanov zahteva nemogoče, potem verjetno ne misli resno. Nismo največji, lahko pa smo najboljši, je dalje ugotavljal Janša. »Dajmo Sloveniji naše ideje, našo energijo, naša upanja, vse naše talente.... lahko smo najboljši.«⁹³ Nemoč zakrivajoča ideologizacija se je že pripetila, ker ne govorimo več mi, temveč namesto nas država. Ona je vskočila in postala prejemnik našega brezprizivnega darovanja. Država je nekdo drug. Darovati bi morali nečemu, kar nas presega, morebiti »slovenski nacionalni substanci«, kot bi rekel Jambrek.

Zgodba se ne konča, v premierjevem govoru je bila vloga državljanov instrumentalizirana dobesedno:

»Na poti k temu cilju bomo posegli po najboljšem, kar je v našem narodnem značaju. Tudi, če se je v preteklosti ponekod skrilo še tako globoko. Ustvarjalnost. Delavnost. Podjetnost. Predanost. Pravičnost. Odprtost. Strpnost. Poštenje. Solidarnost. Stare slovenske vrednote. Nova slovenska samozavest.«⁹⁴

Zapomniti si velja napoved »posegli bomo«. Bodo posegli oni ali bomo, kako bizarno, sami posegli po sebi? Po Janši imamo, nadalje, »nebesa pod Triglavom«.⁹⁵ Tovrstno retoriko je sicer mogoče racionalizirati: pred 15 leti smo žrtvovali sebe za Slovenijo, dajmo se še danes. Taka primerjava spregleda, da je takrat šlo za državljane, zdaj pa nekdo poziva, da se darujemo, ne da bi vedeli zakaj in za kaj. Iskanje soglasja in splošnega

⁹² Cf. moj članek: Boris Vezjak, »Najboljši in na vrhu«, *Večer*, 8. 7. 2006.

⁹³ Cf. npr. poročilo v Dnevniku RTVSLO, 24. 6. 2006. Triumf volje najboljših bo dosežen tudi z rabo pridevnikov »boljši« in »najboljši«, v Janševem govoru ponovljenih nič manj kot 13-krat.

⁹⁴ Sintagmo »slovenska samozavest« sicer rad uporablja Tine Hribar, cf. npr. tako naslovljeno poglavje njegove knjige *Euroslovenstvo* 2004, 205. V zborniku *Sproščena Slovenija* najdemo tudi Ruplov prispevek, ki v nasprotju z Janšo našteje naslednje poteze »slovenskega narodnega značaja« in se ob tem sklicuje na obširno literaturo: introvertiranost, hudobija, surovost, domišljavost in hlapčevstvo. Cf. *Sproščena Slovenija* 1999, 303.

⁹⁵ Cenena nacionalistična patetika spominja na misel Georgea Bernarda Shawa: prepričanje je to, da je naša država boljša od drugih, a le zategadelj, ker smo se v njej rodili. *Blut und Boden* ideje zvenijo tudi nevarno, kot poziv k vdanosti. Hannah Arendt svari pred tem, kako tenka je meja med lojalnostjo državi in strukturam oblasti, kako izmenljiva je in kako nevarno je reduciranje državljanov v objekte. Totalitarni režimi prejšnjega stoletja so jasno svarilo, kam vodi instrumentalizacija posameznika, v svoji nenasitnosti verjamejo v lastno nadmoč in prevlado človeštvu. Toda kaj, ko so se njegovi nosilci rodili za kakšno stoletje prepozno: družbeni in politični sistemi danes več ne prenesejo takih anahronih vzorcev, kvečjemu njegove variacije.

narodnega konsenza si je zadalo svoj cilj tudi z oblikovanjem javnega mnenja. Prioriteta reformističnih snovalcev je dosegla svoj vrhunec v nekajtedenski okupaciji programa javnega RTV servisa, ko je televizija »slavnostno« prenašala program v čast in po željah aktualne oblasti in to utemljila z »okroglo« 15. obletnico.

Na svoj način so se uresničile diagnoze Tončija Kuzmanića, ki leta 2000 ugotavlja nekatere skupne lastnosti »tuđmanizma« in »janšizma«, kakor ju imenuje: »Kako razumeta državo, kaj je zanjo država? Razumeta jo kot otroka vojne, kot rezultat vanjo investirane nasilja... Nasilje je vsaj babica, ki pomaga pri rojstvu države, pa tudi dojeta je kot aparat prisile.«⁹⁶ Zato ne preseneča, da je bila 15. obletnica povezana z novo zahtevo po novih zmagah, namreč v reformah. Reforme so mogoče res nujnost, toda zakaj bi se z njimi moralo zmagovati?⁹⁷ Nepojasnjena sta tu dva paradoksa: če se je Slovincem tako slabo godilo pod prejšnimi oblastniki, kako je mogoče, da so gospodarstvo postavili med najbolj prosperitetna v letu in pol? Ter še: če smo skorajda med najboljšimi, zakaj se sploh reformirati na napovedano drastične načine, z uvajanjem enotne davčne stopnje in drugimi radikalnimi ukrepi? A nič ne pomaga: »partnerstvo in enotnost« je postalo dnevno politično geslo, ki zamenjuje »bratstvo in enotnost«.

SPROŠČENA ZUNANJA POLITIKA

Da je Slovenija posebne vrste substanca, je verjel tudi Rupel in sredi leta 2005 infalibilno ponovil Jambreškovo tezo o slovenski nacionalni substanci:

»Če Slovenija ne bi imela neke svoje lastne posebne in izvirne substance, potem ne bi bila zanimiva in ne bi bila sogovornik za kogarkoli... Če ne bi imeli nekaj posebnega povedati, če ne bi vedeli nečesa zanimivega in važnega, če ne bi nekaj dobro znali,

⁹⁶ Cf. Kuzmanić, v: *Nova desnica: zbornik predavanj 3. letnika delavsko-punkerske univerze* 2003, 117. Avtor v analizi dveh »desnih fenomenov« v sodobni Hrvaški in sodobni Sloveniji atraktivno ugotavlja nekaj, kar smo izkušali po volitvah 2004: »Ko Janša reče, da to, kar je v Sloveniji, ni prava demokracija, to dobesedno pomeni: 'Jaz še ne vladam'.« (Ibid, 125.)

⁹⁷ S tega vidika ni nobeno naključje, da je Janšev programski govor na osrednji državni slovesnosti ob dnevu državnosti na Trgu republike v Ljubljani bil ponatisnjen kot prvi v brošuri »Slovenija jutri – država blaginje«, ki so jo državljani prejeli na svoje domove v juliju 2006. Brošuro je izdal Urad vlade za informiranje in je mišljena kot nagovor »partnerjev za razvoj« pri lažjem sprejemanju reform, ki jih državljanom ponuja vlada.

potem seveda bi nas ignorirali, pustili bi nas nekje ob strani. Vsekakor imam občutek, da se je Slovenija uveljavila v samem središču evropskih procesov.«⁹⁸

Substancialnost se je spravila v razmerje z Evropo, kar se je pokazalo na številne načine. Evropski poslanec Alojz Peterle je takoj po volitvah ekstrapoliral sprostitevne tehnike na evropske razmere: »Želel bi si, da bi se vsak naš politik na evropski ravni počutil **sproščenega** in gotovega, da bi iz slovenskih izhodišč deloval v okviru evropskega 'mi'«. ⁹⁹ V Novi Sloveniji so napisali »Resolucijo o zunanji politiki Republike Slovenije« in zahtevali sproščen odnos od sosednje Italije.¹⁰⁰ S tem je sproščenost pljusknila čez meje Slovenije in postala vatel, s katerim se meri razmere onkraj njih. Eksplicitno je postala del slovenske zunanje politike, vsaj po mnenju ministra tega resorja. Da je ta besednjak nekoliko čudaški, so opazili tudi novinarji. Rupel je moral januarja 2005 na vprašanja novinarjev Dragice Korade in Borisa Jaušovca v intervjuju za časopis *Večer* pojasnjevati, kaj neki naj bi pomenila »sproščena zunanja politika« kot eno izmed (znova) vsebinskih izhodišč ministrstva za zunanje zadeve, skritih v njegovih programskih izhodiščih. Otipljivejše razlage nismo bili deležni. Na jasno poizvedovanje je namesto vsebinske razlage minister pridevnik v pojasnilu variiral v štirih kontekstih: »Javnosti je dobro znano, da se s prejšnjim predsednikom vlade Ropom nisva ujemala, ob njem res nisem mogel uresničevati **sproščene** politike.«¹⁰¹ V nadaljevanju na-

⁹⁸ Janez Markeš, »Pogovor s slovenskim zunanjim ministrom dr. Dimitrijem Ruplom«, *Mag*, 11. 5. 2005, dostopno tudi na: <http://www.mzz.gov.si/index.php?id=123>.

⁹⁹ *Delo*, 19. 1. 2005.

¹⁰⁰ »Slovenija mora **sprostiti** partnerske odnose s sosednjo Italijo, utrditi vezi z Avstrijo ter se odločneje posvetiti vprašanjem zahodnega Balkana, kjer lahko Slovenija evropskim sogovornikom ponudi kakovostno analizo stanja ter predloge za stabilizacijo v regiji, obenem pa državam jugovzhodne Evrope, ki si želijo pospešiti svoje približevanje evroatlantskim organizacijam, ponuditi ustrezno pomoč in izkušnje.« Dostopno na www.nsi.si.

¹⁰¹ Intervju z Dimitrijem Ruplom v sobotni prilogi *Večera*, »Vsi skupaj smo samo drobiž«, 29. 1. 2005. Vprašanje se je glasilo: »Med smeri razvoja slovenske zunanje politike ste uvrstili tudi točko, ki govori o '**sproščeni** zunanji politiki'. Kaj to je? Zakaj take politike niste vodili že prej, saj ste na čelu slovenske zunanje politike praktično že celotno osamosvojitveno obdobje?« Rupel se je rahlo distanciral in namesto odgovora rekel tole: »Ne smete pretiravati. Iz zunanje politike sem odšel leta 1993 in sem se vanjo vrnil leta 2000. Mandat, ki se je pravkar začel, je drugačen od prejšnjega, ker so se spremenile okoliščine, jaz se nisem. Javnosti je dobro znano, da se s prejšnjim predsednikom vlade Ropom nisva ujemala, ob njem res nisem mogel uresničevati **sproščene** politike. No, zdaj smo postali člani EU, člani Nata in imamo pomembne naloge v mednarodnem političnem življenju. Ni se nam treba več boriti s stisnjenimi zobmi, da bi kam prišli. Danes je Slovenija tam, kjer je želela biti. Zaradi tega zdaj lahko imamo bolj **sproščeno** zunanjo politiko. Danes se lahko **sproščeno** pogovarjam s katerikoli zunanjim ministrom. Slovenija ni skregana z nikomer in ima dobre odnose z vsemi državami. Zaradi

šteje uspehe Slovenije na mednarodnem prizorišču, ki so Slovenijo osvobodili (»zaradi tega zdaj lahko imamo bolj **sproščeno** zunanjo politiko«), omeni, da se danes lahko »**sproščeno** pogovarja s katerimkoli zunanjim ministrom«, in končno, da smo v Sloveniji »gospodarji svoje usode, zato smo lahko **sproščeni**«. ¹⁰²

Ruplu je uspelo prenesti koncept sproščenosti tudi iz Slovenije, kot se programu spodobi. Najprej čisto privatno: Slovenija kot predsednica OVSE je bila kakopak razlog za njegovo osebno sproščenost. ¹⁰³ Kot predsedujoči je ob posredovanju v politični krizi in spremembi oblasti v Kirgiziji tej namenil posebno razlago, še posebej ko gre za »ulično revolucijo«. ¹⁰⁴ Po Ruplu je namreč diagnoza tamkajšnjih dogodkov takšna: »Gotovo gre za izraze političnega nezadovoljstva in za, bi rekel, neko **sproščeno** politično ozadje.« ¹⁰⁵ Izjava je pomembna, ker nakazuje, kako diametralno nasprotno in arbitrarno pomene lahko zadobi koncept – zdaj ne opisuje več miru, lagodja in olajšanja, temveč prav nasprotno nemir, proteste, menjavo oblasti! Lahko sicer beremo tudi drugače: sproščenost

tega smo lahko **sproščeni**. Tega Slovenci niso doživljali še nikoli v svoji zgodovini. Poglejte nazaj, kdaj so Slovenci sploh imeli kakšno vlogo in nalogo v mednarodni politiki. Mi smo se pojavili na Ljubljanskem kongresu leta 1821 kot tisti, ki smo skrbeli za hrano in za to, da je bilo v sobah zakurjeno. Potem smo bili v Avstro-Ogrski in potem smo po lastni volji prišli v Jugoslavijo, kjer smo igrali neko vlogo. Vendar ne odločilno. Danes pa smo gospodarji svoje usode. Za to smo lahko **sproščeni**.«

¹⁰² Trditev bi terjala kar nekaj pojasnil. Recimo: od kod zunanjemu ministru takšen občutek nesproščenosti, karkoli že ta pomeni? Od kod ta ravno v letu 2004 in takšen preobrat k sproščenosti ravno po volitvah 2004? Pustimo ob strani dejstvo, da je zunanji minister bil »nesproščen« vse od leta 2000 do 2004, ko je tudi bil zunanji minister, in pred letom 1993, ko je to mesto že zasedal. So kakšni posebni razlogi, da je sproščenost vzniknila prav v tem času?

¹⁰³ Slovenija je za svoje iztekajoče se enoletno vodenje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) na Evroatlantskem partnerskem svetu (EAPC) dobila »pohvalo in priznanje«, je v Bruslju povedal slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel, potem ko je v vlogi predsedujočega predstavnikom 46 partneric, natančneje članic zveze NATO in partnerskih držav, poročal o aktivnostih in dosežkih na čelu omenjene organizacije. »Slišali smo pohvale med drugim s strani Nemčije, ZDA, Portugalske, Avstrije, Moldavije...,« je naštel minister in dejal, da z današnjega sestanka prihaja »razbremenjen in **sproščen**«, saj se je pokazalo, da se trdo delo obrestuje. Cf. STA, »Slovenija pohvaljena za vodenje Organizacije za varnost in sodelovanje«, 16. 11. 2005.

¹⁰⁴ »Ljudska revolucija v Kirgiziji sicer ni minila brez žrtev, nasilja in plenjenja, a država ima zdaj novo vlado, katere prva naloga je izboljšati varnost in stabilnost. Pozornost moramo zato zdaj skupaj preusmeriti s prejšnjega tedna na prihajajoče mesece, tja do predsedniških volitev, razpisanih za 26. junij 2005,« je dejal dr. Rupel. Citirano po spletni strani: http://www.gov.si/mzz/novinarsko_sred/szj/05033102.html.

¹⁰⁵ Izjava za »Dnevnik« RTV Slovenije, citirano po tedniku *Mladina*, Izjave tedna, 4. 4. 2005.

ima za svojo negativno manifestacijo tudi neželene učinke in to razume mo v profanem smislu, denimo, kot »sproščanje negativnih energij«.

Ker je pomlad 2005 Evropi prinesla razočaranje in napoved novih premikov, tokrat v negativno smer, je Rupel postal zaskrbljen. Francozi in Nizozemci so zavrnil evropsko ustavno pogodbo. Ob vtisih z razprave na Evropskem svetu 16. in 17. junija 2005 v Bruslju se je zdelo, da bo po pariški in haški nezaupnici težko nadaljevati z ratifikacijami v drugi polovici držav EU, kar opiše kot »konec evropskega **sproščanja**«. ¹⁰⁶ Rešitev, ki jo ponuja Rupel, je tista, ki jo je izbrala Slovenija. Alternativa, ki jo zunanji minister ponudi Evropski uniji, je: sproščenost ali zadržanost? ¹⁰⁷ Kasneje, v avgustu 2006, Rupel ni bil nič manj pesimističen, a to pot glede odprtosti Slovenije v svet:

»Vtis imam, da je danes v Sloveniji več dejavnikov, ki spodbujajo zagledanost vase in ograjenost, in manj dejavnikov, ki bi spodbujali odprtost v svet in **sproščenost**.« ¹⁰⁸

Enkrat je manjka nam, spet drugič Evropejcem. Ta je stvar njihove svobode in del te svobode je, presenetljivo, tudi »**sproščen** odnos do svetinj«; Ruplu je v eni sapi sproščenost sinonim za duhovno odprtost in toleranco, spet v naslednji pa sinonim za pretirano kritiko in ironijo, ko gre za karikirane upodobitve Alaha. ¹⁰⁹ Spet naslednjič je zanj to sopomenka za olajšanje, kot, recimo, ob smrti Slobodana Miloševića. Takole je kome-

¹⁰⁶ Dimitrij Rupel, »Prihajajo slabi časi?«, *Mag*, 22. 6. 2005.

¹⁰⁷ Rupel pravi: »Evropska unija je v teh dneh formulirala temeljno izbiro: **sproščenost** ali zadržanost? V izjavah evropskih politikov zaznavamo znake zadržanosti, strahu, negotovosti. Evropa peša in zaostaja za drugimi velikimi gospodarskimi in vojaškimi sistemi. Težave ima z notranjo organizacijo, učinkovitostjo, konkurenčnostjo in z vodenjem, pravgprav z voditelji. Državlani izražajo nezaupanje državnim strukturam.« Ibid.

¹⁰⁸ Dimitrij Rupel, »O vplivu Slovenije«, *Delo*, 12. 8. 2006.

¹⁰⁹ V razpravi o karikaturah v danskem časopisu je Rupel dejal: »Svet za splošne zadeve v Bruslju je razpravljali o tem problemu... takrat nas je danski zunanji minister prosil za solidarnost: na eni ravni obstaja solidarnost, na isti tudi pripravljenost za dialog. Vsi smo se zavzeli za to, da je treba v zvezi z dostojanstvom muslimanov in svobodo Evropejcev vzpostaviti neko bolj **sproščeno** razmerje in jaz mislim, da kot evropski politiki nismo mogli kaj drugega reči. Jaz upam, da se ne motim preveč, ko pravim, da je **sproščen** odnos do svetinj, takšnih ali drugačnih, nek nov pojav, tudi pri nas. Včasih niso mogle biti predmet ironizacije, kritike. Mi se moramo vživeti v okolje, ki je prizadeto. Zakorakali smo v minsko polje. Posledica tega konflikta bo ta, da bodo časniki in uredniki previdnejši, da bo manj kritike, manj ironije, manj **sproščenosti**, na drugi strani pa se ne bo zmanjšala jeza teh radikalnih muslimanov. V tem vidim resno nevarnost. Moramo biti skrajno obzirni, da moramo začeti prav se pogovarjati na splošno, na široko in daleč o teh vprašanih prizadetosti, svetinj.« Cf. njegov nastop na RTV SLO, Omizje, Spopad civilizacij, 22. 2. 2006.

tiral razmere na Balkanu z besedami, da je ta dogodek simboličnega pomena in da se je zdaj neko obdobje končalo: »Zdaj so možnosti, da se morda bolj **sproščeno** posvetimo vsi skupaj, da se Srbija bolj **sproščeno** posveti prihodnosti,« kar naj bi verjetno pomenilo odpiranje evropske perspektive za Srbijo.¹¹⁰

Rupel je sicer v svojih javnih napotkih, stalnih zapisih na mnenjski strani *Dela*, redno uporabljal sproščenost za orise in idejne smernice slovenske zunanje politike. Ta mora vztrajati pri močnem mednarodnem položaju, ki bo okrnil osvajalske apetite drugih, hkrati mora skrbeti tudi za dialog in »**sproščanje** duhovnega prostora«.¹¹¹

TUDI SPROŠČENA OPOZICIJSKA KRITIKA

18. aprila 2006 so predstavniki parlamentarnih strank, z izjemo LDS, ter predstavnika manjšin podpisali »Partnerstvo za razvoj«. V dokumentu so zapisali, da je glavni cilj razvoja povečati človekovo blaginjo in dvigniti kakovost življenja, ob tem pa je treba oblikovati dinamično in inovativno gospodarstvo, ki bo temeljilo na znanju, podjetnosti in večji mobilnosti ljudi in ki bo znalo odgovarjati izzivom na globalizacijo. Vključitev Pahorjeve Socialne demokracije in »samoizključitev« Kacinove Liberalne demokracije sta poglobili razkorak med obema opozicijskima strankama. Navzlic temu so Pahor in njegovi socialni demokrati ocenili, da ob reformnem partnerstvu, torej bolj ali manj tesnem sodelovanju, ostajajo tudi kritična vest vlade. To je največ kredibilnosti stalo ravno to, da po zmagi na volitvah niso znali uresničiti obljube o sproščenosti.¹¹² V stranki se po njegovih besedah pripravljajo, da vstopijo v koalicijo leta 2008. Njihov cilj

¹¹⁰ Cf. Ruplov nastop na RTV Slovenija, Dnevnik, 11. 3. 2006.

¹¹¹ Naj si na tem mestu dovolim čisto subjektivno opazko ob bok nastanku tega zapisa. Ko sem v *Delu* na dan izida znova zagledal kolumno zunanjega ministra, sem bil, po nekajkratni izkušnji, znova prepričan, da bo v njej beseda sproščenost zanesljivo uporabljena. Nisem bil razočaran glede predvidljivosti takega diskurza. Celoten citat je tule: »Za slovensko politiko vidim dve nalogi: po eni strani mora Slovenija (s svojimi obrambnimi, gospodarskimi in političnimi povezavami) vzdrževati in varovati svoj trdni mednarodni položaj, ki vnaprej onemogoča vsakršne osvajalske apetite; po drugi strani pa si mora (s svojimi izobraževalnimi in kulturnimi sistemi) prizadevati za širjenje in **sproščanje** duhovnega prostora, tj. prostora dialoga, sporazumevanja, strokovne razprave itn. Za oboje je treba izpolnjevati zahtevne pogoje, med katere sodijo skladno in redno funkcioniranje gospodarskega in državnega sistema; izkušnost in zgodovinski spomin, trdno prepričanje in široka izobraženost, spoštljivost, razumevanje interesov sogovornikov, vendar nepopustljivost glede temeljnih načel; zmernost pri pričakovanju, predvsem pa čim več diplomacije.« Cf. Dimitrij Rupel, »Razlike ali nasprotja med kulturami«, *Delo*, 26. 8. 2006.

¹¹² »Pahor Janši predlaga zamrznitev koncesij«, STA, 5. 5. 2006.

je še naprej premagati koalicijo Janše na prihodnjih volitvah, na poti do cilja pa ne želijo »razbiti vseh črepinj« oziroma uporabiti politiko, ki jo je pred zadnjimi volitvami uporabil premier – torej vnaprej diskvalificirati nasprotnike. Pahorjev poglavitni očitek se zvrsti skozi koncept sproščenosti – vzete zares – in vidi neuspeh prav v neizpolnjevanju obljube. Kar je mišljeno kot ironija, je tukaj vzeto kot deficit:

»Tisto, kar sedanjo vlado stane največ kredibilnosti, je dejstvo, da po letu in pol njene oblasti beležimo ravno obratno stanje od tistega, ki ga je obljubila. Vlada Janeza Janše je obljubila **sproščenost** v tej državi, v situaciji, ki smo ji priča, pa **sproščenega** duha ni in ni ambicioznosti ljudi. To je slabo. Tega ni mogoče odpraviti s tisto politiko, ki je Janšo pripeljala na oblast. Mislim, da to poskušajo naši kolegi v liberalni demokraciji. Jaz pa tega ne bom počel in tukaj se globoko razhajamo.«¹¹³

Pahorjevo približevanje koaliciji je proizvedlo razkol v opoziciji, ki se je v letu 2006 še povečal. Novinarji so začeli občutno favorizirati njegovo držo kot konstruktivno, kar je sovpadlo s starim kontekstom demonizacije LDS kot skorumpirane in zdaj še kot potapljaajoče se ladje. Še več: s tem, ko je začel prvak socialnih demokratov zamenjevati kritičnost z diskvalifikacijo, je jasno nakazal svoje preference. Tudi ko so v SD napisali program »Slovenija na vrh sveta«, so s tem ponovili Janševo gesto, izrečeno le teden poprej. Zgodbo o svetilniku 21. stoletja je razumeti kot kulpolitično mišljenje, kot so temu rekli in zapisali. Novi politični optimizem in naklonjenost sta ogrela tudi novinarje. Kot pravi Dejan Steinbuch v *Žurnal*u, v eni paradigmatiskih pohval konstruktivne držbe socialne demokracije, »Pahorjevi tovariši ostajajo politično zmerni, racionalni in korektni tudi v najhujši vročini«.¹¹⁴

Pahorjeva bolj kot ne navidezna distanca se je nadaljevala na naslednji tiskovni konferenci 19. 5. 2006, ko pove, da je Janša premalo sproščen, da ni uresničil obljub in da želijo socialni demokrati biti alternativa vladi. Kar je treba storiti, je vzeti zahtevo po sproščenosti zares. »Namesto **sproščenosti** gre za zakrčenost, namesto vladati pa skuša obvladati,« je dejal.¹¹⁵ Kot je dodal podpredsednik SD Igor Lukšič, v osnutku programa z naslovom »2030 – Za ljudem prijazno Slovenijo v Evropski uniji in sodobnih svetovnih tokovih« razmišljajo o viziji, poudarjajo pa tudi pove-

¹¹³ »Izjava dneva«, *Delo*, 6. 5. 2006.

¹¹⁴ Dejan Steinbuch, »Fatamorgana LDS«, *Žurnal*, 1. 7. 2006. Na strani provladno orientiranih novinarjev smo bili v letu 2005 in 2006 sicer deležni nenehnih »komparativnih« pohval Pahorja za njegovo »racionalno« držbo sodelovanja z Janšo.

¹¹⁵ Cf. »Borut Pahor: Na volitvah je ponuditi alternativo Janševi vladi«, STA, 19. 5. 2006.

zave na evropski in svetovni ravni, ki so po njihovem mnenju ključne.¹¹⁶ Neoliberalizem je namreč zdaj povsod prevladujoča opcija tudi v politiki, na levem delu političnega spektra pa je prišlo do zatona.

V tem smislu v SD spišejo nov program z naslovom »Slovenija na vrh sveta«, še pred tem pa razložijo, da mora biti politika kul, da je politika način življenja, in v ta namen odprejo stran www.kulpolitika.si.¹¹⁷ Ko na svojem kongresu 8. julija 2006 predstavijo svoj novi program, Lukšič v svojem nagovoru nakaže ideološko zanikanje strankarskih korenin (»Prosili bomo te tovariše, naj stopijo ob stran in dajo prostor tistim, ki verjamejo, imajo energijo in voljo. Ko zmagamo, bo dovolj prostora tudi za njih.«) in na vrhu, a ne sveta, vidi predvsem stranko, ko izjavi, da »moramo naskočiti vrh slovenske politike«.¹¹⁸ Pahor istočasno obljubi »pravo« sproščenost:

»Slovenija lahko razvije zmagovalno mentaliteto, zmagovalno kulturo le pod pogojem, da se ljudje počutimo **sproščene**, da se ne počutimo ujetnike svojih političnih opredelitev. Slovenija lahko zmaguje v znanosti, v kulturi, v športu, v politiki in povsod drugje, če se bomo medsebojno spodbujali in si pomagali, če bo zmaga enega, navdih za uspeh drugega. Socialni demokrati se čutimo zavezane tej politični kulturi, tej zmagovalni kulturi. Sedanja oblast je obljubila tako, **sproščeno** Slovenijo, vendar je obljubo pojedla. Namesto tega se ne samo v politiki, temveč vsepovsod spet preštevajo naši in njihovi.«¹¹⁹

¹¹⁶ Program 2030 ima eno najbolj banalnih razlag, namreč numerološko razlago. Na strani www.kulpolitika.si si socialni demokrati na naslednjih volitvah 2008 želijo 20 do 30 odstotkov glasov. Zloženi skupaj dajo ti odstotki končno letnico programa: 2030. Lukšič je sicer sam ugotovil takšno čudežno ujemanje.

¹¹⁷ Širiti želijo »zmagovalno mentaliteto«, socialno demokracijo uveljaviti kot »vodilno politično silo v Sloveniji« in se spopasti »z neokonservativizmom in neoliberalizmom«. Primerjaj www.kulpolitika.si.

¹¹⁸ Cf. »S Socialnimi demokrati v vrh sveta razvitosti«, www.delo.si in STA, 8. 7. 2006. Impresivna je tudi Lukšičeva želja po iskanju korenin socialne demokracije med slavnimi imeni v slovenski zgodovini: »Med naše korenine smo postavili imena: pomembna imena za orientacijo v preteklosti in v prihodnosti. Samo glavna imena. To ni telefonski imenik niti znanstvena ekspertiza. Tu so imena, predvsem pa njihova kombinacija, skozi katera kažemo naše vrednote: Trubarjev pogum za zlamljanje enoumja, Prešernovo vizijo združenih narodov, nove dobe, v kateri si »prosti volmo vero in postave«, Cankarjevo trdno socialdemokratsko držo in vero v novo družbo, Kosovelovo mladostno prodornost, Zofke Kveder utemeljevanje ženske vloge v družbi in v javnem življenju, pogumni refleksi generala Maistra. In uporniška ter državotvorna gibanja. To je ilustracija naše držbe. Ta imena jasno zarisujejo prostor, v katerem se gibljejo naše prioritete. S temi imeni kažemo, kam se uvrščamo mi po lastni izbiri: v jedro najboljše zapuščine sinov in hčera slovenskega naroda. Mi sporočamo – imamo zgodovino na katero smo ponosni. In gremo naprej.« Iz govora Lukšiča, dostopno na www.socialnidemokrati.si.

¹¹⁹ Iz govora Boruta Pahorja na kongresu SD dne 8. julija 2006, dostopno na spletni strani www.socialnidemokrati.si.

Kot posebno formo relaksiranosti bi lahko označili patetičen apel k človeku in njegovemu značaju. Če Janša omenja slovenske značajske lastnosti, socialni demokrati govorijo o vrednotah, atraktivni politiki, prižiganju isker v očeh in energiji, ki bo razvila človekov značaj: »Prižiganje iskre v očeh, bujenje vere v človeka, v sožitje med ljudmi, v svobodo ljudi in v krepkega posameznika so glavne naloge socialne demokracije. Politika mora biti atraktivna, da privlači ljudi, da zgostijo svojo energijo okrog lastne možnosti, da naredijo korak naprej v razvoju svojega značaja.«¹²⁰

Nepričakovana aplikacija etologije sicer préjkone priča o čudni, *Blut und Boden* mobilizaciji množic, cepljeni na lastno politično ambicijo. Pahorjevo stopicanje med vizijami in zmagami postane otipljivejše v še eni prognozi:

»Imam vizijo Slovenije, ki je hkrati tekmovalna in solidarna družba. Brez teh sanj ne bi rinil naprej. Raje bi se po vsem skupaj umaknil. Vendar si v prihodnjih petih ali desetih letih Slovenijo predstavljam kot podobne majhne države: živahne, tolerantne in odprte do različnosti. Če ne bomo znali stopiti čez izkušnje polpretekle zgodovine, ne bomo imeli nobene prihodnosti. Janša mora danes uvideti, da javna atmosfera ni tako **sproščena**, kot jo je obljubljal. Del javnosti čuti zakrčenost.«¹²¹

Novi sproducirani antonim, pri avtorju že prenekateri, nakazuje kritiko, ki se dotika vprašanja strpnosti v družbi: javnost bi bila sproščena, ko bi bila tolerantna, je verjetna morala poduka. Podobno kot socialna demokracija si za sproščenost, ki bi to bila zares, nepričakovano prizadeva tudi liberalna demokracija, prva opozicijska stranka. V manifestu, ki ga spiše dr. Dušan Keber, v LDS skicirajo svojo pripadnost prihodnosti:

»Liberalni demokrati in demokratke sprejemamo odgovornost za izzive prihodnosti. Naša naloga je iskanje odgovorov, ki bodo povečevali svobodo in pravice posameznika, enakost državljanov, **sproščenost** in pravičnost družbe, dinamično in tekmovalno gospodarstvo in ohranjenost okolja.«¹²²

¹²⁰ Iz programa Socialnih demokratov, sprejetega na kongresu 8. julija 2006; cf. www.socialnidemokrati.si.

¹²¹ Cf. intervju s Pahorjem: Uroš Škerl, »Bolj mi je do tega, da pade enotna davčna stopnja kot kakšen minister te vlade«, *Delo*, 19. 8. 2006.

¹²² Iz manifesta LDS, ki je bil sprejet na Programski konferenci, dne 22. aprila 2006; dostopno na www.lds.si.

Kot vidimo, postane koncept sprejeta in prevzeta opozicijska vrednota – *et ab hoste doceri* – ne da bi jo kdo sploh kritično reflektiral ali razložil, kaj dejansko prinaša in kaj je z njo mišljeno.¹²³

RELIGIOZNA SPROSTITEV IN SPRAVNO RAVNANJE

Nova ideološka hegemonija se ni zadovoljila le z navedenimi področji, zajela je tudi področja, posvečena človeku in vprašanju duha in religije. Na sestanku pri predsedniku republike Janezu Drnovšku v decembru 2005 so svoja mnenja soočali ugledni predstavniki politike, posameznih verskih skupnosti in civilne družbe, med njimi akademiki, teologi, sociologi in zgodovinarji. Vabljeni k pogovoru so poudarili potrebo po poglobljenem dialogu med obema »partnerjema«, spoštovanje do verskih skupnosti, dotaknili so se tudi pripravljenega gradiva za zakon o verski svobodi. Akademik dr. France Bernik je v osamosvojeni državi opazil bistveni premik v odnosih z verskimi institucijami. Državo in vernike je zbližala vrsta ukrepov v zadnjih nekaj letih, kot so vrnitev teološke fakultete v sestavo univerze, denacionalizacija in vračanje po vojni zaseženega premoženja škofijam in redovom. Razživel se je verska kultura, verniki v zadnjem času kažejo večjo sproščenost.¹²⁴

Dikcija sproščenosti se je dotaknila tudi sfere pravnega ravnanja in spoštovanja mrtvih. Že konec leta 2004 jo je prevzel tedanji predsednik državnega zbora Feri Horvat iz tedanje ZLSD, ki je ob odprtju spomenika komunističnim žrtvam na Teharjah spodbujal: »Poskusimo, potrudimo se, da bi zaživel drugače, bolj **sproščeno** in strpno.«¹²⁵ V tem duhu je teolog dr. Drago K. Ocvirk takoj po volitvah v kolumni z naslovom »Dolga pot do sproščene Slovenije« to komentiral kot pot proč od totalitarizma v

¹²³ Na las podobna Pahorjevi dikciji je bila tudi tista Jelka Kacina, predsednika LDS, v trenutku zavrnitve pobude »Partnerstvo za razvoj«. V njej zapiše: »Zgodovina nas ne nazadnje uči, da so države, ki so uspele pospešiti svoj ekonomski razvoj, najprej dosegle **sprostitev** vseh svojih ustvarjalnih potencialov. To je mogoče doseči le v pogojih odprte, vključujoče in solidarne družbe. Medtem ko ste pred volitvami z zanosom govorili o **sproščeni** Sloveniji, danes ugotavljamo, da o tej **sproščenosti** ni sledu.« Primerjaj www.lds.si. Uspeh političnega programa je torej znova merjen skozi uspeh »prave« sprostive.

¹²⁴ Cf. »Odnos država-cerkve je treba negovati«, STA, 14. 12. 2005. O sproščenosti začnejo govoriti tudi cerkveni ideologi. Tine Hribar leta 2000 v intervjuju za *Delo* čisto drugače oceni njihov vpliv: »Gre za skupino teologov, od že navedenega Janeza Juhanta prek Draga Ocvirka do Ivana Štuheca. Manj kot deset jih je, toda iz tedna v teden, iz meseca v mesec in leta v leto zastrupljajo duhovno ozračje, ali, če sem malce manj oster, onemogočajo **sproščeno** dihanje na Slovenskem.« Citirano po Hribar 2004, 544.

¹²⁵ Cf. tudi vestičko STA, 10. 10. 2004.

luči sočasnosti »zmage pomladi na volitvah« in odprtja spomenika komunističnim žrtvam na Teharjah.¹²⁶

Sproščenost postane prikladno voščilo za veliko noč.¹²⁷ Ali tudi sicer. Na dan samostojnosti je Janša želel: »Dano nam je, da se danes lahko **sproščeno** spominjamo usodnih, pogumnih, a dobrih odločitev. Želim vam ponosno praznovanje Dneva samostojnosti in enotnosti.«¹²⁸ Kasneje se ob novem letu v poslanici priročnemu besednjaku ni mogel izogniti niti predsednik države dr. Janez Drnovšek. Tudi leto 2005 naj bo sproščeno, je zaželel: »Pozabimo stare zamere in začnimo leto **sproščeno**, z zdravim optimizmom in zadovoljstvom, da smo tukaj, z lepo naravo, v miru ter z dobrimi in prijaznimi ljudmi,« je svetoval sicer vselej vrednostno nevtralni predsednik države.¹²⁹ Omemba starih zamer je očitno politična asociacija, zato pripis »označevalca« tu ne more biti naključen.

Novorevijaško geslo razbiramo tudi v kazalcih merjenj vrednot pri Slovencih. Dr. Niko Toš in dr. Veljko Rus sta napisala knjigo »Vrednote Slovencev in Evropejcev« in ugotavljala, zakaj se Slovenci počutijo manj srečne od drugih in kaj storiti, da bi razvoj Slovenije obrnili tako, da ne bi v prihodnje postali še nesrečnejši. Napovedana gospodarska reforma, sta menila, s tega vidika ne vzbuja optimizma. Ob predstavitvi svojih raziskav o vrednotah beležita, da so javnomnenjske raziskave, opravljene v 80. letih, pokazale, da sta se po vrednotah bližnji Hrvaška in Slovenija na

¹²⁶ Pravi takole: »Predsednik državnega zbora Feri Horvat je na Teharjah spodbujal: 'Poskusimo, potrudimo se, da bi zaživel drugače, bolj **sproščeno** in strпно. To zmoremo, saj smo za naše skupno življenje odgovorni sami. Podaljšajmo v prihodnost občutek povezanosti in odpravimo travme preteklosti. Tako Teharje kot volilni izidi pričajo, da smo **sproščenosti** odprli vrata, čas je, da postane oseben in družben življenjski slog.'« Drago K. Ocvirk, »Dolga pot do **sproščene** Slovenije«, *Družina*, 17. 10. 2004. Na podoben način debelo leto kasneje sproščenost kot moralni imperativ slika ekonomist dr. Marko Kos: »Tudi etičnost mora delovati kot regulator medsebojnih odnosov. Kot je rekla Spomenka Hribar, je temelj demokracije strpnost, privajenost ljudi, da sprejemajo drugačnost, mnenja, ki so drugačna od mojega, ki se z mojim ne skladajo, me izzivajo. Sprava za njo ni kompromis na neki splošni ravni, ampak sožitje različnih mnenj. Če se zedinimo za eno resnico, to ni več demokracija. To je nekaj prisiljenega, kar duši ljudi in jih napravi lažne, neiskrene. V takšnem ozračju ni **sproščenosti**. Ni ustvarjalnosti. Mediji, ki napadajo drugačno sektaško miselnost, zastrupljajo ozračje. To ni pot do odličnosti. Tudi to je pogoj, tudi to ustvarja **sproščeno** ozračje. *Nova revija* je imela zato spodbuden naslov svojega zvezka leta 2004: **Sproščena** Slovenija. To je pogoj za pot k odličnosti.« Cf. Marko Kos, »Moč lobijev«, *Finance*, 11. 1. 2006.

¹²⁷ »Več **sproščenosti** in ustvarjalnega duha, ki daje dihati pravičnosti in ljubezni, si lahko zaželim za letošnjo veliko noč, ki nam je prinesla nekaj pomladnega zagona, kakor se nam to v novejši zgodovini vedno znova dogaja, a se tega žal premalo zavedamo in tudi veselimo.« Ivan Štuhec, *Dnevnik*, 14. 4. 06

¹²⁸ »Poslanica predsednika Vlade Republike Slovenije Janeza Janše«, STA, 27. 12. 2005.

¹²⁹ Cf. vestičko STA, 30. 12.2004.

družbenopolitični obrat odzvali bistveno različno. V Sloveniji so vrednotne usmeritve ostale enake, na Hrvaškem pa je prišlo do velikega zasu-ka v stališčih. Slovenci smo, tako kot prej, pri vprašanjih, ki so zadevala religijo ali odnos do Cerkve, »kazali neko **sproščenost**, na Hrvaškem pa je prevladala zadržanost, prej nekakšna omejena civilna religioznost. Po spremembi sistema se je slika obrnila: Hrvati so postali zelo religiozni, tudi v cerkvenem smislu, Slovenci smo ostali zmerno religiozni.«¹³⁰

Ob prazniku Osvobodilne fronte, dnevu upora proti okupatorju, 60. obletnici ustanovitve prve slovenske vlade, enaki obletnici konca druge svetovne vojne in drugih priložnostih, pa so se v aprilu in maju 2005 raz-mahnile tudi ostre polemike glede zgodovinskih dejstev, predvsem okoli statusa in motivov udeležencev NOB. Ob 60. obletnici konca vojne in 9. maju 1945 kot najlepšem dnevu v dvajsetem stoletju je danes med ljudmi vse premalo sprave, je ugotavljala Spomenka Hribar. In zgodovina je spet nekaj, kar zahteva naš sproščeni odnos:

»Če bi bilo več sočutenja in sočutja v nas do drugih ljudi, do nekdaj in zdaj trpečih, tudi do njihovih zmot, bi nam bilo mnogo lažje. In bolj **sproščeno** bi se veselili obletnice zmage nad fašizmom in ohranitvijo našega imena: Slovenci.«¹³¹

Aktualna bitka za zgodovinsko interpretacijo je postala politična tema *par excellence*, zato ni presenetilo, da je Alojz Peterle kot evropski poslanec in visoki funkcionar stranke Nova Slovenija uvidel sproščenost ne le v odnosu do zgodovinskih dejstev in njihovem spreminjanju, temveč tudi v politični odprtosti družbe za zgodovinsko raziskovanje in drži zgodovinarjev:

»Jasno je, da nisem za to, da država prevzema vlogo zgodovinopisca, ampak da omogoči demokratične razmere, da lahko zgodovinarji **sproščeno**, brez težav sledijo resnici.«¹³²

Za Spomenko Hribar je sproščenost ne le atribut pravega stališča, temveč tudi človekove svobode in iskrenosti, pogleda. V polemiki z Vlasto Jalušič, v kateri jo opisuje kot eno izmed udeleženk TV oddaje v družbi

¹³⁰ Ranka Ivelja, »Reforma, ki se požvižga na stališča ljudi, je že propadla«, *Dnevnik*, 29. 10. 2005.

¹³¹ Cf. intervju Dragice Korade, »S sovraštvom si samo trgamo korenine«, *Večer*, 9. 5. 2005.

¹³² Cf. intervju Branka Maksimoviča, »Peterle za prevrednotenje zgodovine«, *Večer*, 7. 5. 2005.

ljudi, h kateri prispeva kot k »skupinski sliki z gospo«, Hribarjeva odgovarja: »Kdor sedi z njimi, ni z nami. Jalušičeva je tako videla moj nastop. Pač odvisno od **sproščenosti** pogleda, bi rekla: nekateri pa so videli, da sem polemizirala s prvim, drugim in tretjim sogovornikom.«¹³³

¹³³ Polemika je objavljena v Pismih bralcev, *Mladina*, 22. 5. 2006.

SPROSTITUTEV SLOVENSKIH MEDIJEV

Vseh sovražnikovih časopisov se moramo bati bolj kot tisočev bajonetov.

Napoleon Bonaparte

Podoba športa, kakor ga na obeh medijih predstavljajo, je šport predvsem kot gladiatorstvo, kjer so v ospredju številke, ki kažejo čase, razdalje, višine, daljine in tako naprej, pa seveda število golov, košev, zadetkov in zgrešenih priložnosti.

Nace Polajnar

Mediji bodo na prvih straneh objavljali najlepše in najbolj spodbudne dogodke doma in na tujem.

Geslo 'slaba novica je najboljša novica' bodo zamenjali z geslom 'dobra novica je najbolj spodbudna novica'. Trač časopisov, revij in oddaj ne bo. O življenjskih stvareh se bo pisalo in govorilo z občutkom za sveto in s pozitivno odprtostjo do vsega lepega. Mladini bo naklada tako padla, da bo bankrotirala, njeni delavci bodo živeli od minulega dela.

Ivan Štuhec

Prvi artikulatork medijskega sproščanja po vzpostavitvi nove oblasti je bil znova Jambrek: po njegovem so mediji pri nas neprebavljivi, saj ne ločujejo informacije od komentarja. To dejstvo moramo »z odporom prebavljati«. ¹³⁴ Iz tega razloga jih je treba prenoviti, zato ni presenečenje, kaj nam je storiti: »Ogromno **sproščanja** nas čaka na tem področju.« ¹³⁵ Napovedana medijska sprostitev je torej implicirana v nekakšni medijski kontroli ali vsaj poduku in bo novinarje naučila ločevati dvoje žanrov: informacijo in komentar. A ne le tega. Demonizirana fakulteta, valilnica novinarjev, Fakulteta za družbene vede oziroma prejšnja FSPN, trdnjava rdečkarskega komunizma, kot so dejali, jim tega znanja menda ni ponudila. Kasneje bo Jambrek dodal, da je do preobrata na zadnjih državnoborskih volitvah prišlo zaradi tega, ker so »ljudje nehali verjeti medijem«. ¹³⁶ Mediji so torej bili uspešno presežena zapora, ki je kot takšna šele omogočila vzpostavitev nove oblasti. ¹³⁷

¹³⁴ Gre za že citirano Omizje na RTV Slovenija, »Slovenija med levico in desnico«, RTV Slovenija, 13. 4. 2005.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Mediji so sploh zanimivo področje sproščanja. Zanimivo je dejstvo, da se je akademik dr. Tine Hribar pred leti potožil nad istim Jambrekom in njegovo »nesproščenostjo«.

Misel je zanimivo intrigantna in daljnosežna: šele nezaupanje v medije je porodilo obrat na zadnjih državnozborskih volitvah. Jambrekov »silogizem« je takšen: 1. ljudje so doslej (neomajno) verjeli medijem, 2. vera v medije je vzdrževala in ohranjala dosedanje oblasti, toda 3. ljudje so nehali verjeti medijem. Zatorej je 4. konec zaupanja/vere v medije povzročil spremembo oblasti. Pomembnost novinarskega dela in vpliva tega na politične dogodke ne bi mogla biti v tesnejši povezavi. Novinarji so kot mediatorji razumljeni kot ključ do političnega uspeha.

Zelo podobno je slovenske medije obtožil grobosti in hudobije še Rupel in tudi sam pogrešal ločnico med informacijo in komentarjem:

»Sam imam občutek, da zadnja leta v našem komuniciranju prevladuje grobost. Največ medijske proizvodnje je namenjene sprotnemu, takojšnjemu učinku. V naših medijih vidim veliko grobosti in hudobije. Tega je veliko tudi drugod, npr. v ZDA, v Veliki Britaniji... vendar je tam poleg nizkotnosti tudi veliko dobrega, odličnega, duhovitega, veliko skrbnega oblikovanja. Pri nas tega skoraj ni več. Pogrešam denimo več predlogov za prihodnost, konstruktivno kritiko in profesionalnost. Nujno je ločevanje informacij in komentarjev.«¹³⁸

Dejavni so bili tudi člani Zbora za republiko. Dne 18. aprila 2005 so se zbrali v vinorodni Prlekiji pri moralnem teologu dr. Ivanu Štuhec, kjer so se sestali na skrivaj in uživali v družbi predsednika vlade in ministrov, pa čeprav so ti menda po volitvah formalno izstopili iz predsedstva te civilnodružbene tvorbe.¹³⁹ V Klubu *Nove revije* so nekaj dni kasneje, 22. aprila, prvi sklenili spregovoriti o svojih izsledkih in predstavili svoje poglede na dve tisti hip žgoči temi: slovenske medije in interese v gospodarstvu. Akademik Niko Grafenauer je bil prepričan, da z mediji pri nas ni vse v redu. Opazil je, da je »kontinuiteta v mišljenju, v delovanju preveč navzoča in da ni tiste **sproščenosti** duha«.¹⁴⁰ Kasneje jo vendarle detektirala, in sicer v obliki »anomaličnih in drugih zadev, vse do rumenega tiska.

čeprav sta potem skupaj zmagovala na republikanskem Zboru. Celo več, navajal ga je kot razlog za svoj odstop iz uredništva *Nove revije*: »Nisem prenesel, da polemizirajo o mojem tekstu, še preden je bil objavljen, šlo je za uvodnik, poleg tega pa je Jambreč preprečil objavo Spomenkinega teksta Sproščena Slovenija, v katerem je povezovala Kardelja in Mahniča.« (Iztok Klemenčič, »Več kot le revija«, *Mladina*, 27. 1. 2003).

¹³⁸ Janez Markeš, »Pogovor s slovenskim zunanjim ministrom dr. Dimitrijem Ruplom«, *Mag*, 11. 5. 2005, dostopno tudi na: <http://www.mzz.gov.si/index.php?id=123>. Na tem mestu novinar Markeš naredi pravo asociacijo, saj doda vprašanje: »Več sproščenosti, torej?« (Ibid.)

¹³⁹ Cf. Vanja Pirc, »Nesproščeni mediji in gospodarstvo«, *Mladina*, 25. 4. 2005.

¹⁴⁰ Ibid.

Tam je te **sproščenosti** zelo veliko, o čemer govorijo tudi številne tožbe, ki smo jim priča.«¹⁴¹ Kot vidimo, avtor ločuje med pristno in nepristno obliko medijske sprostitev. Jambrek je k temu dodal, da bi morali najpomembnejši slovenski mediji predstavljati »vse vsaj glavne miselne tokove, ideje, stile življenja in vrednostne usmeritve v Sloveniji in v svetu.«¹⁴²

Obsesija z mediji se je nadaljevala v prvem letu vladavine in zadobila razsežnosti vojne. Najprej je bil terjan premislek glede njih, potem se je ta prelevil v odkrito svarilo, po katerem ni dobro češnje zobati z oblastjo, če ji nisi naklonjen. Rupel je ogorčeno vzklikal: »Ste kdaj videli katero državo, ki bi imela take medije kot Slovenija? Ne poznam nobene. [...] Objavljal sem v vseh svetovnih časopisih, v vaši hiši pa so mi – svojemu zunanjemu ministru – zavračali besedila. Medijska politika je potrebna zelo resnega, **sproščenega** premisleka. Ne poznam države, kjer bi se mediji tako enotno postavili zoper demokratično izvoljeno vlado.«¹⁴³

Takšna je bila še ena v vrsti njegovih besed, ne čisto osamljenih, sredi leta 2005, namenjena časopisni hiši *Delo*. Poziva k sproščnemu razmisleku o medijih ne smemo vzeti *expressis verbis*, kajti Rupel se je tu zmotil: kar je želel povedati, verjetno ni poziv k sproščnemu razglabljanju o zanj kritičnih slovenskih medijih, temveč apel k njihovem sproščanju. Tudi mediji so namreč, utrujeni starih vzorcev verjetno, potrebni sprostitev. Če sproščenost premisleka že vodi do nje, pa je drugo vprašanje, še brez odgovora.¹⁴⁴ Zakaj sploh sproščanje medijev, tega menda orjaškega organa nadzora nad razumom množic?

Politična oblast je od državnozbornskih volitev naprej privzgojila čisto posebno stališče o tem, kakšni so ti pri nas in kakšni bi morali biti. Biti bi morali uravnoteženi in »**sproščeno** nepristranski«. V zadnji »Milharčičevi« Sobotni prilogi *Dela* pred dokončnim slovesom (tisti, ki jo je odgovorni urednik cenzuriral, torej odstranil) je objavljen intervju s predsednikom državnega zbora Francetom Cukjatijem. Na vprašanje, ali je uravnotežen pogled na domačo politiko, kar da je naloga medijev, pri nas dovolj prisoten, Cukjati odgovarja:

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Intervju z Ruplom je za Sobotno prilogo naredila Saša Vidmajer, »Sem liberalec. Sem vedno to, kar sem«, *Delo*, 9. 7. 2005.

¹⁴⁴ O sproščanju medijev cf. Boris Vezjak, »Sproščanje slovenskih medijev«, *Delo*, 7. 1. 2006. Omenjene teme sem se lotil na Novinarskih dnevih 2005 v Ankaranu v predavanju z naslovom »O sprostitevni tehnikah slovenskega novinarstva: nova filozofija za nove medijske čase«. Predavanje je dostopno na www.novinar.com.

»Po moji oceni ne. Lahko da se motim, vendar so velike razlike opazne že v tem, kako so nekateri mediji v prejšnjem mandatu spremljali takratno vladno stran in kako zdaj spremljajo sedanjo vladno stran ali kako so spremljali takratno opozicijo in kako sedanjo. Ni težko opaziti, kako pristransko so nekateri novinarji v prejšnjem mandatu spremljali opozicijske tiskovne konference in s kako mero pozornosti isti novinarji spremljajo sedanje opozicijske tiskovne konference. Mislim, da slovenskemu medijskemu prostoru manjka še kar nekaj zrelosti in nekaj bolj **sproščene** nepristranskosti. Prepričan pa sem, da bo tudi Slovenija, tako kot vse demokratične države, enkrat vendarle našla zdravo ravnotežje, kjer boste lahko v enem časopisu brali takšno mnenje, v drugem drugačno ali celo v istem časopisu dve različni mnenji in podobno.«¹⁴⁵

Še ostrejši je bil Janša. Po njegovem so mediji novi vladi izrazito nenaklonjeni, ne le nesproščeno pristranski. Zato je spregovoril o »čustveni in monetarni kolaboraciji« nekaterih piscev in celo o »satanizaciji nove slovenske vlade«. ¹⁴⁶ Poprejšnjemu vtisu o pristranskih novinarjih se je torej pridružilo še nezadovoljstvo glede poročanja o delu nove vlade. Ljudstvo je sicer uvidelo, da medijem ne sme verjeti, kot misli Jambrek, toda novinarji so ostali na svojih mestih. Nadaljevanje je bilo konsekvantno, takemu umišljenemu scenariju in tezi o satanizaciji, četudi je bila le dodaten plehek izgovor, je sledila vojna napoved. Ta je bila diagnosticirana skoraj dobesedno, saj Rupel pravi naslednje:

»V Sloveniji imamo medijsko vojno proti politiki, ki uresničuje program slovenskega **sproščanja** in evropskega povezovanja. Slovenski državljani so nadvse prepričljivo rekli 'ne' usmeritvi Ropove in Kučanove politike, vendar se ta v zaostreni obliki nadaljuje v slovenskih medijih.«¹⁴⁷

Vržena rokavica je pomenila napoved vojne, ne glede na staro resnico, po kateri so politikove pritožbe glede medijev vedno podobne pritožbam kapitana ladje glede nemirnega morja. Ruplov kasneje famozni in široko citirani stavek (»Ponekod bi lastniki medijev temeljito razmislili, ali se jim splača vojna s politično opcijo, ki je doživela uspeh na volitvah in

¹⁴⁵ Dejan Pušenjak, »Celo na domačega psa nisem nikoli kričal«, *Delo*, 29. 4. 2006.

¹⁴⁶ Tako v intervjuju za *Demokracijo*. Citirano po Vanja Pirc, »Kdo bo zahteval referendum?«, *Mladina*, 27. 6. 2005.

¹⁴⁷ Dimitrij Rupel, »Prihajajo slabi časi?«, *Mag*, 22. 6. 2005. V kontekstu evropske ustavne krize Rupel svari tudi pred vlogo medijev, ki morajo vstati v obrambo Evrope: »Danes sicer ni pravi trenutek za obračunavanje, ampak za odgovor na vprašanje, kako se bo Slovenija kot celota znašla v vrtincu slabih časov, ki prihajajo. Prej ali slej se bodo morali tudi slovenski mediji vključiti v obrambo evropske politike, sicer se utegne kaj neprijetnega zgoditi nam vsem.« (Ibid.) Grožnja in nenavadna zahteva, ki naj jo izpolnjujejo mediji po zamisli zunanjega ministra.

mnoge potrditve na mednarodni ravni.«) iz istega članka je postal predmet številnih komentatorskih preigravanj. Militaristični žargon tu ni bil naključen, a za novinarje je prišel prepozno. Pot sproščanja medijev s prevzemi in nastavitvami lastnega kadra je bila načrtovana, zato so tvorci nove medijske krajine napotke vzeli zares.¹⁴⁸

SPROSTITEV JAVNEGA RTV SERVISA

Enega svojih prvih vrhuncev je sprostitevna zgodba gotovo doživela v novi medijski zakonodaji. Spomnimo le na dogodke okoli sprejemanja novega zakon o RTV. V sodobnih filozofskih debatah o demokraciji smemo v širšem pomenu govoriti o treh prevladujoče učinkujočih konceptih njenega realiziranja in ustvarjanja, uprimerjenih v treh njenih oblikah: liberalni, participativni in deliberativni demokraciji. Ko govorimo o liberalni demokraciji, še posebej v zastavku Johna Rawlsa, jo lahko prepoznavamo skozi poudarjeno zavzemanje za celo vrsto temeljnih človekovih svoboščin in pravic, s pomočjo katerih zapolnujemo zahtevo enakosti, pravičnosti ali, recimo, učinkovitosti v ekonomski sferi družbenih dogajanj. Participativna demokracija poudarja vlogo državljana, kolikor je ta aktivno vpet v procese družbenega (so)odločanja, še posebej odločitve v sferi ožjih političnih izbir. Deliberativna demokracija vidi eno osrednjih žarišč demokratičnega pulziranja v poudarjanju vloge avtonomnih osebnosti in njihovi interakciji znotraj odprte in javne razprave – javnega premisleka (*public deliberation*) o rečeh, ki zadevajo vse. Če pogledamo vse tri poudarke – svobodo in enakost, politično participacijo in javno razpravo – ki ločujejo našete »modele« demokracij, bi se smeli strinjati, da so vsi trije elementi verjetno enako pomembno konstitutivni in morebiti celo prepleteni vidiki vsake zrele demokracije. Svoboda v državi brez udeležbe ali udejstvovanja državljanov je nesmiselna in samozadostna, politična udeležba brez svobode in enakosti med njimi je

¹⁴⁸ Ideja medijskega obračunavanja z Janšo zveni patetično in je morebiti le slab izgovor za tisto, kar je sledilo. Rupel situacijo sočno opiše: »Doma pa se je sprožila nova faza revolucionarnega obračunavanja zoper Janševo vlado in za koristi opuščenega 'socialističnega' programa. Pri tem imajo posebne naloge in vloge mediji, ki so kapital-sko in personalno povezani z nekdanjim režimom. Tako množične, grobe in enostranske napade na novo vlado, kot jih proizvajajo omenjeni mediji, bi težko našli kje druge v Evropski uniji. V Sloveniji so mediji ustvarili posebno (virtualno, fiktivno) realnost, ki nima zveze z dejstvi in realnimi problemi. Posebna značilnost slovenskega medijskega prostora je v tem, da je glavnina uredništev (s častnimi izjemami, ki jih naštejemo s prsti ene roke) praktično onemogočila preverjanje oz. soočenje dejstev in medijske fantastike. Položaj spominja na stare čase: vsem nam je dodeljena ena sama resnica, ki jo proizvajajo v enem samem nadzornem centru, ki seveda ni vlada.« (Ibid.)

odvečna in prazna, politično udejstvovanje in svoboda pa državljanom ne koristita, če niso dani najboljši pogoji, v katerih lahko transparentno, v pretoku vseh informacij, ki so nam na voljo, javno ocenjujejo in razpravljajo o političnih odločitvah, ki zadevajo njihovo skupno bivanje in blaginjo. Misleci, kot so Jon Elster, Jürgen Habermas ali Nobelov nagrajenec Amartya Sen, so pomembni promotorji ideje javnega premisleka in njenega vpliva na demokratične procese. Ni odveč ponoviti, da so njene bistvene sestavine spoštovanje pluralizma vrednotnih in političnih orientacij, tolerantna naravnost za različne poglede in življenjske sloge, saj javni premislek s svojim konceptualnim okvirom zahteva odprto javno razpravo o neki zadevi, ki je splošnega značaja in pomena za prav vse državljane. Njegova naloga je torej, da spodbuja in motivira politično in državljansko vpletenost in soodločanje ljudi v javnostnih procesih preobrazb v družbi.¹⁴⁹

V referendumu o novem zakonu o RTV smo imeli še eno lepo priložnost, da načela javnega premisleka prakticiramo in jih vzamemo zares.¹⁵⁰ V resnici so se spreobrnili v nenavadno sproščanje v govoru. Da je predlagatelj zakona Branko Grims gladko pometel z domačo strokovno javnostjo in »tako imenovano« civilno družbo, je bilo po prejšnjih pogumnih in nič kaj sramežljivih obračunih z njima tudi pričakovati. Toda da so bili iste obravnave deležni tudi tuji medijski poznavalci, je preseglo vsa pričakovanja o doseženih demokratičnih standardih, med katere spada tudi kultura spoštovanja drugačnega mnenja in strokovnosti poučenih.¹⁵¹ Načini zmanjševanja pomena strokovne javnosti so bili osupljivi

¹⁴⁹ O dedemokratičnih postopkih zgodb okoli uveljavljanja nove medijske zakonodaje cf. moj članek: Boris Vezjak, »Dedemokratizacija Slovenije pod krinko demokratizacije RTV Slovenija« (Vezjak 2005a).

¹⁵⁰ Na deklarativni ravni je vedno vse lepo in prav. Toda paranooidna gesta (hipo)teze, po kateri javno RTV obvladuje Kocijančič in komunistična klika (Branko Grims) in Forum 21 (Danilo Slivnik) se je izrodila v že večkrat videno uspelo manipulacijo. Ki pa mogoče ni samo manipulacija: že nekaj interpretov je opozorilo, da se nova desna oblast ravna po načelu zrcalne podobe kritiziranega: bojuje se za domnevno demokracijo, a ves čas dokazuje, da ni demokratična, obsoja totalitarizem, a ob tem ravna totalitarno, obsoja pomanjkanje pluralizma mnenj in medijev, a ga sama najbolj omejuje. V slovenskem teoretskem prostoru večkrat citirani Hegel, po katerem je »zlo v pogledu, ki vidi zlo«, zanjo velja v največji meri: bojuje se natanko proti temu, kar sama producira. Bojuje se torej z lastno fantazmo in strahovi, ki so sredi nje same. Kritika, ki pravi, da se sama ravna kot domnevna komunistična oblast, je zato prekratka: ne gre za ponovitev vzorca, temveč za imanentno gesto nove ideologije.

¹⁵¹ Posebej presenetljivo je dejstvo, da sta Branko Grims in kulturni minister Vasko Simoniti zanikala celo vrsto trditev tujih strokovnjakov ali jih razumela drugače: jasno izrečene kritike so bile razumljene bipolarno, celo kot poskus pohvale (Simoniti o mnenju Jakubowicza, Grims o mnenju Rumphorsta). Grimsu je celo uspelo razviti vse

vi. Glede na število diskreditacij njihovih mnenj ali oseb bi lahko govorili celo o diskreditacijskih strategijah. Pa jih v grobem naštejmo, čeprav bi si zaslužili obširno analizo: prvo bi imenoval za »osebno diskreditacijo«: Karol Jakubowicz, predsednik direktorata za medije iz Sveta Evrope je bil označen za »tretjerazrednega uradnika« (Niko Grafenauer), za »evrokrata« (Miro Petek). Strokovna javnost je ničvredna: »Tisti, ki so se oglašili do zdaj, so znali povedati samo psovke in nič drugega« (minister dr. Vasko Simoniti). Dr. Werner Rumphorst, predsednik pravnega oddelka iz Evropskega združenja javnih radiotelevizij, je »debelo lagal« (Branko Grims), pa tudi »del stroke zlorablja svoje akademske nazive in univerzo, ki ji pripadajo, za to, da pod krinko stroke prodajajo navadna politična sporočila in predsodke. Takih 'strokovnjakov' najbrž res ne more vlada vključiti v postopek izdelave novega zakona.«¹⁵² Domači strokovnjaki so se, kot je bilo rečeno *post festum*, izkazali za zmotljive »guruje javnega mnenja«.¹⁵³ Nadalje je Aidan White, sekretar Mednarodne zveze novinarjev, postal »modrijan«, ki žaljivo svetuje, da bi »tak zakon na Finskem deloval«.¹⁵⁴ Zgodba sproščanja RTV je prerasla v popoln argumentacijski in demokratični debakl.¹⁵⁵ Argumenti zagovornikov novega zakona

možne strategije branj pri istem besedilu: strokovno mnenje skupine iz Sveta Evrope je bilo zanj »ničvredno«, kar se je nanašalo na 30 strani dolgo kritiko iz ekspertize. Toda ni ga bilo sram pohvaliti se z uvodnim kurtoaznim stavkom v mnenje, ki v splošnem pravi, da je zakon dober.

¹⁵² Tako Grims o dr. Slavku Splichalu v spletni klepetalnici, 12. 8. 2005. Vir dostopen na <http://www.rtv slo.si>.

¹⁵³ »Grims predstavil 'zamolčana dejstva'«, STA, 8. 10. 2005.

¹⁵⁴ Drago Jančar, »O čem govorimo?«, ZA RTV Slovenija, september 2005, brezplačni izvod. Gre za brošuro, ki jo je natisnila koalicija pred referendumom o potrjevanju novega zakona o RTV.

¹⁵⁵ Med posebne zgođe zgodbe o RTV sodi tista o »plonkanju«, ko je mandatno-volilna komisije državnega zbora opravila procedure izbire kandidatov za člane programskega sveta RTV kar na podlagi plonk listka, s katerim so si pomagali člani vladajoče koalicije pri glasovanju. To je vrglo sum na poprejšnji politični dogovor. Programski svet sicer po novem šteje 29 članov, mandatno-volilna komisija jih je predlagala 21, in sicer pet na predlog političnih strank ter 16 na predlog gledalcev in poslušalcev programov RTVS, univerz in fakultet, društev in drugih organizacij civilne družbe. Poleg tega so člani te komisije predlagali še pet kandidatov na predlog političnih strank, ki sedijo v sicer 11-članskem nadzornem svetu. Nerodnost izbire je v državnem zboru 11. januarja 2006 razkril poslanec SD Dušan Kumer, ki mu je v roke prišel »plonk listič«, kot je temu rekel, z natančnimi navodili za to, katere kandidate morajo člani vladajoče koalicije obkrožiti. »Plonkanje« ob izbiri kandidatov za programski svet bi še lahko razumeli kot vnaprejšnji koalicijski dogovor, če ne bi zaradi akutnosti očitkov o politizaciji in pozornosti javnosti slišali številna zagotovila članov mandatno-volilne komisije, da bo glasovanje potekalo »po vesti« vsakega člana, avtonomno in brez pritiskov. Cf. zapis na www.24ur.com dne 11. 1. 2006 z naslovom »Novi vetrovi na RTV«, in *Spletno Delo*, 11. 1. 2006.

so bili tako neverjetni in umišljeni, da navzlic vsem populističnim naporom skorajda niso zadoščali za uspeh na referendumu 25. 9. 2005.¹⁵⁶

Ni bilo presenečenje, da se je nova vlada glede na vse napovedi lotila predvsem regulacije medijev. Novemu kulturnemu ministru so tako očitali, da je predvsem minister za medije. In ni bilo presenečenje, ko se je lotila predvsem medijske zakonodaje. Novi zakon o javni RTV hiši je povzročil politični vihar in na koncu pripeljal do referenduma in vročih, na trenutke argumentativno prav neverjetno abotnih javnih razprav. Tako se je lahko pripetilo, da se je dr. Tone Jerovšek, eden izmed pripravljavcev zakona, lahko ob njem skliceval na odgovornost: kaj bi bilo narobe s tem, če javna televizija postane vladna televizija; vlada je vendar zanj odgovorna, se je čudil. Zgodilo se je, da je debel mesec po referendumski tesni potrditvi zakona dr. Gregor Virant v medijih prepoznal še novo odgovornost: »Obstajajo druge institucije, ki morajo preprečevati in se boriti proti korupciji... predvsem mediji.«¹⁵⁷

Mediji so v na ta način sproščeni obliki zadobili dve zanimivi vlogi: po eni strani sta postala javna televizija in radio kot prvi in najpomembnejši medij v državi odvisna od politike in vsakokratne oblasti. Hkrati pa je taisti zadobil novo vlogo, v kontekstu ukinjanja antikorupcijske komisije, namreč sistemsko vlogo nadziranja korupcije. Toda če vlada nadzira javni medij z razlogom, da je zanj odgovorna, potem vlada nadzira medij, ki bi po njenem mnenju moral nadzirati korupcijo. Torej vlada na najboljši način nadzira samo sebe.

Kaj hitro se pokaže, da je sproščenost neki sprevračujoči označevalec, ki se obrača, zakrivajoč spremembo, v natanko tisto smer, od katerega domnevno beži ali se spreminja. Se lahko pod krinko sproščanja medijev, osvobajanja, lastniške in uredniške neodvisnosti, profesionalnosti, korektnosti, uravnoveženosti zgodi, da bežimo v naročje tistega, od česar se deklarativno beži? Od odprtosti nazaj v domnevno zaprtost, iz osvobojenosti v neosvobojenost, iz neodvisnosti v odvisnost, nezavrtosti v zavrtost?

Po prenovi RTV servisa se je sproščenost naselila v programske želje. Vinko Vasle, novi direktor Radia Slovenija, je svojo programsko vizijo uglasil s politično:

¹⁵⁶ O moji analizi 22 argumentacijskih zmot, kolikor jih naštejemo, cf. Vezjak 2006a. Primerjaj še moj članek »Neznosna lahkost referendumskega varanja« v istem zborniku (Vezjak 2006b).

¹⁵⁷ Tako zveni apologetika, zakaj vlada mora ukiniti protikorupcijsko komisijo. Izjava je podana v oddaji Trenja, POP TV, 11. 11. 2005.

»Pomembno je tudi narediti ločnico med prvim in drugim programom: če je Ars kulturno-umetniški in prvi program podrobnejši in zahtevnejši informativni program z resnejšo osnovo, menim, da mora Val 202 graditi na večji **sproščenosti**.«¹⁵⁸

Vida Petrovčič, novinarka RTV Slovenija in kolumnistka *Družine*, predstavljena kot »prodorna in neizprosna novinarka«, si je podobno zaželela »malo bolj **sproščeno** podajanje informacij«. ¹⁵⁹ Svetnik, član programskega sveta RTV dr. Ivan Štuhec, je ugotavljal zelo zoženo prezenco humorja na radiu in televiziji, zato je predlagal njuno razširitev, saj se ta preveč osredotoča na politiko in seks. V ta namen je »sugeriral televiziji in radiu, da začneta načrtno iskati humoriste, ki bodo ustvarjali humor v vseh diapazonih človekovega življenja«. Razlog je sicer trivialen: »Skozi humor se ustvarja **sproščenost** in distanca do sicer blazno resnih problemov našega življenja.«¹⁶⁰

Sproščenost, ideologizirana in ne katerasibodi, se kanalizira in zahteva pravo zabavno formo, kajti ni vsak humor pravilno sproščujoč, kot tudi ni vsak humorist pravi ali vsaj dovolj »univerzalen«. Poanta je jasna: količino političnega in seksualnega humorja je treba zmanjšati. Ko je vladdajoča koalicija namenila izredno mnogo pozornosti »demokratizaciji« in »pluralizaciji« medijev na Slovenskem, je preusmerila tudi pozornost o tem, komu da so odgovorni. Postati morajo odgovorni lastnikom, ne več javnosti in ne več svoji vesti. Če so lastniki tisti, ki jih je nastavila vlada, potem je vse v najlepšem redu. Potem so mediji »naši«. ¹⁶¹

¹⁵⁸ Takoj zatem v naslednjem stavku nadaljuje in postavi jasno zvezo med vsebinsko naravnano programom in politiko: »Ne želim, da bi bila zaradi nekaterih dogodkov v slovenskem novinarskem prostoru moja ožja ekipa razumljena kot del političnih obračunov. Iskal bom profesionalce, ne ideološko kontaminiranih ljudi.« Vikend, priloga *Dela*, »Nova direktorja RTV brez obljub«, 21. 4. 2006.

¹⁵⁹ RTV Slovenija, oddaja »Prvi in drugi«, 29. 6. 2006.

¹⁶⁰ Cf. moj zapis v: Boris Vezjak, »Košnik proti Hribarju«, *Večer*, 19. 8. 2006.

¹⁶¹ Cf. komentar Marjana Horvata v luči izjav dr. Jožeta Jerovška, sicer predsednika nadzornega sveta RTV Slovenija: »Če namreč hoče biti Slovenija v prihodnje '**sproščena**', kar tako rad poudarja dr. Dimitrij Rupel, potrebuje tudi **sproščene** medije. A ta **sproščenost** medijev prinaša za sabo novo maksimo za novinarje – odgovorni morajo postati lastnikom, ne pa javnosti in svoji vesti. Prelom z dosedanjim pojmovanjem odgovornosti v medijih nam 'strokovno' utemeljuje eden izmed gurujev novega skladja med novinarskim delom in odgovornostjo, ko oznanja, da so 'v resnici stališča o tem, da so vodilni novinarji in njihovi glavni uredniki odgovorni samo javnosti in svoji vesti, navadne puhlice', ker se zavedajo, 'da jih je imenoval lastnik, določen kapital, kakor koli je ta kapital v Sloveniji skrit in ga vodi neka politična elita'. Marjan Horvat, »Javnost in vest sta zaveza, ne puhlica«, *Dnevnik*, 27. 8. 2005.

Nič boljše usode niso bili deležni tiskani mediji. Prihod Danila Slivnika na mesto tehničnega direktorja v časopisno hišo *Delo* je bil jeseni 2005 prav od tega novinarja razložen s sprostitveno tendenco: v *Delu* da ni »dovolj **sproščenosti** in druge komunikacije«, je menil Slivnik v *Financah*.¹⁶² Nakup *Maga* kot desne revije je torej osrednji slovenski časopisni hiši, ki je menda preveč leva, prinesel sproščenost. Kot jo je že, po isti logiki, prinesel njegov prihod na *Delo*.¹⁶³ Slivnikove omembe ne moremo razumeti, če ne poznamo ozadja novega žargona: zamislimo si, da nove parole o sproščanju medijev razlagamo nekemu, ki ne pozna slovenskih razmer. Recimo, da jih prevajamo v neki drug jezik, v neko drugo kulturno in jezikovno okolje – na ta način bomo njeno fenomenalnost najbolje definirali in pojasnili. Kajti ideologema se tu drži neka nemogoča poteza: po eni strani je vsenavzoč, a hkrati vsebinsko in konceptualno tako odsojen. Kot bi rekel Jambrek, opisuje predvsem prehod iz stanja zavrtosti in slovenski mediji niso nobena izjema: čaka jih sprostitvev, uravnoveženost in pluralizacija, njihove uporabnike pa konceptualno predruženje slovenskega medijskega prostora in novinarskega dela.

Prvi rezultat njihovega sproščanja sumarično navaja predsednik društva Grega Repovž v luči načete medijske svobode. In sicer: o zakonu o RTV Slovenija so se negativno izrekle vse relevantne mednarodne organizacije, Svet Evrope in ameriško zunanje ministrstvo, a je bil kljub temu sprejet. Vprašljiva je bila tudi predvidena sprememba zakona o medijih, ki spreminja pravico do popravka v pravico do ekskluzivnega

¹⁶² Kaj bo *Delo* pridobilo z *Magom*?, sprašuje novinarka, Slivnik pa odgovarja: »Zaradi določenih uredniških tendenc, predvsem nedavnih, je bilo *Delo* vsaj v delu javnosti videti kot preveč levo usmerjen časopis in si s tem zaprlo pot do mnogih bralcev, kar za časopis, ki naj bi bil nacionalni, zanesljivo ni dobro. Že s tem, da prevzame založniško revijo, ki je mnenjsko malo drugačna, v bistvu sproži neko **sproščenost**, neko drugo komunikacijo in to je za *Delo* skrajno pozitivno.« Monika Weiss, »Delo je najslabše v zadnjih desetih letih!«, *Finance*, 10. 10. 2005.

¹⁶³ Politično motivirane spremembe v lastniški strukturi *Dela* so po tistem, ko je KD Holding z Matjažem Gantarjem novembra 2005 s pridobitvijo skoraj 20 odstotkov delnic vstopil vanjo, potegnile za sabo krizo vodenja in delno urednikovanja, poglobile pa tudi novinarski strah in pričakovanja. Spremembe so omogočile prihod Danila Slivnika za tehničnega direktorja in nato ekspresno 20. 1. 2006 pripeljale predsednika uprave *Dela* Tomaža Peroviča do odstopa in njegove zamenjave s Slivnikom. Na to funkcijo so ga postavili že novi *Delovi* nadzorniki, saj je isti dan skupaj s Perovičem odstopil še predsednik nadzornega sveta Robert Šega. Nadzorniki so Slivniku naložili, da v roku dveh tednov pripravi predlog za novega odgovornega urednika. Ker v tem času ni predstavil kandidata, so mu za odločitev dali še nekaj časa. Največkrat omenjeni kandidati v javnosti so bili dotedanji odgovorni Darijan Košir, dr. Janez Markeš kot odgovorni urednik *Maga* in novinar POP TV Matjaž Erznožnik. 6. februarja 2006 je Slivnik predstavil svojega presenetljivega kandidata – Petra Jančiča. Cf. www.delo.si, »Kandidat je Peter Jančič«, 6. 2. 2006.

dostopa do medijskega prostora. Gibanje novinarjev v parlamentu je od aprila 2006 omejeno, predvsem pa so bili predčasno prekinjeni mandati celotnega sveta RTV Slovenija, predsednika in članov uprave *Dela* Tomaža Peroviča in Nataše Velkavrh Šuklje ter Matije Vojska pa tudi članov nadzornega sveta *Dela* Toneta Turnška, Tomaža Kuntariča, Tomaža Koširja in Roberta Šege. Prav tako so predčasno skrajšali mandat direktorju *Večera* Marku Tišmi, odgovornemu uredniku *Dela* Darijanu Koširju, programskemu direktorju Radia Slovenija Mihi Lampretu, programski direktorici Televizije Slovenija Mojci Menart, odgovorni urednici *Večera* Darji Verbič in uredniku Sobotne priloge *Dela* Ervinu Hladniku Milharčiču.¹⁶⁴

Kasneje je bila referenca na sproščene in nesproščene medije ter uredništva še velikokrat uporabljena, najbolj prezentno v duelu dveh odgovornih urednikov dveh časopisov, dnevnika *Dnevnik* in tednika *Mag*. V ta namen sta Miran Lesjak in dr. Janez Markeš v oddaji o (ne)slobodi medijev uprizorila pravi spopad, pri katerem je očitek o tem, da je nesproščen, zadobil skoraj komične učinke.¹⁶⁵

O medijski pokrajini se je izrekel celo kardinal dr. Franc Rode ob svojem obisku doma po dveletni odsotnosti. Rode, 25. marca 2006 imenovan za kardinala, je obiskal rodno župnijo Jarše pri Domžalah, kjer so mu pripravili sprejem pred domačo hišo na rojstni Rodici. Ob svojem obisku doma je v nedeljski maši iz stolnice Svetega Nikolaja v Ljubljani spregovoril o pomembnih spremembah v Sloveniji, demokratizaciji življenja in

¹⁶⁴ Cf. poročilo STA, 4. 5. 2006.

¹⁶⁵ Tu je prepis pogovora: Lesjak: »Torej, jaz sem prepričan, in vsi kolegi in novinarji in uredniki, ki tukaj sedimo za tem omizjem, bodo verjetno temu lahko pritrdili, da so po mojem mnenju v tem trenutku v Sloveniji verjetno, govorimo o pomembnejših medijih, zgolj tri uredništva, kjer so novinarji in uredniki relativno **sproščeni**. Ostali mislim, da niso. To so: moje uredništvo, hvala bogu, oz. uredništvo *Dnevnika* oz. vseh *Dnevnikovih* edicij, *Finance*, domnevam tudi POP TV, nemara tudi *Mladina*. V vseh ostalih medijih mislim, da obstaja neka napetost med novinarji in uredniki, kaj bo, kaj se bo zgodilo, kdo bo prišel za urednika, koga bodo zamenjali, koga bodo iz ene redakcije poslali v drugo redakcijo, in tako dalje.« Dr. Janez Markeš (*Mag*): »Ali zgledam **nesproščen**? Ne razumem tega, mislim, jaz ne vem kaj je kolega Lesjak neko razpredelnico naredil, in tako naprej, ampak jaz lahko govorim v svojem imenu oz. v imenu mojega uredništva. Pojdite, pa jih vprašajte ali so **nesproščeni**. Zdaj, tisto, kar sem danes opazil oz. opažam tri, štiri dni, je to, da recimo *Dnevnik* in pa podrejena edicija *Direkt*, tempira napade na Danila Slivnika oz. imam vtis, kot da podtika neko vojno *Delu*, zato da bi ne vem kaj prikril. Vstop nemškega WAZ-a v sistem. To me je zdajle nekako prešinilo, ko sem se v isti vlogi znašel kar naenkrat, kolega Lesjak je naštel. Brez zamere, mislim, jaz se nisem prišel fajtat sem, ampak, da me tukaj nekdo obvesti, da moja redakcija ni **sproščena**, to me pa rahlo moti.« POP TV, Trenja, 11. 5. 2006. Kasneje je v oddaji referenca ironično še nekajkrat uporabljena. Opazimo lahko, da Lesjak obrne poanto: sproščeni so »slobodni«, še nepodrejeni mediji, nesproščeni so tisti, ki jih je prevzela oblast.

omenil »**sprostitev** medijskega prostora«. ¹⁶⁶ Celo eden od štirih priporočevalcev ne pozabi omeniti prošnje, da naj kulturni in medijski delavci v Sloveniji sledijo nauku Jezusa! Slovenski mediji in njih sprostitev so torej postali v svoji novi preoblecii zanimivi za slovensko RKC in tudi za vatikanskega prefekta. ¹⁶⁷

Vendarle politični in lastniški prevzemi RTV hiše, *Dela*, *Večera* in *Primorskih novic* – če naštejemo najbolj očitne in nezanikane – pa še kakšnega od medijev, niso zadovoljili zunanjega ministra Rupla, zato je nad njimi v avgustu 2006 znova izrazil nezadovoljstvo. Slovenci da smo vase zagledani in ograjeni, primanjkuje nam »dejavnikov, ki bi spodbujali odprtost v svet in **sproščenost**. Odločilni so seveda mediji. Težava slovenskih medijev je ta, da so pretežno namenjeni domači rabi, torej za notranje, tujcem komaj razumljive potrebe.« ¹⁶⁸ Če se je leto nazaj pritoževal nad tem, da nima dostopa do objave v *Delu*, je zdaj postal reden gost v njem. Celo novinarka *Dela* Saša Vidmajer je v aprilu 2006 ugotavljala, da je »zunanjepolitična kritika potihnila«. ¹⁶⁹ Drugačni glasovi se selijo med pisma bralcev, pravi, kajti medijski *mainstream* obvladuje minister. »Poslej se meri **sproščenost** po številu njegovih pojavljanj na časopisnih straneh.« ¹⁷⁰ Take ironične besede, uperjene v Rupla, na prvi strani Sobotne priloge – tiste zadnje, ki je postala kulturna zaradi cenzure odgovornega urednika Petra Jančiča – so se izkazale za zgrešene. Rupel se je namreč s svojo totalno kritiko znova znašel na istem mestu v *Delu*, kjer še zmerom ugotavlja,

¹⁶⁶ Maša je potekala v neposrednem prenosu 4. 6. 2006 in zbudila kar nekaj negotovanja glede spremembe programa nacionalne televizije, saj je ob času (16.00) sicer bil predviden neposreden prenos prijateljske nogometne tekme med Slovenijo in Slonokoščeno obalo iz Pariza. Poročilo na www.rtvsl.si se je glasilo: »Kardinal Rode je izrazil veselje nad pozitivnimi premiki na področju gospodarstva, demokracije, **sprostitve** medijskega prostora in vsega, kar prispeva k dvigu kakovosti življenja. Obenem ga z žalostjo in 'sveto jezo' navdaja vse, kar omenjenemu nasprotuje.«

¹⁶⁷ *Mladinin* uvodničar komentira Rodetov govor v ljubljanski stolnici: »In omenil je **sprostitve** medijskega prostora. Kardinal že ve. Ne gre dvomiti, da so mu bile vseč zamenjave urednikov. Eden od dokazov sprostitev pa je tudi, da je v nedeljo sam zapolnil kar nekaj programa TVS.« Jani Sever, »Počitnice stratega rekatolizacije«, *Mladina*, 10. 6. 2006. O RKC v Sloveniji doda naslednje: »Lahko je samo zadovoljna. Počasi postaja državna cerkev. Oziroma vsaj privilegirana verska ustanova, ki ji država namenja precejšnja sredstva, ki ima svoje gospodarstvo in medije ter hkrati izjemen vpliv na javno RTV, ki se uspešno bori za izgradnjo svojega šolskega polja... Vse to je posledica tako imenovanega **sproščanja**, politike, ki je bila napovedovana pred volitvami in se je začela izvajati, ko je sedanja vlada prevzela oblast. Da to brez pomoči rimskokatoliške cerkve ne bi bilo mogoče, se zavedata tako vlada kot cerkev.« (Ibid.)

¹⁶⁸ Dimitrij Rupel, »O vplivu Slovenije«, *Delo*, 12. 8. 2006.

¹⁶⁹ Saša Vidmajer, »21. stoletje?«, *Delo*, 29. 4. 2006.

¹⁷⁰ Ibid.

da so očitno še zmerom nesproščeni mediji znova krivi slabe samopodobe Slovencev; politični prevzemi medijev torej teh niso transformirali po njemu dovolj vsečni meri.¹⁷¹ Po njegovem je »slovenska medijska scena res slabo razvita in neprimerna za evropske razprave«, ta pa je sploh kriva za izkrivljeno in neprofesionalno podobo medijske konstrukcije realnosti in našega stika s svetom.¹⁷²

ODZIVI NA MEDIJSKE SPROSTITVENE TEHNIKE

Dr. Milan Balažic je v kolumni v *Financah* aprila 2006 ugotavljal, da za novo oblast uredniška politika pač mora biti skladna z volilnimi izidi, po matrici totalitarne demokracije, ki ne prenese nič nenadzorovanega ali nasprotnega. Po Jambrekovem načelu, da prav mediji vzdržujejo in ohranjajo oblast, je treba odstraniti vse ideološko »pristranske« novinarje, urednike in celo lastnike: »Spet je cenjen netolerantni politični ekskluzivizem, ki z avtorskimi prijemi izvaja medijski prevrat, da bi dosegel svoje oblastniško-strankarske cilje. Državni aparat, finančni sektor, mediji, gospodarstvo, civilna družba, vse se je znašlo pod udarom prevzemanja vzvodov moči: razbiti je treba mreže avtonomnih prostorov, ki vladi otežujejo nadzor, utišati kritiko, novinarjem vzeti verodostojnost in diskreditirati politične alternative.«¹⁷³ Ervin Hladnik Milharčič, odstavljeni urednik *Dela*, je kasneje situacijo komentiral:

»Ta vlada je mesijansko razpoložena, je sveto prepričana, da ima v zakupu resnico in da je naloga medijev, da jo pobožno razširjajo.«¹⁷⁴

Vlada in nekateri intelektualci so na vse kriplje poskušali dokazati, da prevzemi medijev niso prinesli očitane provladnosti ali da so bili upravičeni. Eden od takšnih odzivov je bil, da mediji kritizirajo vlado in da potemtakem res niso provladni. Z njim je vladni predstavnik za stike z javnostmi Valentin Hajdinjak poskušal ovreči mnenje Evropske zveze novinarjev (EFJ), sprejeto ob koncu redne letne skupščine Zveze na Bledu, s katerim so izrazili »globoko zaskrbljenost zaradi vdorov politike

¹⁷¹ »Med največjimi slovenskimi težavami je slovenska lastna podoba, ki jo ustvarjajo mediji. Vse glasnejša je domneva, da je s Slovenijo vse narobe. Mediji prispevajo k eroziji nacionalne samozvesti, ki je v mednarodnih odnosih izredno pomembna.« Cf. Dimitrij Rupel, »O vplivu Slovenije«, *Delo*, 12. 8. 2006.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Milan Balažic, »Le vkup, uboga gmajna!«, *Finance*, 15. 5. 2006.

¹⁷⁴ Jure Trampuš, »Intervju z Ervinom Hladnikom Milharčičem«, *Mladina*, 17. 6. 2006.

v slovenske medije in zaradi slabšanja socialnih standardov v novinarstvu». ¹⁷⁵ Trditev EFJ, da se je drastično povečal pritisk na medije in novinarje ter tudi možnost vpliva na uredniške odločitve, Hajdinjak v imenu vlade ovrže z analizo Inštituta za razvojne in strateške analize – vodita ga dr. Frane Adam in dr. Matej Makarovič – po naročilu premierjevega kabineta. Ta je analiziral »podobo vlade« za obdobje od 1. do 7. aprila 2006, ugotovil pa večinsko nasprotovanje vladi v večini kategorij analiziranih akterjev. Sklep Hajdinjaka in Makaroviča: mediji niso prevladujoče provladni, prav tako ni niti najmanjših indicov, da bi v zadnjem času postali takšni, prej nasprotno. ¹⁷⁶

Ugotovitev ne drži, pa tudi metodološko je verjetno sporna, če so si raziskovalci zadali za cilj (ali pa ga je zlorabila vlada) pokazati, da ni veljavna trditev o političnem prevzemu medijev. Kajti potem je empirično preverjal nekaj drugega: poročila o vladi, pa še to na podlagi vzorca enega tedna. Raziskava je res pokazala, da drži dejstvo, da mediji menda pretežno kritizirajo vlado. Kdor pretežno kritizira vlado, ta pač ne more biti pod njenim vplivom. Je s tem sklepom kaj narobe? Veliko. EFJ in ostalim akterjem s tem namreč podtaknemo neko tujo trditev, ki jo zdaj uspešno sesuvamo. Novinarski ceh Evrope ugotavlja le, da so mediji podvrženi vplivanju politike in da želi oblast medije kontrolirati. Toda Hajdinjak, ali celo raziskovalci v inštitutu, so to prevedli v trditev EFJ, da so mediji provladni. Razlika med pričakovanim in aktualnim stanjem je očitna. Kajti v resnici morebiti še niso in lahko ugibamo, ali smo šele v fazi, ko vlada s svojimi nastavitvami v lastniški strukturi in posledično v uredništvih hiti, da bi taki zares postali. ¹⁷⁷

Zanimivi so tudi drugi razlogi zagovora glede prevzemov medijev. Pritiski na medije in menjave v njihovih hišah so bili podani z modno utemeljitvijo sanacije slabih poslovnih rezultatov. Iz zgodbe v RTV hiši, *Delu*

¹⁷⁵ Cf. »Izjava Evropske zveze novinarjev o stanju v Sloveniji«, dosegljivo na strani www.novinar.com.

¹⁷⁶ »Izrazito prevladuje negativna predstavitev vlade in predsednika vlade, indeks podpore vladi pa je znašal 0,08, kar je najnižji izmerjeni indeks podpore vladi doslej. Opazno nižji je kot v vseh preučevanih obdobjih v decembru in januarju, ko je povprečno znašal 0,22; negativnih mnenj o vladi je tako kar 11,5-krat toliko kot pozitivnih.« (www.delo.si, »Vlada zavrača očitke Evropske zveze novinarjev«, 13. 4. 2006)

¹⁷⁷ Še huje je, ko ugotovimo, da je takšno ravnanje kar verjetno: če mediji ne bi kritično poročali o vladajoči politiki, potem kontrola in poskus vplivanja ne bi bila potrebna. Česar nihče ni izmeril. Da bi lažje razumeli ponujeni demanti, se vprašajmo, ali si lahko zamislimo situacijo, v kateri mediji nikoli ne bodo poročali provladno. Bo to dokazovalo, da jih oblast ni želela prikrojiti po svoji meri? Ne bo dokazovalo. Dokazovalo bo kvečjemu nekaj o vsebini poročil, nikoli pa tega, da jih vlada ni poskušala zavzeti. Ugotovitve Adama in Makaroviča zato prav nič ne demantirajo stališča EFJ.

in *Večeru* je javnost izvedela, da je poglavitni greh menda njihova slaba naklada. Ta legitimira kadrovske in lastniške spremembe. Idejo je hote ali nehote lansiral premier, ko je najprej ožigosal *Mladino* kot »nizkonakladno revijo«, kar je greh že po sebi. Tej izvirni misli je poslanec SDS Branko Grims – medijski ekspert, kot so dejali – dodal še eno: »Dejstvo je namreč, da je *Delo* v zadnjih letih kazalo pomanjkanje pluralnosti, zato ne preseneča, da jim je silovito padala prodaja. Šlo je za hude napake v poslovnih in uredniških politikah in verjetno so Slivnika izbrali zato, ker so menili, da je sposoben to hišo spet potegniti iz nazadovanja. Menim, da so izbrali dobro.«¹⁷⁸ Grimsovo sklepanje je jasno: če ti pada naklada, je za padec vsaj en razlog, če ne celo poglavitni, to, da nisi pluralen. Pluralnost pa je zahteva nove oblasti, zaščitni znak legitimiranja in na videz nedolžnega podjarmljanja medijev. Vprašati bi se smeli: zakaj bi nizka naklada nakazovala mnenjsko enostranost medija? In zakaj bi politična »uravnoveženost«, kot ji predvsem po Jančičevi reinvinciji pravijo, k njenemu višanju pripomogla?¹⁷⁹ Prav nobenega argumenta ni, še najmanj pa empiričnih dokazov, za takšen sklep.¹⁸⁰

Napade in obvladovanje medijskih hiš je zajela še ena logika upravičevanja: »Mediji v Sloveniji so svobodni, niso pa predstavljali celotnega spektra političnih mnenj.«¹⁸¹ Tako se glasi stavek iz poročila State Departmenta o stanju človekovih pravic v Sloveniji za leto 2005, ki se ga je poslanec Grims razveselil do te mere, da je ob različnih priložnostih ponavljal domnevne »izsledke« ameriškega zunanjega ministrstva. Po njegovem navedba dokazuje njegovo staro prepričanje, da mediji pri nas niso pluralni – od tod vsa zakonodajna in druga ihta pri političnih spre-

¹⁷⁸ Borut Mekina, »Nedolžnost vladajoče koalicije«, *Večer*, 15. 4. 2006.

¹⁷⁹ Peter Jančič je namreč v svojem programu ob nastopu kandidature za odgovornega urednika *Dela* predvsem vztrajal pri »uravnoveženju«.

¹⁸⁰ Zamislimo si hipotetični primer: časopisu *Dnevnik* gre recimo zelo dobro. Je potem takem varen pred političnim prevzemom? Dve ugotovitvi izhajata iz takega Grimsovega premisleka. Če je res, da je potrebno »pluralizirati« časopise s slabo naklado, mar ni potem prvi na vrsti za sredstva iz sklada za pluralizacijo medijev, o katerem v nadaljevanju spregovori, ravno časopis *Delo*? Iz trditve bi jasno izhajalo, da je tako imenovana vertikalna pluralizacija lahko kriterij, po katerem saniramo slabi poslovni izkupiček kateregakoli medija! Absurdnost trditve jasno nakazuje nekaj drugega: težnjo oblastnega establišmenta, da financira medije, ki so pogodu njemu, pod krinko in pretvezo pluralizacije. Grims se tu ujame v zanko: čez nekaj časa verjetno za kakšen njemu všečen časopis ne bo mogel trditi, da ni mnenjsko pluralen, ker mu pada naklada. Še posebej, ker npr. *Demokracija* in *Mag* nikoli nista niti želela biti mnenjsko pluralna! Povedano drugače: ne morete hkrati dajati finančne podpore medijem, ki imajo premajhno naklado (po vašem mnenju?), in hkrati ideološko blatiti medije, češ da jim ta pada.

¹⁸¹ Borut Mekina, »Nedolžnost vladajoče politike«, *Večer*, 15. 4. 2006.

membah v medijskih hišah: te bodo prinesle tako želeno uravnoteženost. Grims je tu zlorabil mnenje in s pomočjo fragmentiranega navajanja spreobrn timer osnovno intenco poročevalca.¹⁸²

Celoten odlomek priča o tem, da si je Grims privoščil pravi medijski bralni pluralizem: iz citata jasno izhaja čisto nasprotje tega, o čemer nas je želel prepričati: ameriško zunanje ministrstvo v letu 2005 ugotavlja posredni vpliv oblasti na medije, ugotavlja samocenzuro in ugotavlja povečan vpliv na RTV hišo. Smisel je nesporno drugačen: pri nas v medijih ni širokega spektra političnih mnenj, ker so do tega pripeljali kvečjemu vladni poskusi vplivanja na medije. Ne glede na to, ali opis drži, je v temelju sporočilo stavka takšno. Grims si je celo omislil in nalepil svoj iz konteksta izrezani stavek na steno za sabo v svojem nastopu na novinarski konferenci.

Nenavadno apoteozo prevzema medijev je podal tudi Tine Hribar. Po njegovem so bili prej mediji bolj pod kontrolo kot zdaj. Namesto logike »prej vaši, zdaj naši« pa se je Janševa oblast skrila za parolo »uravnoteženja«, namesto da bi priznala isto početje, kot ga očita prejšnjim oblastnikom, oziroma vzela zares svoje besede. Hribar, nenavadno, misli, da s prevzemom medijev ni bilo nič narobe, da pa je nekaj narobe s prejšnjim, LDS režimom, ki tega ni storil. Misel je nenavadna, saj najprej zanika dejstvo, da so »tudi oni« ravnali enako, nato pa samo dejstvo še kulpabilizira kot nemoč in nesposobnost:

»Vodstvo in mladi fantje v njej, 'otroci socializma', sploh niso vedeli, da imajo na primer v rokah *Delo* in da so profitterski dediči strahu, o katerem sva govorila prej, in da pravzaprav vladajo na njegovi podlagi. Ni jim bilo treba početi nobenih hudobij, saj so bile vse svinjarije že narejene. Njihov greh je, da se od teh svinjarij niso jasno distancirali. Zdaj, ko, recimo, *Dela* nimajo več v rokah, se bodo šele ovedli, kaj so z njim izgubili. Enako

¹⁸² Škoda, da slovenski novinarji poročila niso prevedli in s tem najhitreje demantirali poslančev panegirik. Njegov priljubljeni stavek, položen v celoten kontekst, jasno pove nekaj drugega: »Zakon zahteva svobodo govora in tiska in vlada je v splošnem spoštovala te pravice v praksi, toda zasledili smo tudi poročila o posrednem vplivu oblasti na medije. Mediji so bil aktivni in svobodni, toda niso izražali širokega spektra političnih mnenj. Glavni tiskani mediji se vzdržujejo s pomočjo zasebnih investitorjev in oglaševanja, vendarle pa ima država v lasti občuten delež v mnogih podjetjih, delničarjih največjih medijskih hiš. Trije od šestih nacionalnih televizijskih programov so bili del mreže RTV Slovenija, ki jo subvencionira oblast. 31. avgusta je okrajno sodišče v Murski Soboti oprostilo pet oseb, obtoženih udeležbe v poskusu umora raziskovalnega novinarja Mira Petka v letu 2001. Zasledili smo poročila, da delno lastništvo države v medijskih hišah vodi do samocenzure v nekaterih medijih. Oktobra je državni zbor potrdil zakon o RTV, ki prinaša povečano oblastno in parlamentarno zastopanje v programskem svetu, ki neposredno nadzira javno RTV hišo.« Poročilo dostopno na www.state.gov.

velja za televizijo, ki je bila prav tako v njihovih rokah. Veste, kaj bi lahko s takšnim orodjem napravila ideolog Žižek in kadrovik Golobič; če bi vedela, kaj hočeta. Predala sta se prostemu teku.«¹⁸³

Morala glede posedovanja medijev je najmanj nenavadna: kriv si, ker nisi »uporabil« medijev (kar je verjetno evfemizem za zlorabo). Implicitna in zamolčana misel je jasna: z uporabo takšnega orodja ni nič narobe!

¹⁸³ Mirko Lorenci, »Intervju s Tinom Hribarjem«, *Večer*, 23. 6. 2006. Cf. članek Alenke T. Topolovec »Hribar, Žižek in Freud o slovenskih medijih« na naslovu: http://www.zofijini.net/mediji_hribar.html.

SPROŠČENOST KOT FILOZOFEM

V grobem prevodu pomeni Gelassenheit pri amiših podvrženost višji avtoriteti: Bogu, Cerkvi, starejšim, staršem, skupnosti ali tradiciji. V praksi Gelassenheit zahteva pokornost, ponižnost, poslušnost, varčnost in preprostost.

Diane Zimmerman Umble

Če imaš močno vlado, lahko ljudstvo ignoriraš in ne plačaš nobene cene, kajti vlade imamo prav zato, da ignorirajo ljudstvo in delajo za bogataše.

Noam Chomsky

Kako torej? Je umestna trditev, da se zlo v polisih ne bo končalo prej, dokler ne bodo v njih vladali filozofi, glede katerih se strinjamo, da so za polise neuporabni?

Platon

Pred državnoborskimi volitvami 2004 je novinar Marko Pečauer v *Delu* pribeležil članek v obliki hudomušnega »Slovarja slovenskega političnega jezika«, da bi bralce vpeljal v specifično predvolilno govorico. Za geslo, ki nas tu zanima, zapiše:

»**sproščeno** · brez strahu in brez sovražnosti; = brez bojznosti, kako bo reagirala oblast: »Želimo se **sproščeno** posvetiti vprašanjem današnjega in prihodnjega časa. / Razpoloženje v državi ni najbolj **sproščeno**.« – (pojem skoraj izključno v rabi desnice)»¹⁸⁴

Če pogledamo v Slovenski etimološki slovar dr. Marka Snoja, potem ugotovimo, da sproščenost etimološko prihaja iz pridevnika prost in da vanj spadajo izrazi prostiti, proščenje, oprostiti, oproščati, oproščen, oprostitev, sprostiti, sproščati, sproščen, sproščenost, sprostitev. V starocerkvenoslovanščini je prost¹⁸ izraz za »preprost, enostaven, kmečki«. Praslovanski *prost¹⁸ verjetno izhaja iz indoevropskega korena *pro-stHo-, kar je sestavljeno iz *pro- s pomenom »naprej, spredaj« in izpeljanke iz korena *staH- s pomenom »stati«. Potemtakem prost prvotno pomeni »spredaj stoječ«. Kot navaja Snoj, je »spredaj stoječ« pripeljal do

¹⁸⁴ Marko Pečauer, »Slovar slovenskega političnega jezika«, *Delo*, 4. 9. 2004.

»prostosti« v smislu enostavnosti prek vmesnega pomena »na samem stoječ«.¹⁸⁵

Etimologijo omenjamo, ker jo ima največkrat v mislih tudi dejanski avtor besede Martin Heidegger; slovenske rabe sproščenosti, ki smo jih omenjali doslej, vztrajno zamolčujejo svoje za politične razmere neobičajno poreklo nastanka. Sproščanje je namreč izvirno filozofski koncept v opciji intelektualne desnice okoli *Nove revije*, ki se je znašel v drugačni, partikularni funkciji v slovenski družbi anticipirane »zlate dobe«. Čisto filozofski konteksti pa se največkrat s težavo mešajo s prakso vsakdanjega življenja. Na tem mestu se ne bomo mogli poglobiti v razlike med izvirnim Heideggrovim pojmovanjem in njegovo nadgradnjo za očitno politične potrebe mobilizacije ljudi in razlage stanja v družbi, kulturi, medijih, ekonomiji. Oglejmo si na kratko, kako je (a) pojem sproščenosti kot *Gelassenheit* artikuliran pri Heideggru, (b) kakšne so razlike med izvirnim filozofskim pojmovanjem in domačimi pojmovanji, ki so tlakovani s kulturnim in duhovnim statusom Heidegggra med Slovenci (v *Novi reviji* in slovenski fenomenološki šoli), kakšne so (c) filozofske aplikacije sproščenosti v slovenski prostor in kakšna je nova vloga filozofov v njem, ter (d) druge rabe *Gelassenheit*, recimo, v »sproščeni« amiški kulturi.

FILOZOFSE KORENINE SLOVENSKE GE LASSENHEIT

Badiou pravi, da teorija o dobri državi, o legitimnem režimu, o dobrem in zlu v redu skupnosti, o demokraciji in diktaturi zadeva politiko le prek ovinka političnega, se pravi, v neogibnem porajanju »fiktivnega filozofema«.¹⁸⁶ Eden od razlogov, zakaj sproščenost kot filozofem ni bolje artikulirana, temveč ostaja forsirana v obliki prevzemanja idejnega koncepta, za katerega pa nihče natančno ne ve ali ne pove, kaj naj bi pomenil, je morebiti prav v njeni poprejšnji, »že« artikuliranosti. »Sproščenost« namreč prevzemajo slovenski heideggerjanci in jo začnejo uporabljati v svojih filozofskih prevodih in člankih, pa tudi širše, v družbenem kontekstu vsakdana. Kajti ko so se novorevijaški razumniki odločili podpreti desno politično opcijo skozi Zbor za republiko, so ji v resnici ponudili skorajda filozofski program, ne da bi ji razložili, kakšne korenine ima. Imamo torej dve možni razlagi. Lahko rečemo, da je sproščenost del na ta koncept oprte ideologije in slednja po sebi zahteva tak mehanizem: spontano početi nekaj, česar ne razumeš, ali vsaj govoriti o sproščenosti,

¹⁸⁵ Cf. geslo »prost« v: Snoj 2003.

¹⁸⁶ Badiou 2004, 15.

pa ne razumeti, kaj je in od kod izvira njena raba. Po drugi idejni tvorci pravzaprav vedo, kaj pomeni sproščenost, vendar ne omenjajo pravega avtorja; ta je zadobila svoje posnemovalne imitatorje v politiki, s tem pa se je odmaknila od izvornih korenin. Sproščenost je, in v tem je posebna tragika (rabe) filozofije, namreč utečeni slovenski prevod za Heideggrov pojem *Gelassenheit*, artikuliran v avtorju lastnem, težko razumljivem filozofskem diskurzu in obtežene s številnimi konteksti. Od tod izvorno ime zbornika »Sproščena Slovenija«, ime zborovanja pred volitvami in sploh vse, kar smo doslej o njej povedali.

Krog razumnikov iz *Nove revije* se je proti koncu 80. let profiliral kot pomembna politična interpretativna subjektiveta z nespornimi zaslugami v procesih razpada Jugoslavije, osamosvojitve Slovenije in oblikovanja političnih temeljev sedanje države. V tem smislu so avtorji, kot so dr. Tine Hribar, dr. Ivan Urbančič, dr. France Bučar in dr. Peter Jambrek, močno vplivali na razumevanje političnih razmer in gibanj v Sloveniji, sodelovali so pri pisanju Majniške deklaracije, slovenski osamosvojitvi in vzpostavitvi parlamentarne demokracije, pomagali pri pisanju prve ustave in oblikovanju prve, Demosove vlade.¹⁸⁷ Razpad Demosa je pripeljal do političnega prevzema Liberalne demokracije, s katero si politična desnica in novorevijaški krog idejno in ideološko nista bila blizu. Podpora desnici na državnozborskih volitvah 2004 je zatorej bila samoumevno v zraku, LDS je bila obtožena kriptokomunizma in pri Hribarju še »vulgoliberalizma«, s čimer je bil dan povod za miselni in idejni duel dveh filozofov: Hribarja kot ideologa desnice iz kroga *Nove revije* ter Slavoja Žižka kot nesojenega ideologa levice oziroma stranke LDS.¹⁸⁸

Razlika med vplivom in učinkovanjem slovenskih heideggerjancev na prejšnjo slovensko oblast in tisto iz leta 2004 je v tem, da je ob temeljnih političnih premislekih, predvsem o vlogi države, nacije in samostojnosti,

¹⁸⁷ »Glavnina snovanja in izvedbe osamosvojitve RS je bila stvar Demosove vlade oz. nastajajoče desnice, zato se je v poosamosvojitvenem času uveljavila teza, da je samostojna Slovenija predvsem izdelek ali rezultat prizadevanj novorevijaškega kroga,« ugotavljata Gorazd Kovačič in Tonči Kuzmanič v članku »Pojmovanje države in nacije pri novorevijaših v 80. letih«, *Časopis za kritiko znanosti*, št. 215-216, Ljubljana 2004.

¹⁸⁸ O liberalnosti LDS, v katero je bil zasajen dvom z »vulgoliberalizmom«, kot je to prebral (tudi) Žižek, cf. zapis Bernarda Nežmaha, »Filozofija dveh stolov«, *Mladina*, 28. 6. 2004. Cf. še Žižkovo reakcijo na Hribarjev napad: Slavoj Žižek, »Izpoved vulgoliberalca«, *Delo*, 3. 7. 2004. Hribar pojasnjuje premeno ene besede v drugo takole: »Simptomatično je, da so nekateri besedo 'vulgoliberalizem' takoj zaslišali kot 'vulgoliberalizem' in se od tako zaslišane besede nikakor ne morejo ločiti. Nenavadno, toda v skladu s spolno zavrtostjo sicer 'liberalnih', feminističnih Slovenk je, da je ta prisluh najprej obvladal prav novinarko: novinarko, ki je o Zboru za republiko poročala v *Dnevniku*.« Cf. Hribar 2004, 641.

v drugo ta postala bolj ekskluzivno pomešana s trdo filozofsko mislijo. Če je Urbančičeva politična vizija slovenstva bila vselej podprta s koncepcijami moči, predvsem nietzschejanske volje do moči, kot tudi Heideggrovim eksistencializmom, je Hribar s preostalimi filozofi iz svojega kroga svoj navdih bolj črpal iz eksistencialne hermenevtike in ontologije. V nekem smislu bi torej lahko rekli, da je Janšev pohod na oblast leta 2004 filozofsko inspirirano in podprto delo novorevijašev.

Manifest tega pohoda je retroaktivno postal tudi omenjeni zbornik *Sproščena Slovenija*, v katerem pa so rabe sproščenosti redke in sploh ne upravičujejo njegovega imena.¹⁸⁹ Kot pripominja Hribar, je bilo njegovo besedilo z naslovom »Re-vizija«, napisano za zbornik, zavrnjeno in kasneje neobjavljeno, vendar je kot fotokopirano začelo krožiti, tako da je Janša z njim in s tremi scenariji iz sklepnega dela razprave čez nekaj dni polemiziral na slovenski televiziji.¹⁹⁰ Zbornik ima naslov »Obračun za prihodnost« in pravemu naslovu (tj. *Sproščena Slovenija*) ustreza le »odlična razprava Deana Komela«, je kritičen Hribar.¹⁹¹

Jambrek se v svojem uvodnem eseu vendarle trudi (vsaj) omeniti sproščenost: spregovori o tem, da pri nas »svoboda tiska in veroizpovedi sama zase ne ukinja starih idejnih monopolov niti ne **sprošča** duhovne otrplosti, ki je posledica dolgoletnega strahu pred totalno oblastjo«.¹⁹² Ali pa: »Namesto duhovne **prostosti**, avtonomije in ustvarjalnosti uvajajo pristojni državni organi v univerzo, šolstvo in kulturo načeli birokratske discipline in hierarhije.«¹⁹³ Vsemogočna in povsod navzoča država je med »glavnimi ovirami razvoja in **sproščanja** ustvarjalnih podjetniških pobud«, potrebna pa je tudi »notranja **sproščenost**« in »vsestranska **sprostitvev** ustvarjalnih pobud in energij«.¹⁹⁴

Filozofska anamneza stanja v Sloveniji po Komelu je, da pri nas vlada zaskrbljenost namesto bivanjske sproščenosti: »Slovenci smo se po osamosvojitvi in pravzaprav že med njo zatopili v stanje nekakšne vse-spološne zaskrbljenosti, ki je postala prevladujoči bivanjski odraz in izraz

¹⁸⁹ Kot smo namignili, je zbornik iz leta 1999 morebiti že bil predpriprava za državnoborske volitve 2000.

¹⁹⁰ Ibid., 143. Zaradi takšnega ravnanja je Hribar protestno izstopil iz izdajateljskega sveta revije *Ampak* in uredništva *Nove revije*, kot pojasnjuje sam. Ibid., 223.

¹⁹¹ »Večina prispevkov pa ustreza Obračunu, podnaslovu, ki je v očitnem nasprotju z naslovom«, je kritičen Hribar. Iz tega razloga so stališča v zborniku povsem dispartna, dodaja. (Ibid.)

¹⁹² *Sproščena Slovenija*, 16.

¹⁹³ Ibid., 20.

¹⁹⁴ Ibid., 21 in 24.

ter zavira vsako bivanjsko **sproščenost**.¹⁹⁵ Ta je na Slovenskem »postala splošni komunikacijski vzorec, ki nam ga, surovega ali zavitega, dan za dnevem servirajo iz medijskih laboratorijev«.¹⁹⁶ Bivanjska razpoloženost, ki se razširja vse do novinarjev, odseva v glasu napovedovalcev:

»Zaskrbljenost lahko začutimo že v glasu napovedovalcev, komentatorjev in novinarjev, tudi če se izrecno ne trudijo povedati česa zaskrbljujočega, kar pa je, resnici na ljubo, redko. In kogar povabijo pred kamere, ta si mora obvezno nadeti masko zaskrbljenosti, saj drugače sploh ni verodostojen. Tako smo priča temu, da celo kak gospodarski kriminalcelec na televiziji brez najmanjšega zadržka izpoveduje svojo zaskrbljenost nad stanjem v gospodarstvu. In verjetno bi ankete pokazale, da mu Slovenci tudi verjamejo. Navsezadnje so povsod sami lopovi. Kako zlahka se nas je oprijela miselnost, da je vse ena sama velika lopovščina! In ta metafizika lopovščine – vsepovsod nas Slovence edino še pomirja in zabava. Saj tudi zabave ne sme biti preveč – ker sproža med Slovenci obilo zaskrbljenosti, da ne bi škodila splošni kulturi.«¹⁹⁷

Heideggerjanska ocena je, da je z zaskrbljenostjo blokirana »skrb prebivanja«, s čimer je zaprečena možnost identitete. Ker ni »bitne prostosti«, ne moremo postati to, kar smo. »Ta možnost se uresničuje samo tam, kjer se prebivanje izpolnjuje v **sproščeni** skrbi za celoto in kot celota biti.«¹⁹⁸ Razen Komelove karakterizacije v zborniku, ki navaja sproščenost kot beg od lažne zaskrbljenosti, eksistencialno neuvidevne do česar koli, kar da onemogoča resno političnost, so vse druge navedbe bolj nefilozofske in sporadične.¹⁹⁹

Artikulacija *Gelassenheit* je torej za slovenske potrebe prikrojena in prestopa okvir filozofičnosti. Heidegger o *Gelassenheit* intenzivno spregovori v svojih kasnejših delih, najprej v spisu z istim naslovom iz leta 1959, katerega del so *Pogovori s poljske poti* – gre za dokaj pozno obdobje njegovega mišljenjskega razvoja – dostopnem tudi v slovenščini.²⁰⁰ *Gelassenheit* kot predanost je nekakšen eksistencialni in etični imperativ

¹⁹⁵ Ibid., 325.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid., 326.

¹⁹⁸ Ibid., 328.

¹⁹⁹ V mislih imam članek Deana Komela z naslovom »Samorazumevanje Slovencev v perspektivi evropskega sporazumevanja« (ibid., 323-340). Komel sproščenost razume in variira izrazito v »razpoloženjskem« pomenu. Pravi, denimo, tole: »Poosamosvojitveno razpoloženje Slovencev namreč ni **sproščujoče**, temveč izrazito obremenjujoče, in ta obremenjenost je vsak dan hujša« (str. 324); »Slovenci smo se po osamosvojitvi zatopili v stanje nekakšne vsesplošne zaskrbljenosti, ki je postala prevladujoči bivanjski odraz in izraz ter zavira vsako bivanjsko **sproščenost**.« (Ibid., 325.)

²⁰⁰ Heidegger 2004.

»pustiti biti«. Kaj v filozofskem kontekstu sploh pomeni? Beseda pri nemškem filozofu je vse prej kot enoznačna in, kot pravi urednica, je pri njem religiozno konotirana in prevzeta iz mistike:

»Z besedo **sproščenost** ne smemo razumeti današnje rabe, saj se Heideggrovo razumevanje ravna izključno po Mojstru Eckhartu in njegovem razumevanju dveh formalnih bistvenih značilnosti **sproščenosti**: opuščanja hotenja in s tem sebe-pri-puščanja-v-nekaj ter dopuščanja. Pri Mojstru Eckhartu je to božja volja, v katero se je treba pripustiti, medtem ko Heidegger govori o 'planji', Gegnet, ki se odpre človeku in ta njej – odpira se prostor prikazovanja božjega, jasnina b i t i.«²⁰¹

Sproščenost kot epohalna prostost je ekvivalent svobode in seže dlje od nje.²⁰² Za svoje miselne poti je namreč v *Pogovorih s poljske poti* izumil tri izmišljene dialoge, v katerih gre za »prihajajoče« bistvo mišljenja, ki »prihaja iz **sproščenosti**«. ²⁰³ Za nameček so težave s tem pojmom tudi na področju filozofije in celo znotraj Heideggrovega nauka. *Gelassenheit* pri Mojstru Eckhartu opisuje človekovo izročnost Bogu. Aktivni moment zapustitve nakazuje, da človek, ko zapusti samega sebe, šele pride oziroma se preda Bogu. S tem zapustitev iz »zapuščenosti« postane predanost, dodatno pa je predanost tudi razumeti kot »sproščenost«, ker človek z zapustitvijo samega sebe hkrati postane prost vseh ustvarjenih bitij, na katera ostaja vezan, dokler se ne osvobodi svojega ustvarjenega jaza.²⁰⁴ Predanost, nekakšno stanje brez volje, in sproščenost vodita človeka, ki

²⁰¹ Kot pripominja urednica nemške izdaje tega dela Ingrid Schuessler, o njej ni mogoče reči nič pozitivnega, lahko rečemo le to, kar ni (ibid., 257). »Kaj naj nam beseda *Gelassenheit*, '**sproščenost**', ne bi pomenila, mi je jasno v prenekaterem oziru. A obenem vse manj vem, o čem pravzaprav govorimo. Poskušamo določiti bistvo mišljenja. Kaj ima **sproščenost** z mišljenjem?« (Ibid., 114) V nadaljevanju zremo, da je sproščenost zavezana »planji«. Plan ali planja je tisto odprto, »odprto se nam kaže kot plan (Gegend). Prek njenega čara se vse, kar ji pripada, vrača k temu, v čemer počiva.« (Ibid., 117.) »Plan bi bila to, kar nam prihaja naproti.« »Plan, kakor da se nič ne dogaja, zbira vsako k vsakemu, sploh vse drugo k drugemu – v pomujanje pri počivanju v samem sebi. Gegnen, planje, je zbirajoče od-rešenje k prostranemu počivanju v mudnji. Torej je plan sama obenem dalja in mudnja. Plan pomuja (verweilt) v daljo počivanja. Razprošira v mudnjo vase- prosto po-vnanjenega. Od zdaj naprej lahko, glede na poudarjeno rabo te besede, namesto utečenega imena Gegend, 'plan', rečemo tudi Gegnet, 'planja'. Gegnet, planja, je pomujajoča se dalja, ki se – vse zbirajoč – odpira, tako da je v njej to odprto vzdrževano in zadržano; vsemu dopušča vziti v njegovem počivanju.« (Ibid., 118-119.) Ni jasno, katerega od teh zapletenih pomenov imajo v mislih slovenski novorevijaši in še manj desni politiki.

²⁰² Cf. spremno besedo Deana Komela k isti izdaji, str. 265.

²⁰³ Ibid., 259. Bralec pri tem »izkusi miselni pogovor kot pot 'v bližino': Anchibasie, mišljenje iz **sproščenosti**«, pravi urednica na platnicah nemške izdaje (ibid., 260).

²⁰⁴ Primerjaj geslo *gelâzen*, *gelâzenheit* kot »predanost« v Slovarju, ki ga je sestavil Vid Snoj, v: Eckhart 1995, 510.

je ubog v duhu, v prostost od vsega ustvarjenega, da je lahko poln Boga. Heideggrovo iskanje mističnih izvorov in bližine pri Mojstru Eckhartu doseže v *Gelassenheit* eno svojih glavnih epizod.²⁰⁵

Po Hribarju se h *Gelassenheit* v slovenskem prevedku težko približamo; dobesedni prevod bi po njegovem bil »opuščenost«, ne v smislu opuščene navade ali opuščenega rudnika, temveč refleksivno v pomenu sintagme »opuščen sem«, kar pomeni: ne prepustiti se žalosti ali veselju.²⁰⁶ Heidegger si prizadeva za »**sproščenostjo** do stvari« in ima v mislih predvsem držo do tehničnega sveta – tega je treba »pustiti pri miru«.²⁰⁷ Hribar razlaga: »Lahko ostanemo ali pa vsak hip lahko postanemo preprosti in mirni. Smo preprosto mirni. Se imamo na nek čudovit način lepo in dobro. To dosežemo z distanco do tehničnega sveta in njegovih predmetov.«²⁰⁸ Zavračanje tehnike pri Heideggru kot drža do tehničnega sveta se presenetljivo sklada z odporom do njega v življenju amišev, ki jim je *Gelassenhet* prav tako religiozno in družbeno vodilo.²⁰⁹

Sproščenost, nadalje, pomeni in se razteza na marsikaj. Po Hribarju je Heideggrov »pustiti biti«, ki se skriva za sproščenostjo in z njo manifestira, povezan z ljubeznijo, ki bi stala med Kristusovo agape in razbrdanim seksom, zato pogleša »sproščeni erotizem«: »Kako se eros brez agape sprevrže v razbrzdani seks... tako se agape brez erosa sprevrže v vsiljivo karitativnost... agape kot nadomestilo za **sproščeno** erotično, spolno življenje ne pomeni ljubezni, temveč obliko samoodtujenosti, samemu sebe zastrtega sovraštva do samega sebe, pogosto pa tudi do drugih.«²¹⁰

Še bolj nenavadno je, če »pustiti biti«, ki se zahteva v sproščenosti *Gelassenheit*, vzamemo »osebno«. Kot pravi Steven B. Smith, *Gelassenheit* pomeni puščanje stvari, da gredo svojo pot, svoj tek.²¹¹ Za nekatere dru-

²⁰⁵ Cf. zapis Milice Kač, »Eckhartov vpliv ali suum cuique«, ibid., 476-477.

²⁰⁶ Hribar 1994, 49. »Opustiti se« pomeni torej biti miren v »odnosu do veselja kot žalosti, do stvari, ki naj bi bile vzrok tega ali onega čustva«. Kako daleč je takšna heideggerjanska razlaga, blizu stoiški nevznemirjenosti (apatheia), od njenih kasnejših političnih aktualizacij, ko se naravnost zahteva veselje in dezavuirati žalost in skrb!

²⁰⁷ Ibid. Hribar tu povzema in citira Heideggra iz spisa »Gelassenheit«.

²⁰⁸ Ibid. Vidik osmislitve smisla tehnike in njenega bistva je le eden od vidikov, po katerih moramo biti »odprti za skrivnost« in odkrivati njen pravi smisel: »**Sproščenost** do stvari in odprtost za skrivnost spadata skupaj... Obljubljata nam nova tla, na katerih bomo lahko stali in obstali.« Ibid., 50.

²⁰⁹ O tem cf. npr. Thomson 2000.

²¹⁰ Hribar 2004, 121.

²¹¹ Cf. Smith 1997. V takšni drži Smith vidi Heideggrovo »neizrečeno zavračanje svoje nacistične preteklosti«. Nacizem je postal rutiniziran, skupaj s komunizmom in »amerikanizmom« je postal oblika sodobne pozabe biti.

ge razlage se zdi, da sproščenost banalizirajo. Michael Heim, ameriški prevajalec in komentator Heideggra, jo razlaga v pomenu sprostitvenih tehnik: »Že čisto običajna praksa postajajo stvari, kot so joga, tai chi, aikido, akupunktura, medicinske teorije o chi-gong. Vse te prakse so nekakšen korelat h *Gelassenheit*. Postale so alternative velikim stresom zahodnih tehnologij v umu, možganih in vizualnem zaznavanju. Sicer niso njegov nadomestek, temveč dodatek in protiutež.«²¹²

Obširno o pojmu *Gelassenheit* v navezavi na očitno priročne azijske filozofije piše Graham Parkes.²¹³ Heideggrova pot (*Weg*) je blizu daoizmu (*Dao*), *Gelassenheit* naj bi bila ekvivalentna daoistični praznini (*wu wei*). Kot pravi avtor, ima Eckhartov in Heideggrov koncept svoje predhodnike v stoiškem konceptu nevznemirjenosti (*apatheia*), stanja onkraj strasti in emocij.²¹⁴ Ima pa beseda tudi čisto religijske konotacije. Kot pravi John Caputo, avtor vrste člankov in knjig o Heideggrovi naklonjenosti mističnim izročilom: »Težko je uvideti, kako bi **sproščenost**, za katero si prizadeva Heidegger, imela kakšen smisel, ko jo izdvojimo iz religijskega konteksta, iz konteksta odnosa do ljubečega Boga.«²¹⁵

Gelassenheit kot »spokojnost« je temeljni izraz za versko držo v pietizmu in, denimo, ključnega pomena za razumevanje življenja amišev, predvsem njihovega ponižnega odnosa do (božje) avtoritete.²¹⁶ Tako je »sproščenost« pri amiših ključni identitetni koncept njihove religiozne in družbene organizacije in precej bližje temu, kar je izvorno z njim mislil Heidegger. Skorajda se zdi, da smo strukturno v projektu Sproščene Slovenije pri nas na istem in bi zato primerjalna analiza med življenjem amišev in Slovencev v luči sledenja *Gelassenheit* zahtevala obsežnejšo raziskavo.

²¹² Tako zatrjuje v intervjuju na spletni strani »Heidegger on-line«, dostopnem na naslovu: <http://www.mediamatic.net/article-200.5930.html>.

²¹³ Parkes 1990, 9.

²¹⁴ Ibid., 85.

²¹⁵ Citirano po Philipse 1998, 298.

²¹⁶ Donald Kraybill našteva naslednje lastnosti amišev, ki da so vse izraz iste *Gelassenheit*. Ko gre za osebnost, so to zadržanost, skromnost, umirjenost, tihost, ko gre za vrednote, so to podredljivost, pokornost, ponižnost, preprostost, ko gre za simbole, so to obleka, konj, prtljaga, svetilka, ko gre za strukturo, so to majhnost, neformalnost, lokalnost, decentraliziranost, ko gre za ritual, so to krst, spoved, posvečenje, umivanje nog. Cf. Kraybill 1989, 26. Osnovna informacija o življenju amišev je dostopna na spletni strani: <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/amish.html>.

FILOZOFI IN SLOVENSKA OBLAST

Dotaknimo se še političnega statusa filozofov v samostojni Sloveniji. Po Tinetu Hribarju obstajajo »filozofske osnove slovenske osamosvojitve«, ki jih razdeli med tiste, ki se nanašajo na odnos Slovencev do samih sebe, do Jugoslavije in do Evrope. V zgoščenih oblikah jih najdemo v preambuli osnutka Ustave Republike Slovenije.²¹⁷ Filozofi so torej prispevali h konstituiranju temeljnih državnih dokumentov, začenši z ustavo, in izgradnji njihovih principov. Ob tem Hribar sicer kritizira preambulo, ker v njej manjkajo sintagme »svetost življenja«, »človekovo dostojanstvo« in »državljske svoboščine«.

V intervjuju februarja 2006 na vprašanje novinarja, ali so filozofi tisti, ki vzpostavljajo intelektualni temelj oblasti oziroma suverenosti, Hribar odvrne, da so res. Filozofi postavljajo »predvsem etični floris« in etično podlago demokracije. Demokracija se izrodi, če ne temelji na vrednotah, postane tiranija in diktatura, kar je vedel že Platon, ko ugotavlja, da ta ne zraste iz aristokratske monarhije, temveč iz razpuščene demokracije, »kakršno je prakticirala naša liberalna demokracija«.²¹⁸ Protipomenka sproščenosti je torej politična razpuščenost. Demokracija je sproščeni red, tiranija je nered. Leta 2001 Hribar ni bil tako velikodušen do vloge filozofov v slovenski družbi, saj pravi, da »velja biti mislec le pri zagonu, ne pa tudi pri pogonu«.²¹⁹

Spomnimo, da filozofi in »filozofiranje« v povprečni družbeni percepciji niso preveč priljubljena dejavnost, prej predmet posmeha. Po tistem, ko je Janša pavšalno žalil vse filozofe tik pred volitvami na mariborskem Zboru za republiko z besedami: »Mislim, da bo tukaj tisto, kar bo odločalo o volitvah, ne pa razni forumi ali frustrirani filozofi,« se je oglasila tiskovna predstavnik SDS in najprej to dejstvo zanikala, nato pa ga priznala.²²⁰ Filozof dr. Slavoj Žižek je bil sploh prva tarča ostrih Janševih

²¹⁷ Cf. Hribar 2004, 194.

²¹⁸ »Vladajoča LDS je **sproščenost** zamenjala z razpuščenostjo, brezskrbnost z brezbržnostjo, medčloveško strpnost s popustljivostjo države. Posledica so pojavi, dogodki, kakršni so se zgodili pred gostiščem Lipa. Medsebojna strpnost je upravičena in nujna v civilni družbi, na ravni pravne države, ki temelji na zakonitosti, pa nima kaj iskati. In v ustavi je govor o pravni in socialni, ne pa o strpni in usmiljeni državi.« Uroš Škerl, »Zaradi sle po lasti in oblasti«, *Delo*, 11. 2. 2006.

²¹⁹ Hribar 2004, 578. V intervjuju za *Mladino* iz leta 2001 ugotavlja, da so »kulturniki, vključno s filozofi, pravniki in drugimi, izdelali le ustrezne programe. Platonova zasnova države je totalitarna, zato si nisem nikdar predstavljal, kaj šele želel, da bi v naši republici na kakršen koli način vladali filozofi. Narobe.«

²²⁰ Iz prispevka v Dnevniku RTV Slovenija, 14. 7. 2004. Cf. še Boris Vezjak, »Moč argumenta pri slovenski desnici«, *Večer*, 21. 8. 2004; odgovor predstavnice za javnost pri SDS Marjetke Raušl, 25. 8. 2004; moj odgovor 26. 8. 2004; njen odgovor 28. 8. 2004 in moj odgovor

napadov, predvsem z oceno, da gre za ideologa LDS, ki je po sebi indikativna za ideološkost političnega spopada:

»Sicer pa se ne smemo čuditi, da Slovenija v zadnjem času ni napredovala bolje in hitreje. Na programskem kongresu glavne vladne stranke je udeležence preko satelitske zveze iz Argentine hrabil in bodril tudi njihov dolgoletni ideolog dr. Slavoj Žižek. Njegova najbolj udarna izjava letos se glasi: Tri minute dobrega filma mi pomeni več kot usoda cele Slovenije.«²²¹

Nenavadno in obskurno je po svoje, da se je v zgodbo prezira do filozofov potem vrnil nemški filozof in postal zastavonoša projekta sproščene Slovenije, vendarle pa je treba takoj znova spomniti, da se politične *ad hoc* rabe sproščenosti kot *Gelassenheit* karseda odmikajo od izvirne filozofske rabe. Zato je situacija trenutno presenetljiva in ironična: po zgledu Platonove države, ki bi jo vodili filozofi, smo v Sloveniji dobili (tudi) filozofski koncept, po katerem je naša država skorajda vodena, ne da bi nam to jasno povedali in ne da bi nam pojasnili, kaj se za njim skriva in zakaj je *Gelassenheit* tista, ki jo kot družbeno vodilo potrebujemo. Posledice takšnega nerazumevanja in odsotnosti pojasnila so evidentne in zadevajo vsakodnevni politični žargon in dejanja.²²² Srečno ujemanje težke filozofske misli in njene ubranosti z novim družbenim trenutkom in vsakodnevno politično ali osebno rabo je bilo tako rekoč usodno, a je ostalo, kot vse kaže, skrito očem njenih uporabnikov.

1. 9. 2004, vse v *Večeru*. V polemiki je Raušlova priznala, da je imel Janša s »frustriranim filozofom« v mislih dr. Slavoj Žižka (in s »forumom« Forum 21).

²²¹ Iz govora Janše na konvenciji SDS 28. 9. 2004; cf. www.sds.si. Omenjena Žižkova izjava, kot nalašč za volilno propagando, je bila predsedniku SDS zelo všeč in jo je ponovil ob več priložnostih. »Naj gledajo filme, mogoče bi lahko v katerem tudi nastopili. Npr. v tistem z naslovom: 'Bilo nam je prelepo, dokler so drugi plačevali naše račune!'« (Ibid.) Omeniti velja tudi, da je Žižek po tistem, ko je LDS izgubila volitve, javno pojasnil, da se bo izselil iz Slovenije.

²²² Niko Grafenauer je v januarju 2006 jasno priznal, da Zbor za republiko nima več nobene funkcije, sproščeni Sloveniji pa je pripisal tudi kritično funkcijo: »Svoj čas smo izdali zbornik z zgovornim naslovom Sproščena Slovenija. **Sproščena** Slovenija je odprta, pa vendar kritična do vsega, kar se je dotika v evropskem in svetovnem merilu, skratka v civilizacijskem smislu. Zato je nedopustno zatekanje v kakršenkoli atavizem, pač pa gre za držo po sebi in za soočenje z vsemi izzivi časa. Z izzivi se moramo spoprijeti kot posamezniki, kot država in seveda kot živa družbena skupnost, ki mora biti politično diferencirana, hkrati pa ima tudi enotno podstat, ki nas drži skupaj. Avtokritična refleksija pa edina sploh omogoča, da družba pluralno pulzira kot živ organizem. Brez tega začne vegetirati.« Primerjaj Mitja Čander in Aleš Čar, »Živimo v skaljenosti, v kateri vsak lovi s svojim črvom svojo ribo«, *Dnevnik*, 28. 1. 2006. Kasneje je Zbor svojo podaljšano funkcijo vendarle prepoznal v Zboru za Ljubljano.

SPROŠČENE METASTAZE DUHA

Slednja natančno odslikuje energijski model Slovenije, kakršnega sem s približno 50 udeleženci srečanja Gibanja za pravičnost in razvoj postavil ob gradu Štatenberg v nedeljo 16. julija, torej tri dni, preden se je pojavil omenjeni krog v žitu.

Marko Pogačnik

Podoben je bil petelinu, ki misli, da sonce vzhaja zato, da bi ga slišalo kikirikati.

George Eliot

Gre za skupino teologov, od že navedenega Janeza Juhanta prek Draga Ocvirka do Ivana Štuheca. Manj kot deset jih je, toda iz tedna v teden, iz meseca v mesec in leta v leto zastrupljajo duhovno ozračje, ali, če sem malce manj oster, onemogočajo sproščeno dihanje na Slovenskem.

Tine Hribar

Če česa, potem se sproščenost mora dotakniti duha. V juliju 2006 so se v Prlekiji na žitnem polju pojavili žitni krogi. V razlagi podpredsednika Gibanja za pravičnost in razvoj niso prav nič enigmatičnega nastanka: bili so rezultat meditacije nekaterih članov društva. Posredni indici sproščanja v slovenskem prostoru kot pozitivuma so namreč postali tudi sproščanje in vrnitev k pravi naravi, odprtost, ozaveščanje in duhovna preobrazba, indici sproščanja kot negativum pa: nestrpnost, diskriminacija in sproščanje »negativnih energij«. V tem smislu bi smeli govoriti o religijskih elementih sproščenosti v civilnodružbeni sferi, recimo, o Drnovškovem Gibanju za pravičnost in razvoj in »metastazah pravičnosti«, pa spet o geslih, kot so »Slovenija poživlja«: reklamnih in turističnih sloganih v funkciji sproščanja sebe in drugih. V negativnem o, denimo, povečani netoleranci, diskriminaciji, segregaciji, ksenofobiji in sovražnem govoru kot novih elementih politične sprostitev »slovenske duhovne substance«. Omenimo še »sproščanje« argumentacije in sprostitev logičnega: nižanje standardov zdravega razuma in uporabe argumentov ali celo o sprostitvi demokracije v smeri dedemokratizacije in deintelektualizacije družbenega prostora za kritike in nasprotno: pravi demokraciji in demokratizaciji za privrženca nove politične poti.

PROSTA STANJA DUHA

Mesto, topos duhovne prostosti je seveda duša, zato začnimo z njo. V rubriki nasvetov za bivanje v časopisu *Večer* je avtorica ponujala nasvete, kako se v svojem domovališču, v svojem domu, počutiti bolje. Kajti sproščanje zadeva tudi dušo. Sproščanje duše ima precej sorodne učinke z napovedanim reformnim programom nove oblasti, tudi če bi kdo želel v rabi pojmov ugledati neprimerno ekvivokacijo:

»Pri bolečinah v hrbtenici navadno zavzamemo posebno držo in boleč postane vsak gib. Okorna zunanja drža je povezana s trdo notranjo držo. To stanje lahko razreši kiropraktik, ki z naglim sunkom ali potiskom sprost vretenca iz zagozdenega položaja. Tudi zavrte duše se **sproščajo** podobno. Z močnim in trenutnim sunkom ali potiskom jih spravimo iz stanja, v katerem so obtičale, in jim damo možnost ponovne orientacije v času in prostoru. Strah pred takšnimi posegi je navadno močan, **sprostitev** napetosti pa omogoča nove možnosti in svobodo.«²²³

Sprostitev duše v svojih tisočernih obrazih duhovne ali telesne vaje ni izmišljena: duh in duša sta je deležne v pravem smislu. Ko Tine Hribar komentira novinarjevo vprašanje o silnicah, ki imajo izhodišče nekje v preteklosti, od koder prihajajo signali, ki našo politično, pa tudi nacionalno bit nihajo levo in desno, ne dovolijo pa ji koraka naprej, rešitev vidi prav tu: v prostosti duha in sproščenosti duše.²²⁴ Od njene sprostitev je le korak do duhovne. Spomenka Hribar potoži o duhovnem nazadovanju glede na tisto materialno:

»Ja, stanje duha v Sloveniji je zelo različno. So področja, kjer je neverjetno živahno, včasih pa je videti, kot da bi se nam duh nekako zacuknil. Predvsem gre za družbeno zavest in politično **sproščenost**, kjer pogrešam malo več samozavesti in ponosa.«²²⁵

Sproščenost in prostost duha sta lahko znamenje religiozne osvobodjenosti.²²⁶ Krščanska sproščenost je podobna notranjemu miru, kot jo

²²³ Antonija Krajnc, Kvadrati, priloga *Večera*, 30. 2. 2006.

²²⁴ »Kot sem že dejal, je pogoj za korak naprej, v prostor **prostosti** duha in **sproščenosti** duše, da pokopljemo svoje nepokopane mrtvece. Glavno krivdo komunistov vidim v tem, da so svoj greh preložili ne samo na nas, na generacijo sinov, ampak tudi vnukov. Dokler to ne bo rešeno, bo obremenjena tudi vaša generacija. Šele potem boste lahko zaživel na novo, brez podedovanih bremen.« Uroš Škerl, »Zaradi sle po lasti in oblasti«, *Delo*, 11. 2. 2006.

²²⁵ Intervju s Spomenko Hribar, »Moja beseda je veljala«, Ona, priloga *Dela*, 12. 7. 2005.

²²⁶ V tem smislu je lahko tudi namig k posodobitvi vere: »Mislim, da bi Cerkev lahko igrala pomembno vlogo v kulturi, vendar bi jo bilo treba modernizirati, dodati malo več

opisuje Alojz Rebula.²²⁷ Posebno vrsto sprostitev političnega prizorišča v Sloveniji je prinesla duhovna preobrazba predsednika države dr. Janeza Drnovška, nato pa še njegova ustanovitev parapolitičnega Gibanja za pravičnost in razvoj. Njen predsednik in izmenično tudi predsednik države je mantra o sproščenosti ponavljal skorajda brez presledka in jo cepil s pozitivnim mišljenjem:

»Mislimo zato raje pozitivno. Naj nas ne skrbi, kaj bo. Mir in **sproščenost** lahko sama po sebi razrešita marsikatero situacijo. Strah, zaskrbljenost, napetost pa jo poslabšajo. To je lahko reči, bo kdo pripomnil, a teže uresničiti. Kako veste? Ste že poizkusili? Morda bo pa šlo. Samo ne odnehajte takoj. Bodite pozorni, zavedajte se, ne delujte mehanično, po navadi. Zaustavite trenutek.«²²⁸

Ena izmed manifestacij prostosti duha je tista, ki postane vidna v razpravi. Ta postane večja, če je, paradoksalno po svoje, odvezana pritiska javnosti. Ko je kasnejši predsednik Sveta za visoko šolstvo (in dekan ene izmed fakultet) dr. Peter Jambrek habilitacijske postopke zaprl za javnost, hkrati pa na univerzitetnih senatih pred novinarji niso zaprli vrat pri obravnavi teh postopkov na stopnji pred obravnavo v svetu, je bilo njegovo pojasnilo, da to pripomore k sproščeni razpravi.²²⁹ Raba je mogoče trivialna in naključna, glede na avtorjeve ideološke in obilno citirane preference malce manj.

sproščenosti in igrivosti, predvsem pa sposobnosti kritičnega odnosa tudi do same sebe. Krščanski nauk gotovo vsebuje veliko mero modrosti, vendar mislim, da se ne ponuja na ustrezen način. Prav **sproščenost** in igrivost je navadno večji dokaz notranje moči kot pa vera v sistem«. (Nepodpisani avtor, »Več sproščenosti in igrivosti«, *Družina*, 6. 3. 2005.)

²²⁷ »Ko je sv. Alojzij igral s tovariši, so ga vprašali, kaj bi naredil, če bi se mu najavila smrt. 'Igral bi naprej,' je odgovoril. To je krščanska **sproščenost**.« Alojz Rebula, »Hudiču je najtopleje v katoliškem gnezdu«, *Družina*, 29. 5. 2005.

²²⁸ Iz ene od misli Drnovška na njegovi spletni strani www.gibanje.org. Ubeseodovanj je veliko, pojavljati so se začela že med prvimi mislimi te strani: »Začenjajte se veseliti malenkosti. Pozabite malo na velike stvari, probleme in načrte. Zdaj in tukaj ste lahko veseli, ob malenkostih, ki nič ne stanejo. In če ste veseli, vas nič ne skrbi, nič ne obremenjuje. Počutite se lahki in **sproščeni**. Napravili ste preobrat.« Cf. članek Urške Mlinarič o prvih vtisih s strani Gibanja, »Prve Drnovškove misli«, *Večer*, 4. 3. 2006.

²²⁹ »Na zaprti seji lahko člani kolegijskega bolj **sproščeno** razpravljajo, ni jim treba paziti na vsako besedo, kako jo bodo povedali, da je novinar ne bi morebiti narobe razumel, narobe tolmačil in jo tudi narobe prikazal v javnosti.« Primerjaj intervju z Jambrekem izpod peresa Ksenije Koren, »Ponavljjanje je velika razvada za fakulteto in za študenta«, *Večer*, 4. 6. 2005.

K pozitivnim učinkom relaksiranega duha velja dodati tudi nov nacionalni turistični slogan, izumljen v letu 2005: »Slovenija poživlja«. ²³⁰ Krepka, čila in energična Slovenija ²³¹ si z novim turističnim promocijskim geslom obeta pripeljati množice turistov na podlagi sproščene kulture, kot piše na vrhu spletne strani »Slovenija poživlja«:

»Slovenski družbeni in kulturni prostor je stičišče germanske, romanske in širše južnoslovanske kulture. Ta lastnost Slovenije gostu hkrati omogoča **sproščenost** in domačnost, kulturni vplivi, ki se na zanimiv način stikajo in prepletajo, pa turistu po drugi strani zagotavljajo tudi večplastno doživetje naše države.« ²³²

Sproščenost se je prikradla tudi v opis prestolnice, v utrip Ljubljane. ²³³ Da se slovenski duh skriva nič manj kot v vinu in da je Slovenija poživljena tudi drugače, pove zgodovinar dr. Janko Prunk v svojem uvodniku v aprilsko številko revije *Ampak* z naslovom »Slovenska pomlad 2006«, kjer jasno korelira veselo pričakovanje blagoslovljene pomladi z radostjo in dobroto, ki morata prevzeti slovenski narod, za kar bo poskrbelo tudi domače vino. Odprtost in radost domačijskosti je afirmirana nasproti turobnosti nerazpoloženja in ustvarjanja slabe podobe o vladi, nepotrebnega kritikastrstva, še zlasti v medijih:

»Dobro in dokaj veselo je v naši slovenski deželi v letošnji pomladi. Večina to blagoslovljeno dobroto in veselje občuti, le nekateri narojeni ali privzgojeni pesimisti in kritikastri pri slovenskih medijih ne. Ustvarjajo temno sliko našega trenutka, govore o slabi vladi, o

²³⁰ V angleščini »Slovenia invigorates«. Žal ni jasno, v katerem jeziku je nastal najprej.

²³¹ Latinski *vigorosus* pomeni namreč vse to.

²³² <http://www.slovenijapozivlja.slovenija.info>; glej rubriko Stičišče kultur. Na isti strani beremo o relaksirajočih učinkih obvladljivosti prostora: »Obvladljivost vsebuje občutek varnosti in bližine. Povezana je z naravnimi danostmi (raznolikost naravnega okolja na majhnem prostoru). Dejstvo obvladljivosti spodbuja tudi občutek **sproščenosti**, umirjenega uživanja, ki odlično sovпада s polnostjo doživetja slovenskega naravnega okolja.« (Ibid.)

²³³ Primerjaj dve atribuciji: »Ljubljana ima vse, kar premorejo sodobne prestolnice, ob tem pa je uspela ohraniti prijazno in **sproščeno** vzdušje manjšega kraja. Je živahno mesto, ki preseneča. Njen značaj zaznamujeta dve zelo različni potezi, ki se med seboj dopolnjujeta na posrečen in izviren način: čeprav najbolj slovi po svoji zgodovinski dediščini in tradiciji, je namreč razmeroma mlado mesto (povprečna starost prebivalcev je nekaj več kot 30 let) s sodobnim življenjskim utripom. Medtem ko pozimi pride na plan njen zasanjan srednjeevropski značaj, Ljubljano poleti odlikuje mediteranska **sproščenost**. Zaradi vseh med seboj pogosto zelo različnih razsežnosti, ki jih združuje na način, ki je lasten le njej, je Ljubljana zelo izvirno mesto, prepredeno s slikovitimi in prijetnimi kotički, kjer lahko doživite številna drobna presenečenja.« Cf. http://www.ljubljana.si/si/turizem/utrip_ljubljane/default.html.

nerazpoloženju ljudi in vse tako naprej, čeprav v prvi vrsti njim ničesar ne manjka. Lahko pišejo popolnoma svobodno, senzacionalistično, vzpodbujajo slabo voljo, kritizirajo vse in vsakogar in so zato celo zelo dobro plačani. Nekateri ljudje takšno pisanje in razpoloženje delijo z njimi in ga odobravajo. Preprosti dobri Slovenci, kot bi jih imenoval Trubar, pa ne marajo zanje, živijo svoje normalno delovno ustvarjalno življenje in so več ali manj zadovoljni, morda celo veseli. Zadovoljni in veseli najprej zaradi stvari, ki jo imamo Slovenci radi, za katero je moč precej objektivno ugotoviti, ali je dobra ali ne – za slovensko vino. Lansko, ki v teh dneh dozoreva, je dobro, narava ga je blagoslovila nam v užitek in veselje.«²³⁴

Mentaliteta duha ne ustreza deskripcijam medijev: družbene razmere kličejo k razpoloženosti; širjenje neveselega razpoloženja je – seveda, živimo v demokraciji! – svobodno, se pa k sreči preprostih dobrih Slovencev ne prime.

Novinar *Demokracije* v septembru 2006 na podoben način opiše festival SDS, potekajoč v bližini izolske plaže – Janez Janša se je z vodstvom stranke tja pripeljal z ladjo, kjer ga je na plaži bučno pozdravila množica – na katerem se je po oceni organizatorjev zbralo več kot 17.000 ljudi, z jasno tendenco asociacije vrednotenja sproščenosti kot zabave na eni in političnega gesla na drugi strani:

»Prejšnjo soboto je izolski Simonov zaliv sprejel večtisočglavo množico iz vse Slovenije, ki se je v **sproščenem** ozračju zbrala na Festivalu SDS. Nekoliko presenetljiva izbira Obale, ki se je drži nezavidljiv sloves 'rdeče trdnjave', se je nazadnje izkazala za zadetek v polno. Sončno vreme in še povsem poletna temperatura sta bila le pika na i organizacijskemu stroju, ki je poskrbel za brezhibno izvedbo dogodka. Ob tem je razkošen zabavni program pripravil obiskovalcem **sproščeno**, prijateljsko ozračje skozi ves dan... Zabava je trajala še dolgo, s festivalom pa SDS ni le nakazala želje po bolj **sproščenem** pristopu k politiki, ampak je dokazala pripravljenost in odločnost, da izboljša tudi lokalne politične razmere.«²³⁵

Še enkrat se je pokazalo in potrdilo, da dimenzija profanega rajanja, »pozitivnih vibracij« in energij, tudi če ni bila izvirno mišljena kot takšna, ostaja razumljena kot bistvena dimenzija nove politične usmeritve.

²³⁴ Janko Prunk, »Slovenska pomlad 2006«, *Ampak* 7/4, april 2006.

²³⁵ Cf. Mitja Volčanšek, »Sproščeni in samozavestni«, *Demokracija*, 14. 9. 2006.

SPROŠČANJE NEGATIVNIH ENERGIJ

Ob benignih in splošno sprejemljivih učinkih bi lahko omenili tudi tiste, katerih naboj lahko interpretiramo tudi drugače. Sproščene energije morebiti niso naključno sovpadle z intenzivnejšimi izrazi homofobije, ksenofobije, segregacije, pravne diskriminacije. Naplavile so med drugim slovito puškomitralježno logiko reševanja problemov, čisti in nesankcionirani poziv k ubijanju.²³⁶ Je Slovenija s sprostitvijo legitimirala politike novega kova? Novinar in glavni urednik *Mladine* Jani Sever neposredno poveže oboje ob primeru podpredsednika državnega zbora:

»Saj Peče vendar je ta prevladujoča mentaliteta. Ali ni večina za malo manj in ne za malo več privilegijev za Rome? Ali ni večina za to, da so istospolno usmerjeni malo bolj in ne malo manj neenaki, kaj šele, da bi bili enakopravni? Saj so vendarle drugačni. Ali ni večina za to, da izbrisani ne dobijo ničesar? Niti zadoščenja. Razen tistih redkih izjem, kjer je res morda lahko prišlo do neljube napake. In ne nazadnje ali ni večina za to, da je najvišja vrednota slovenstvo? Ne individualizem. Ne svoboda in ne enakost. In ne solidarnost. V novih časih, ki jim je podlago dalo obdobje referendumov v času vstopanja v Nato in EU, se je javno mnenje emancipiralo. Slovenija je **sproščena**. Ljudje si ne bojijo povedati, kar mislijo. Hkrati pravil izogibanja sovražnemu govoru ni. Javna občutljivost za ta pravila je bila relativizirana. Nestrpni so postali tisti, ki opozarjajo na nestrpnost. In obsodba tistih, ki sovražni govor uporabljajo, je seveda videti vedno bolj nemogoča.«²³⁷

Dr. Ivan Štuhec je že pred volitvami ugotavljal govorno in izrazno zavrtost in jo postavil v kontekst po njegovem krivičnega in napačnega pripisa ksenofobije sproščanju javne besede: »Odkar so glavni predmet našega orkestriranega medijskega prostora izbrisani, gradnja džamije, zakon o istospolnih skupnostih in nasploh nestrpnost, smo Slovenke in Slovenci postali zreli za psihiatrični kavč, saj imamo diagnozo, da smo ksenofobi.«²³⁸ Sproščenost govora je tu pozitivna lastnost, ki je ne more zatajiti niti zanikana ksenofobija: če si proti izbrisanim, džamiji, istospolnim, si preprosto sproščen.

²³⁶ V mislih imam seveda napis na vratih poslanske skupine SNS, ki skupino izbranih poziva k plesu s puškomitraljezo, v katerega je bil vpleten podpredsednik državnega zbora Sašo Peče. Zgodba nikoli ni dobila epiloga in državni zbor se nikoli ni distanciral od tega sovražnega dejanja z napeljevanjem k uporabi orožja.

²³⁷ Iz uvodnika Janija Severja, »Ni opravičila«, *Mladina*, 5. 4. 2005.

²³⁸ »In da svojega mnenja v strahospoštovanju vzgojeni Slovenček od avstroogrške prek karadžordževske in titoistične monarhije nikoli ni **sproščeno** izražal, vemo.« Citirano po Ivan Štuhec, »Ksenofobični Slovenčki«, članek dosegljiv na www.druzina.net.

Ko je v Mariboru 30. junija 2006 skupina desetih neznancev sredi belega dneva napadla geje in lezbijke, dan kasneje pa do krvi še v Ljubljani, so homoseksualna in lezbična združenja zahtevala jasno obsodbo politike. Ob nekaterih ciničnih izpadih je premier Janša ugotovil, da takšna dejanja ne sodijo v koncept sproščene družbe:

»Nedavni napadi na istospolno usmerjene državljanke in državljane so enako nesprejemljivi kot napadi na kogarkoli drugega v Sloveniji. Vse oblike nasilja in nestrpnosti do drugačnih, ne glede na to, ali gre za različnost v rasi, spolu, narodni, verski in etnični pripadnosti ali življenjskem slogu posameznikov, ne sodijo v koncept odprte in **sproščene** družbe, ki jo gradimo. Kot državljani in kot ljudje moramo prevzeti vso odgovornost za naš odnos do sodržavljana in sočloveka.«²³⁹

Je ali utegne sproščenost postati zgolj hrbtna etiketa za nacionalno motivirano nasilje, način legitimacije utišanja in pokoritve v imenu Nacije, za katerim se vselej skrivajo čisto partikularni interesi, s čimer bi bilo zgornje hermenevtično »branje« novinarja *Mladine* upravičeno? In kako sploh preseči antagonizme med intencami in dejanji: oblast si želi sprostiti medije, in potem odvzame avtonomijo javni televiziji, želi sprostiti šolo, in uvede segregacijo za romske učence, želi sprostiti gospodarstvo, a se goreče bojuje za »nacionalne interese«, želi sprostiti odnos do zgodovine, a nam ponuja svoje, »pravo« branje zgodovinskih dejstev? Je sproščenost tu zgolj izraz za *ad hoc* legitimizacijo političnih motivov ali zgolj zadrega, ki naj zakrije pomanjkljivost političnih vizij?

²³⁹ Cf. Iztok Šori, »Odločna obsodba nasilja«, *Večer*, 5. 7. 2006.

KRITIČNA IN IRONIČNA RECEPCIJA SPROŠČANJA

Ko je učenec pripravljen, se bo pojavil učitelj.
Budistični pregovor

Zgodovino pišejo zmagovalci.
Niccolò Machiavelli

Čas za sprostitev pride tedaj, ko zanjo nimaš časa.
Sidney J. Harris

Reflektirani in spontani zapisi o konceptiji slovenskega sproščanja, banalizacije in ironične artikulacije v medijih in javnosti so bili številni in nekaj smo jih že navedli. Tisti novinarski so večkrat pomešani v informativni žanr. Postrefleksija sproščanja oblastnikov in latentni zaton uporabe in sklicevanja na koncept skozi odpoved sta se kasneje začela dogajati tudi spričo tovrstne kritike, predvsem politične, po drugi strani pa tudi zaradi največkrat ironične medijske obravnave. Med številnimi navedimo le nekatere. Spomenka Hribar se v juniju 2006 oglasi kot razočaranka in ravnanje Janeza Janše poveže z ravnanjem predsednika države: »Pred dnevi odprem zjutraj časopis in koga zagledam na naslovnici? Predsednika države s krožnikom zelenjave na glavi. Ali pa je bilo cvetlično gnezdo. In tedaj mi je prišlo na misel, da je čas za premislek...«²⁴⁰ Ko nadaljuje z refleksijo o tem, kako se predsednik države odziva na spremembe, ki so šle v smer »Janševe logike Komunistične partije«, Hribarjeva razkrije svoja pričakovanja:

»Moja ocena in občutki so seveda subjektivni – ti pa so pravzaprav – porazni. V splošnem, menim, libertarne, tiste Slovenije, ki se je notranje, predvsem duhovno osvobajala ali celo že osvobodila in že zadihala 'sproščeno Slovenijo' – tiste Slovenije ni več... To, kar danes vidim in čutim, je ponovna utesnjenost, ne le ideološka, temveč vsakršna, socialna, duhovna. Res, prelepa Slovenija je zdaj, po petnajstih letih samo-

²⁴⁰ Spomenka Hribar, »Novi režim in naš predsednik«, *Dnevnik*, 3. 6. 2006.

stojnosti še lepša, bolj urejena, ceste se lepo vijejo po njej, hiše so premalane, mnoge duše pa so utesnjene, zaskrbljene in celo prestrašene.«²⁴¹

Razlogi, ki jih potem navede, so pollaščenje vladne pozicije na vseh ravneh, od podjetij, sociale do kulture, sodstva, medijev. Ultimativno kritiko Janševe oblasti potem Hribarjeva preigra v kritiko predsednika Drnovška, mu očita samopromocijo, sedenje na dveh stolih ter mešanje dveh funkcij: kot predsednika Gibanja za pravičnost in razvoj, pa seveda kot predsednika države. Očitek, ki bo postal dnevni očitek.

Na isti dan kot Hribarjeva se namesto kritične osti v ironičnem stilu iz *Dela* »pregnani« Marko Zorko razpiše v *Mladini* pod naslovom »Sproščena metafizika«. Njegova povezava Drnovškovega Gibanja, takoj po turjaškem ustanovnem zboru tega društva, in »sproščenosti« je bila dolgo v zraku: »Drugače pa se take duhovne invazije lepo vklapljajo v podobo 'sproščene Slovenije', ki je nekakšna maskota militantnega razumnštva, ki kdaj pa kdaj rado stopi v vrsto Zbor, potem so voljno.«²⁴² Zorko potem citira oddajo »Pogovori« na nacionalni televiziji, v kateri profesorja filozofije umetnosti dr. Aleš Erjavec in dr. Božidar Kante svoja razmišljanja o doživljanju umetnosti pri Slovencih strneta v spoznanje, da se Slovenci morajo znati v umetnosti tudi nasmehniti, ne pa da rinejo v metafiziko. Morali bi biti bolj sproščeni, zato so razpravljalci »zelo resno ugotovili, da je metafizično držo Slovenije treba nekoliko **sprostiti**. Zdaj pa še **sproščena** metafizika! Dobro, samo da ne podivja.«²⁴³

Kritična je sicer tudi desnici naklonjena novinarka RTV Vida Petrovčič v tedniku *Družina*, ki se razpiše o »**sproščeno** razpaslem« organiziranem kriminalu, predvsem odtujevanju avtomobilov ali njihovih delov na dvoriščih po Ljubljani. »Kar se nas z našega dvorišča tiče, smo si enotni, da to ni tista **sproščena** Slovenija, ki so jo obljubljali pred volitvami,« končuje svoj prispevek z naslovom »Sproščena Slovenija.«²⁴⁴

Novinar *Večera* Matija Stepišnik pod naslovom »Noži in sproščena Slovenija« opisuje fizične napade na geje v juniju in juliju 2006. »Nestrpnost, ki prek manjših družbenih skupin in celo nekaterih političnih glasov v parlamentu še klije po deželi, ruši tudi koalicijsko vizijo **sproščene** Slovenije.«²⁴⁵ Konec junija 2006 izide številka satirično-humorističnega časopi-

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Marko Zorko, »Sproščena metafizika«, *Mladina*, 23. 3. 2006.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Vida Petrovčič, »Sproščena Slovenija«, *Družina*, 4. 6. 2006.

²⁴⁵ Matija Stepišnik, »Noži in sproščena Slovenija«, *Večer*, 4. 7. 2006.

sa *Pipec*, ki ga že 43 let izdaja celjski aktiv Društva novinarjev Slovenije. Izšel je v 22 tisoč izvodih, brezplačno pa so ga dobili bralci *Dela*, *Slovenskih novic*, *Večera* in lokalnega časopisa *Naš Čas* iz Velenja ter uporabniki poštних predalov v Celju. List oglašujejo kot »najbolj **sproščeni** list na Celjskem, kot so ga v duhu novega časa poimenovali avtorji, ker tudi letos zbada in nabada mnoge, ki si zaslužijo njegovo satirično ost«. ²⁴⁶

Na ravni iskanja Pahorjeve »prave« sprostčenosti se je postavil tudi dr. Jožef Kunič, sicer član LDS in kandidat te stranke za župana Ljubljane. V svojem zadnjem stavku oziroma odlomku knjige »Za sprostčenost vseh« iz leta 2006 se pojma edinkrat dotakne (če odštejemo posvetilo vnučkom) in pravi: »Če hočemo, da bomo mi in naši zanamci, med njimi tudi moja vnučka, živel v zares **sproščeni** Sloveniji, se ne bomo smeli pustiti pretentati sladkim goljufivim ponudbam, kakršna je bila 'Za sproščeno Slovenijo', ponudbam, ki nam že na tem svetu obljubljajo Indijo Koromandijo, ampak bo treba za **sproščenost** delati, se zanjo bojevati, in če je treba, tudi žrtvovati. Pa ne za **sproščenost** le enega dela Slovencev, temveč za **sproščenost** vseh.« ²⁴⁷ Odveč je pripomniti, da privolitev v diskurz o tem, kdo je prav in zares sproščen, pomeni deplasirano privolitev v vsiljeni ideološki okvir praznega sledenja imaginarnemu, nedefiniranemu označevalcu.

²⁴⁶ »Letošnji *Pipec* je tudi koristno branje, saj državljanom med drugim ponuja kopico praktičnih nasvetov, kako preživeti v **sproščeni** Sloveniji,« so se pohvalili avtorji. »*Pipec* ne potvarja zgodovine, ampak smeši današnji čas,« so zapisali člani uredniškega odbora, ki ga vodi Franček Kramer. Glej zapis »Celjski pipec spet zbada in nabada«, STA, 28. 6. 2006.

²⁴⁷ Kunič 2006, 158. Cf. tudi uvodnik Marka Kosina v knjigi in na ovitku. Sprostčenost vseh »mora postati poglavitni cilj slovenske družbe«.

ZA KONEC

Jezik je najbolj poštena priča ideoloških protislovij.

Mikhail Epstein

Nekega dne bo moral uvideti tudi Janša sam: vsaka stvar, ki jo naredi z namenom, hitro pridobiti veliko in še večjo politično korist in moč, le še bolj razgali njegovo metodo političnega boja: sprenevedanje, uporaba polresnic, maščevalnost. In pokaže tudi njegovo veliko kratkovidnost, ki razen sebe – niti svojih prijateljev, kaj šele kompleksnosti naše polpretekle zgodovine v njeni identiteti – ne vidi ničesar. Zato Janša bolj ko grabi, bolj ima prazne roke. Ne po naključju: agresivnost s polresnicami in čistimi izmišljotinami ne more imeti trajnejšega uspeha.

Spomenka Hribar

Ta knjiga ne poskuša raziskati, ali si Slovenci res želimo sproščenosti. Implicirana predpostavka daje pritrdilen odgovor: ne nazadnje ideologije učinkujejo le, če uspešno interpelirajo subjekte, da jim sledijo. V svoji analitiki oblasti Michel Foucault pravi, da zveze med oblastjo in svobodnim zavračanjem pokoravanja ne moremo pretrgati. Državljeni pač vedo, kaj počnejo: odločilni problem oblasti ni problem prostovoljnega suženjstva. Le kako bi si mogli želeti suženjstva?²⁴⁸ Zdi se, da je Jean-Léon Beauvois v svoji *Razpravi o liberalni sužnosti*, analizi podrejanja, tak pogled plastično in zelo nazorno deplasiral. Ljudje se pač svobodno podreajo in dobre definicije ideologij to možnost anticipirajo.

Vendarle se zdi, da je Foucault v svoji analizi subjekta in oblastnih razmerij povedal nekaj, kar zadeva tudi gesto sproščenosti. Njegov predlog razumeti oblast kot »*la conduite de la conduite*«, torej kot nekakšno vodstvo vodstva, izvira iz dvojnega razumevanje glagola *conduire*, ki pomeni voditi druge (v političnem ali drugačnem smislu) in hkrati način obnašanja in vedenja v nekem polju možnosti.²⁴⁹ Dvojni pomen glagola, *conduire* kot voditi ali voziti in *se conduire* kot obnašati se ali vesti, lepo ustreza naravi sproščenosti: ta je po eni plati oblastni imperativ, po drugi strani je zahteva, ki se nalaga, svetuje ali pričakuje pri državljanih glede njihovega obnašanja. Dihotomija ostaja: kakorkoli že oblastniki težijo in oblju-

²⁴⁸ Cf. Foucault 1991, 115.

²⁴⁹ Ibid., 114.

bljajo sproščenost, je šele na subjektih, da se zares sprostijo. Če naj ima Heideggrova eksistencialna analiza kakšen smisel, potem je sproščenost predvsem individualna, je zmerom, če ostanemo pri francoskem mislecu, neka skrb zase, *cura sui*, tehnika obvladovanja.

Tri relativno arbitrarne funkcije koncepta sproščenosti, ki smo jih navedli – ideologem, slogan, filozofem – so videti med sabo povezane. Ideologem, za katerim stoji ideologija, predvsem novorevijašev, slogan, za katerim stoji politično buditeljstvo, predvsem desnih strank, in filozofem, za katerim stoji partikularna filozofija, predvsem Heideggrova, se prelivajo drug v drugega. Med njimi je nemogoče strogo potegniti mejo ločnico, ker učinkujejo hkrati. Nakazane rabe pojma gotovo ne kažejo na njeno specifično artikuliranost, prej nasprotno. Vprašanje se glasi, ali je sproščenost v Sloveniji kot ideologem, slogan in filozofem postala in je »intrinzično« mišljena kot zaslomba za negativne učinke »sproščanja« kot negativnih sprememb? Kakšna je njena dejanska intenca? Je zgolj krinka za politične in druge modifikacije v smer drugačnih, manj permisivnih in manj demokratičnih vrednot, za uvajanje političnega ekskluzivizma ali celo za sproščanje »energij« v smislu porajanja nedemokratičnih in avtokratičnih prijemov pod krinko pluralizacije in politične nevtralnosti? In, ne nazadnje, je sproščenost v sferi medijev izraz za medijski prevrat, medijsko netoleranco, politični nadzor nad mediji, razlog-izgovor za doseganje partikularnih strankarskih ali oblastniških ciljev?

Pričujoče besedilo pretežno zasleduje sproščenost kot koncept. Je zgodba o njej v resnici (ideološka) mitizacija, ki je v sebi strukturno – *qua* mitizacija – iracionalna, kolikor pred nas postavlja neko nikoli dosegljivo realnost? Je ekvivalentna tisti, časovno postavljeni le nekoliko pred njo, ki jo razgrinja Mitja Velikonja v svoji knjigi *Evroza*,²⁵⁰ kjer šiba in kritizira mitični diskurz našega približevanja EU? Ima prav Tomaž Mastnak, ko približevanje Evropski uniji detektira in označi za največje enoumje »v teh krajih«?²⁵¹ Je približevanje sproščenosti človeka, slovenstva, države, ekonomije in družbe analogno približevanju EU, je iskanje neujemljivega presežka v nas samih?

Pojmovna nedoločenost označevalca onstran polnega opisa, pomenko praznega in transcendentno neujemljivega, nujno terja, da se zgoraj naštete konceptualne rabe »sproščanja« pri citiranih govornikih v določenih primerih komajda izviijejo iz primeža običajnega ubesedovanja. Drugeče niti biti ne more. V številnih označevalnih rabah se koncepta vselej

²⁵⁰ Cf. Velikonja 2005.

²⁵¹ Citirano po Mastnak 1998.

drži univerzalizem in zato funkcioniira zelo preprosto: z njim razložimo vse, a hkrati ostaja sistemski, projektni koncept. Je način ponujenega izhoda iz krize na vsakem področju posebej. Je diagnoza in univerzalno zdravilo obenem. Poskusimo odgovoriti na začetno vprašanje: se za tem markantnim konceptom razkriva zgolj poseben tip ideologije? Odgovor je lahko pritrdilen. Ta običajno operira z demaskiranjem in falsifikacijo strukturne realitete družbe, ki je kot taka antagonistična. Je nekakšen boj vseh zoper vse. V nekem smislu je sproščanje postalo ime za demaskiranje strukture družbe, za nenaravno stanje, poziv k človeku samemu in njegovi pristni, že-relaksirani naravi. Je neki poziv nazaj k človeku, k njegovi dealienaciji in humanizaciji. Odtujeni smo od sebe, od bistva, zato potrebujemo nove oblastniške usmerjevalce, da najdemo zopet pot k sebi. In v tem grmu se skriva ideološka moč tega koncepta: realnost je popačena, fetišizirana, mistificirana, mitologizirana, zato jo je treba spraviti nazaj v njene prave tečaje, po vladarjevih željah in tistih njegovih prišepetovalcev, kakopak.

Spomenka Hribar se je leta 1996 zaskrbljeno spraševala: »Ali bo in kdaj bo Janša zmogel sam v sebi duhovno **prostost**?«²⁵² Na neki paradoksalni način je njeno vprašanje deset let kasneje doživelo »odgovor Realnega«, kajti videti je, kot da se je ta manifestirala v njegovem in po sili demokratične izbire tudi našem programu sproščene Slovenije.

²⁵² Spomenka Hribar 1996, 291. Gre za zaključni, zadnji stavek njenega skorajda »psiograma« Janše, kjer je »duhovna prostost« zapisana odebeljeno.

LITERATURA

Navedena je vsa citirana literatura z izjemo dnevnih časopisnih člankov, ki jih bralec in bralka najmeta le v opombah.

- Badiou, Alain. 2004. *Ali je mogoče misliti politiko? Manifest za filozofijo*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Eckhart, Mojster. 1995. *Pridige in traktati*. Celje: Mohorjeva družba.
- Epstein, Mikhail. 1991. »Relativistic Patterns in Totalitarian Thinking: an Inquiry into the Language of Soviet Ideology«. Washington: Kennan Institute for Advanced Russian Studies, The Woodrow Wilson International Center for Scholars (<http://www.wilsoncenter.org>).
- Foucault, Michel. 1991. *Vednost, oblast, subjekt*. Ljubljana: Krt.
- Heidegger, Martin. 2004. *Pogovori s poljske poti*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.
- Hribar, Spomenka. 1996. *Svet kot zarota*. Ljubljana: Enotnost.
- Hribar, Tine. 1994. *Pustiti biti*. Maribor: Založba Obzorja.
- . 2004. *Euroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Kovačič, Gorazd in Kuzmanić, Tonči. 2004. »Pojmovanje države in nacije pri novorevijaših v 80. letih«. *Časopis za kritiko znanosti*, št. 215-216, Ljubljana.
- Kraybill, Donald. 1989. *The Riddle of Amish Culture*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kunič, Jožef. 2006. *Za sproščenost vseh*. Ljubljana: Liberalna akademija.
- Laclau, Ernesto in Mouffe, Chantal. 1987. *Hegemonija in socialistična strategija*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Mastnak, Tomaž. 1998. *Evropa med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Močnik, Rastko. 1995. *Extravagantia II – Koliko fašizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- . 1999. *3 teorije: ideologija, nacija, institucija*. Ljubljana: Založba /*cf.

- Nova desnica: zbornik predavanj 3. letnika delavsko-punkerske univerze*. 2003. Uredila Ciril Oberstar in Tonči Kuzmanič. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Parkes, Graham. 1990. *Heidegger and Asian Thought*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Philipse, Herman. 1998. *Heidegger's Philosophy of Being: A Critical Interpretation*. Princeton: Princeton University Press.
- Slovenci v lastni državi enakih možnosti*. 2004. Uredila Peter Jambrek in Dimitrij Rupel. Ljubljana: Nova revija.
- Smith, Steven B. 1997. »Destruction or Recovery: Leo Strauss's Critique of Heidegger«. *The Review of Metaphysics*, letnik 51.
- Snoj, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- Sproščena Slovenija: obračun za prihodnost*. 1999. Uredili Niko Grafenauer, France Bučar, Peter Jambrek, Drago Jančar, Jože Pučnik, Rudi Šeligo. Ljubljana: Nova revija.
- Thomson, Iain: 2000. »From the Question Concerning Technology to the Quest for a Democratic Technology: Heidegger, Marcuse, Feenberg«. *Inquiry* št. 43, poletje 2000.
- Velikonja, Mitja. 2005. *Evroza: kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Vezjak, Boris. 2005a. »Dedemokratizacija Slovenije pod krinko demokratizacije RTV Slovenija«, *Medijska preža* št. 23-24, november 2005.
- . 2005b. »O sproščenosti kot političnem programu nove Slovenije«. V: *Če ne boš priden, te bomo dali Slovencem – Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 04*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- . 2006a. »22 argumentacijskih zmot in prevar zagovornikov novega zakona o RTV«. V: *Medijski mrk*. Ljubljana: Liberalna akademija.
- . 2006b. »Neznosna lahkost referendumskega varanja«. V: *Medijski mrk*. Ljubljana: Liberalna akademija.

IMENSKO IN STVARNO KAZALO

A

Adam, Frane 9, 19, 70
 Ahčan, Aleš 37
 Althusser, Louis 28
 Ambrožič, Lado 42
 amiši 75, 76, 81, 82
 antikomunizem 26
 Anželj, Darko 41
 Apih, Jure 11
 Arendt, Hannah 43
 argument, argumentacija 33, 63, 64, 71, 83, 85, 102
 Arhar, France 15

B

Babič, Mateja 22, 23, 25
 Badiou, Alain 10, 76, 101
 Bajuk, Andrej 19, 23, 24, 25, 37, 38
 Balkan, balkansko 23, 45, 47
 Beauvois, Jean-Léon 97
 Bernik, France 52
 Blažič, Gašper 31
 Blažič, Viktor 19, 22
 Bonaparte, Napoleon 57
 Brezigar, Barbara 19
 Bučar, France 16
 buditeljstvo 11, 12, 13, 30, 98

C

Cankar, Ivan 50
 Capuder, Andrej 10
 Caputo, John 82
 cerkev 40, 52, 54, 68, 75, 87

Chomsky, Noam 75

civilna družba, civilnodružbeno 10, 11, 31, 52, 62, 63, 69, 83, 85
 Cukjati, France 42, 59

Č

Čander, Mitja 84
 Čar, Aleš 84
 Čokl, Vanessa 14

D

Damijan, Jože P. 29, 34–38, 41
 Debeljak, Žiga 36
 demokracija, (ne)demokracižno 10, 12, 16–19, 24, 26, 31, 39, 42, 44, 48–51, 53, 54, 59–62, 65, 67–69, 76, 77, 83, 85, 89, 98, 99, 102
 Demokratična stranka upokojencev (DeSUS) 28
 DEMOS 13, 17, 26, 77
 Demšar, Drago 19
 diskriminacija 12, 85, 90
 Dragoš, Srečo 38
 Drnovšek, Janez 20, 26, 52, 53, 85, 87, 94
 država, državno 11, 14, 16–19, 21–23, 25, 26, 29–32, 35, 36, 38–49, 51–54, 59–61, 63, 64, 68, 69, 72, 75–78, 83, 84, 87, 88, 90, 93, 94, 98, 101, 102
 državljani, državljanke 12, 24, 27–29, 33, 41–44, 51, 60, 61, 83, 91, 95, 97
 državnozborske volitve 9–11, 13, 30, 57–59, 75, 77, 78
 državotvornost 19, 21, 22, 50

E

Eckhart, Mojster 80–82, 101
 ekonomija 11, 13, 18, 22, 29, 33–38, 52, 61, 76, 98
 Eliot, George 85
 Elster, Jon 62
 Epstein, Mikhail 20, 21, 97, 101
 Erhatic, Marjan 41
 Erjavec, Aleš 94
 Erjavec, Karl 29
 Erznožnik, Matjaž 66
 Evropska unija (EU) 18, 22, 26, 45, 47, 49, 61, 90, 98

F

Fakulteta za družbene vede (FDV) 19, 57
 Feldin, Aljoša 37
 filozofem 12, 75, 76, 98
 Flegar, Vojko 40
 fleksibilizacija 38
 Foucault, Michel 97, 101
 Freud, Sigmund 73

G

Gaber, Slavko 26, 32
 Gačič, Siniša 40
 Gantar, Matjaž 66
 Gantar, Pavle 38
Gelassenheit 75–77, 79–82, 84
 Geržina, Zvezdana 41
 Gibanje za pravičnost in razvoj 85, 87, 94
 Golobič, Gregor 26
 gospodarstvo 18, 20, 22, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 37–40, 44, 47, 48, 51, 53, 58, 68, 69, 79, 91
 Grafenauer, Niko 19, 30, 33, 35, 58, 63, 84, 102
 Granda, Stane 15
 Grims, Branko 62, 63, 71, 72

H

Habermas, Jürgen 62
 Hajdinjak, Valentin 69, 70
 Harris, Sidney J. 93
 Hegel, G. W. H. 62
 Heidegger, Martin 11, 76–82, 98, 101, 102
 Heim, Michael 82
 Hladnik Milharčič, Ervin 67, 69
 Hočevan, Franc 35
 Horvat, Feri 52, 53
 Horvat, Marjan 65
 Hribar, Spomenka 20, 21, 53, 54, 58, 86, 93, 94, 97, 99
 Hribar, Tine 15, 19, 43, 52, 57, 65, 72, 73, 77, 78, 81, 83, 85, 86, 101
 humor, humorist 65, 94
 Huntington, Samuel 14

I

ideologem 13, 20, 21, 28, 66, 98
 ideologija, ideologizacija 10, 12, 28, 36, 38, 43, 62, 65, 76, 97–99, 101
 Irgl, Eva 24
 Ivelja, Ranka 54

J

Jakubowicz, Karol 62, 63
 Jalušič, Vlasta 55
 Jambrek, Peter 13–19, 21, 24, 27, 30, 31, 35, 43, 44, 57–60, 66, 69, 77, 78, 87, 102
 Jančar, Drago 19, 29, 63, 102
 Jančič, Peter 66, 68, 71
 Janković, Zoran 36
 Janša, Janez 7, 9, 10, 18–21, 23–27, 29–32, 35, 37, 38, 40, 42–44, 48, 49, 51, 53, 60, 61, 78, 83, 84, 89, 91, 93, 94, 97, 99
 Jaušovec, Boris 45
 Jerovšek, Jože 65
 Jerovšek, Tone 19, 64

Jordan Cizelj, Romana 41

Juhant, Janez 52, 85

K

Kacin, Jelko 48, 52

Kač, Milica 81

Kante, Božidar 94

Kardelj, Edvard 58

Keber, Dušan 51

Klemenc, Andrej 38

Klemenčič, Iztok 58

Kocijančič, Janez 62

Komel, Dean 19, 23, 31, 78–80

Korade, Dragica 45, 54

Korelič, Bruno 35

Koren, Ksenija 37, 87

korupcija, protikorupcija 11, 18, 26, 41, 64

Kos, Drago 41

Kos, Janko 23

Kos, Marko 34, 53

Kosin, Marko 95

Košir, Darijan 66

Košir, Tomaž 67

Kosovel, Srečko 50

Kovačič, Gorazd 77

Kovačič, Miloš 35

Krajnc, Antonija 86

Kramer, Franček 95

Kristus, Jezus 68, 81

ksenofobija, ksenofobno 10, 16, 85, 90

Kučan, Milan 24, 42, 60

kulpolitika 49, 50

kultura, kulturno, kulturniki 9, 11, 13, 25, 27, 29, 31, 33, 36, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 62, 64–66, 68, 76, 78, 79, 83, 87, 88, 94

Kumer, Dušan 63

Kunič, Jožef 95, 101

Kuntarič, Tomaž 67

Kuzmanič, Tonči 44, 77, 101, 102

Kveder, Zofka 50

L

Lacan, Jacques 26

Laclau, Ernesto 31, 101

Lahovnik, Matej 39

Lampret, Miha 67

Lefort, Claude 31

Lesjak, Miran 67

liberalizem, neo-, vulgo-, vulvoliberalizem 11, 30, 31, 33, 35–38, 49–51, 61, 77, 83, 97

Liberalna demokracija (LDS) 11, 17, 18, 20, 21, 25–27, 33, 38, 39, 48, 49, 51, 52, 61, 72, 77, 83, 84, 95

Lorenci, Mirko 73

Lotrič, Janez 35

Lovec, Suzana 24

Lukšič, Igor 49, 50

M

Machiavelli, Niccolò 93

Mahnič 58

Maister, Rudolf 40, 50

Makarovič, Jan 35

Makarovič, Matej 19, 70

Maksimovič, Branko 54

Marcuse, Herbert 102

Marjanovič-Umek, Ljubica 38

Markeš, Janez 27, 44, 58, 66, 67

Masten, Igor 37

Mastnak, Tomaž 98, 101

Mate, Dragutin 22, 23, 25, 40, 41

Matič, Dragan 41

mediji 11, 12, 15, 30, 31, 33–36, 39, 40, 53, 57–62, 64–73, 76, 79, 88–91, 93, 94, 98, 102

Mekina, Borut 71

Menart, Mojca 67

- Milohnič, Aldo 7
 mitizacija 98
 Mlinarič, Urška 87
 Moge, Rudi 33
 Močnik, Rastko 10, 28, 101
 Mouffe, Chantal 31, 101
 Mrkaić, Mićo 34, 35, 37
- N
- nacija 19, 30, 77, 91, 101
 nacionalizem 16, 30, 35, 43
 nacionalna (slovenska) substanca 10, 13–15, 18, 43, 44
 nacionalni interes 16, 19, 91
 nacionalni program 14, 17, 18
 nacionalni sistem 11, 13–15
 NATO 18, 19, 26, 46
 nesprostitutev, nesproščenost 21, 31, 35, 46, 57, 58, 60, 67, 69
 nestrpnost 10, 16, 85, 90, 91, 94, 102
 nevznemirjenost 81, 82
 Nežmah, Bernard 77
 Nova revija, novorevijaši 11, 13–16, 18, 19, 23, 25, 26, 30, 31, 38, 40, 53, 58, 76–78, 80, 98, 101, 102
 Nova Slovenija (NSi) 11, 19, 24, 25, 28, 40, 45, 54
- O
- Oberstar, Ciril 102
 Ocvirk, Drago K. 52, 53, 85
 opozicija, opozicijsko 17, 18, 20, 24, 26, 35, 48, 49, 51, 52, 60
 Osvobodilna fronta 54
 osvoboditev 31
 označevalec 10, 21, 22, 25, 53, 64, 95, 98
- P
- Pahor, Borut 27, 42, 48–52, 95
 Parkes, Graham 82, 102
- Pečauer, Marko 26, 75
 Peče, Sašo 90
 Perovič, Tomaž 66, 67
 Petek, Miro 19, 63, 72
 Peterle, Lojze 26, 42, 45, 54
 Petrovčič, Vida 65, 94
 Philipse, Herman 82, 102
 pietizem 82
 Pipan, Janez 36
 Pirc, Vanja 35, 58, 60
 Pirjevec, Dušan 30
 plan, planja 80, 88
 Platon 13, 75, 83, 84
 pluralizem 30, 62, 65, 66, 71, 72, 98
 Podobnik, Janez 24
 Pogačnik, Marko 85
 Poglajen, Jože 25
 Polajnar, Nace 57
 Polanec, Sašo 37
 politične stranke 17, 24, 63
 politični ekskluzivizem 12, 39, 69, 98
 Potrč, Miran 26
 Praprotnik, Rok 27, 35, 40, 41
 predanost 43, 79, 80
 Prešeren, France 50
 Pribac, Igor 38
 prostost 9, 21, 28, 76, 78–80, 86, 87, 99
 Prunk, Janko 88, 89
 Pušenjak, Dejan 20, 21, 33, 60
 pustiti biti 80, 81, 101
- R
- radiotelevizija, televizija, RTV 15, 16, 21, 25, 33, 37, 42, 43, 46–48, 57, 61–66, 68, 71–73, 78, 79, 83, 91, 94, 102
 Rahten, Andrej 19
 Raušl, Marjetka 83
 Rawels, John 61
 Rebula, Alojz 87
 reforme 29–31, 34–40, 42–44, 48, 53, 54

- relaksacija 26, 32, 33, 36, 51, 88, 99
 Renko, Mišo 40
 Repovž, Grega 32, 66
 Rode, Franc 67, 68
 Roglič, Meta 24
 Rop, Anton 20, 21, 27, 60
 Rumphorst, Werner 62, 63
 Rupar, Pavel 24
 Rupel, Dimitrij 18–23, 25, 27, 29, 31, 43–48, 58–61, 65, 68, 69, 102
 Rus, Veljko 53
- S**
 samozavest 25, 43, 69, 86, 89
 Schuessler, Ingrid 80
 segregacija 12, 85, 90, 91
 Sen, Amartya 62
 Senegačnik, Brane 39
 Sever, Jani 22, 26, 35, 38, 68, 90
 Simoniti, Vasko 19, 29, 62, 63
 Sirc, Ljubo 19
 Slavec, Saša 19
 Slivnik, Danilo 62, 66, 67, 71
 Slovenska demokratska stranka (SDS) 11, 18, 19, 24, 26, 28, 30, 32, 33, 41, 71, 83, 84, 89
 Slovenska ljudska stranka (SLS) 11, 20, 24, 26, 28
 Smith, Steven B. 81, 102
 Snoj, Vid 80
 Socialni demokrati (SD) 26, 30, 42, 48–51, 63
 Splichal, Slavko 63
 sprava 21, 22, 52–54
 sproščanje 10–13, 17, 29–31, 33, 35, 36, 40, 41, 46, 48, 59, 62, 76, 85, 86, 90, 98, 99
 sproščena (ekonomija, notranja in zunanja politika, opozicijska kritika, šolstvo...) 7, 11, 14, 16–18, 20–25, 27, 32–34, 37–48, 50–52, 53, 54, 58–60, 64, 65, 67, 75–79, 81–85, 87–91, 93–95, 99, 102
 sproščenost (duha, duše, Slovenije, zgodovine...) 9, 10, 12–14, 16, 19–23, 25–29, 31–36, 38, 41, 42, 45–54, 58, 59, 64–66, 68, 75, 76, 78–91, 94, 95, 97, 98, 101, 102
 sprostitev (medijskega prostora, religije, družbe) 9–11, 15, 16, 18, 19, 25, 27, 28, 30–35, 37, 39, 45, 52, 57, 59, 61, 66, 68, 75, 78, 82, 85, 86, 87, 90, 91, 93, 94, 98
 Steinbuch, Dejan 49
 Stepišnik, Matija 94
 Stroligo, Klaudijo 41
- Š**
 Šega, Robert 66, 67
 Šeligo, Rudi 16, 102
 Šinkovec, Matjaž 19
 Škerl, Uroš 51, 83, 86
 šola, šolstvo 22, 25, 27, 29, 32–34, 39, 68, 76, 78, 87, 91
 Šoltes, Igor 41
 Šori, Iztok 91
 Štuhec, Ivan 19, 39, 40, 52, 53, 57, 58, 65, 85, 90
 Šturm, Lovro 19, 23, 41
 Šušteršič, Janez 37
- T**
 Tanko, Jože 33
 Thomson, Iain 81, 102
 Tišma, Marko 67
 Topolovec, Alenka T. 73
 Toš, Niko 53
 Trampuš, Jure 31, 69
 Trtnik, Samo 36
 Trubar, Primož 50, 89
 Turnšek, Tone 35, 67

U

uravnoteženost 30, 59, 64, 66, 71, 72
 Urbančič, Ivo 19, 77, 78
 Ustava Republike Slovenije 18, 77, 83

Ž

Žabot, Vlado 19
 Žekš, Boštjan 19
 Žižek, Slavoj 73, 77, 83, 84

V

Valery, Paul 13
 Vasle, Vinko 64
 Velikonja, Mitja 22, 23, 98, 102
 Velkavrh Šuklje, Nataša 67
 Verbič, Darja 67
 Vezjak, Boris 7, 12, 43, 59, 62, 64, 65, 83,
 102
 Vidmajer, Saša 59, 68
 Virant, Gregor 19, 41, 64
 vlada 10, 11, 18, 22, 24, 26, 27, 29, 32, 34–
 39, 44–46, 48, 49, 51, 53, 54, 58–61, 63–
 65, 68–70, 72, 75, 77, 78, 84, 88, 89, 94
 Vojsek, Matija 67
 Volčanšek, Mitja 89

W

Weiss, Monika 66
 White, Aidan 63

Z

Zajc, Dane 19
 Zamernik, Mirko 32
 zbornik Sproščena Slovenija 12, 14,
 16–18, 22, 23, 43, 44, 64, 77–79, 84, 102
 zborovanje Sproščena Slovenija 11, 22,
 24, 25, 77
 Zbor za republiko 11, 13–16, 18–24, 27,
 30, 31, 35, 58, 76, 77, 83, 84
 Zgaga, Pavel 38
 Zimmerman Umble, Diane 75
 Zorko, Marko 94
 Zorn, Aleksander 19
 zunanja politika 22, 25, 29, 44, 45, 48
 Zupan, Vitomil 33
 Zver, Milan 33

